

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΣΤ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | 15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1969 | ΑΡΙΘ. 28

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Γ'.

1. Συνεχίζομεν τὸ «Περὶ θείας γνώσεως» θέμα. Εἶναι τοῦτο καὶ ἐπίκαιρον καὶ ὠφέλιμον. Ἐνδιαφέρει τοὺς πάντας, τοὺς τε ἐν τέλει καὶ ἡγετικάς κατέχοντας θέσεις καὶ τοὺς πάσης κατηγορίας, τάξεως καὶ καταστάσεως Ἑλλήνας πολίτας. Ἐνδιαφέρει κατὰ κύριον λόγον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος· ἐνδιαφέρει τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ Σχολεῖον· ἐνδιαφέρει τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· ἐνδιαφέρει τοὺς παιδαγωγικοὺς καὶ διδασκάλους καὶ πάντας τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰ θέματα τῆς Παιδείας, τῆς Ἀγωγῆς καὶ τῆς Μορφώσεως τῆς Νεότητος ἀπὸ τῆς κατωτάτης μέχρι καὶ τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας· ἐνδιαφέρει κατ' ἐξοχὴν καὶ τοὺς ἐπωμισθέντας τὴν τεραστίαν εὐθύνην τοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ παιδευτικοῦ καὶ μορφωτικοῦ τρόπου Παιδείας καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας τῶν διαφόρων τύπων Σχολείων. Ἐνδιαφέρει ἐπομένως πάντας ἡμᾶς, διότι ἐπὶ τῆς ὀρθῆς Ἀγωγῆς καὶ Μορφώσεως στηρίζεται αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τῆς Φυλῆς, τοῦ Γένους καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν.

2. Θαυμάζομεν πάντες οἱ ἄνθρωποι τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ γνώσις θεωρεῖται σήμερον τὸ ἀσυγκρίτου δυνάμεως ὄπλον ἐπιτεύξεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθῶν δυσθεωρήτου ἀξίας ἢ καὶ πραγματώσεως ὑπ' αὐτοῦ σκοπῶν, πέραν πάσης φανταστικῆς συλλήψεως. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ «Νοῦ» τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Λογικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐκτείνεται εἰς σφαίρας ἀσυλλήπτου ὕψους καὶ ἀπεριόριστου ἐκτάσεως. Ἀνερευνᾶται τὸ Σύμπαν καὶ αἱ κεκρυμμένα

δυνάμεις αὐτοῦ· ὁ διορατικὸς ὀφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου διασχίζει ἀκωλύτως τοὺς αἰθέρας, διεισδύων εἰς τὸ ἀχανές ἔρεβος τοῦ ὕλικου καὶ ἀντιῦλικου κόσμου· διὰ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ μικροσκοπίου ἀνερευνᾷ καὶ τέμνει τὸ ἄτομον, τὸ πυρηνίον, τὰ ἰσότοπα· καλλιεργεῖ τὸ ἀφανὲς κύτταρον τοῦ ὀργανικοῦ καὶ ζωϊκοῦ μικροκόσμου· ἀναλύει τὰ ζωϊκὰ κύτταρα καὶ διαλύει ἢ καὶ συνθέτει τὰ ἔνζυμα πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ζωῆς· ἐνὶ λόγῳ, ὁ ἄνθρωπος θέτει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς τοῦ «Νοῦ» του ἀπεριόριστου δυνάμεως πάντα μὲν τὰ ὕλικά, τὰ φαινόμενα, τὰ αἰσθητά· ζητεῖ δ' ἅμα νὰ ἐξιχνιάσῃ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν λειτουργίαν τῶν πνευματικῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς του.

3. Ἄλλ' οὕτως ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐγένετο «ὑπεράνθρωπος», ὁ δυστυχῆς! Εὐτυχῆς ἐν τῇ γνώσει· δυστυχῆς ἐν τῇ καταγνώσει. Ὡς λέγει καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις» 425: «Ὁ κόμπος δ' οὐ κατ' ἄνθρωπον φρονεῖ». Ἐκ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τοῦ ἄνθρωπου, ὁ μεγάλη φρονήσας περὶ ἑαυτοῦ, ἀπὸ τὴν ὑπερφρόνησιν κατήχθη εἰς περιφρόνησιν τοῦ ἰδεατοῦ, τοῦ μεταφυσικοῦ, τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ θείου! Ἄλλ' οὕτως ὁ αὐτοκολακευόμενος καὶ αὐτοκαλούμενος «ὑπεράνθρωπος» κατήνησεν εἰς ὑπάνθρωπον κτηνώδη, βοσκηματώδη. Ἡδὴ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, θρηνῶν διὰ τὸ κατάντημα τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐκβαρβάρωσίν του διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τὴν συνακόλου-

θον ταύτης ἀνηθικότητά του, συνέθεσε τὸ πράγματι ἐμπνευσμένον ἐπιτιμητικὸν ἄμα καὶ παραινετικὸν του ποίημα:

*«Τύφω καὶ μανίῃ δὲ βαδίζετε, καὶ τρίβον ὀρθὴν
Εὐθειᾶν προλιπόντες, ἀπήλθετε τὴν δι' ἀκανθῶν
Καὶ σκολόπων. Τί πλανᾶσθε; Βροτέων παύσασθε
μάταιοι,
Καλλίπετε σκοτίνην νυκτός, φωτός δὲ λάβεσθε».*

(Παρά Κλήμ. Ἀλεξ. Προτρ. Migne, PG 8,97B).

4. Ταῦτά που θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπευθύνομεν καὶ εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον τὸν ἄνθρωπον τῆς γνώσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς φυσιώσεως. Τὸν ἄνθρωπον τὸν πολλὰ διὰ τῆς Ἐπιστήμης ἐκτός ἑαυτοῦ μαθόντα, ἀλλὰ τὰ ἐντὸς ἑαυτοῦ ἀξιοθρηνητῶς παραμελήσαντα καὶ τὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγενεῖς ἀναζητήσεις καὶ τοὺς αἰωνίους πόθους τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἔλξεως ἑαυτοῦ περιφρονήσαντα. «Καλλίπετε σκοτίνην νυκτός». Νομίζετε ὅτι διὰ τῶν νέων ἀνακαλύψεων, τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ «Νοῦ» ὑμῶν, ὠδηγήθητε εἰς τὸ «Φῶς». Θὰ ἦτο τοῦτο ἀληθές, ἂν τὸ νομιζόμενον ὑφ' ὑμῶν «φῶς» ἦτο ὄντως «φῶς». Δυστυχῶς, ὑμεῖς διεστρέψατε τὴν γνώσιν ὑμῶν εἰς ἀγνωσίαν καὶ εἰς μωρίαν ἐπίμεμπτον, κατακριτέαν, ἀξιόποινον. Ὡς λέγει καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος Ἰακώβος: «Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δεῖξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραύτητι σοφίας. Εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε καὶ ἐριθειᾶν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας» (Ἰακ. 3,13-14). Ἡ ἐπιστημονικὴ ἄρα γνώσις ἀπὸ «φῶς» μεταβάλλεται εἰς «σκότος» διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν οὗτος τὴν ἔξω γνώσιν δὲν χρησιμοποίησιν καὶ πρὸς ἰδίαν διαφώτισιν καὶ δὲν ἀποκτήσῃ τὸ ἀληθινὸν «Φῶς» τῆς γνώσεως, τῆς «ἔσω» γνώσεως, τὸ «Φῶς» τῆς αὐτογνωσίας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τὴν Αὐτοαλήθειαν, ἣτις ἐστὶν ὁ Θεός!

5. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιστημονικὴ γνώσις ἡ σοφίζουσα τὸν ἄνθρωπον, ἡ καθιστῶσα τοῦτον πράγματι «χαρίεντα»,

κεχαριτωμένον καὶ ἀξιοσέβαστον. «Οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλὰ ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης» (αὐτόθι). Διὰ νὰ καταστῆ τῷ ὄντι καὶ ἡ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ «Νοῦ» προσκτωμένη γνώσις, ἡ ἐπιστημονικὴ λεγομένη γνώσις, ἀβλαβής, ὠφέλιμος, ἐποικοδομητικὴ καὶ σωτηριώδης, ἀπαραίτητον εἶναι, ὅπως τὰ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καρπούμενα ἀγαθὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ὅπως ἐν ἐκάστη ἐπιστημονικῇ ἀνακαλύψει ὁ ἄνθρωπος κύπτη ἔτι μᾶλλον τὴν κεφαλὴν ἐν ταπεινώσει, ἐν φόβῳ καὶ ἐν ἀναγνωρίσει Ἐκείνου, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ περιεργάζεσθαι, τοῦ ἀνευρίσκειν καὶ τοῦ ἀνακαλύπτειν, ἦτοι τοῦ Δημιουργοῦ τῶν πάντων πανσόφου Θεοῦ. Οὕτω καὶ μόνον ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀποβῆ ἀληθινὴ σοφία δι' αὐτόν, ἣτις θὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν πάνσοφον Πατέρα καὶ Δημιουργὸν Θεόν, ἐξάγουσα αὐτὸν ἐκ τοῦ ζόφου τοῦ σκότους, ἐν ᾧ περιπατεῖ· ἐρειδόμενος μόνον ἐπὶ τοῦ «φωτός» τῶν ἐπιστημονικῶν του ἀνακαλύψεων, ὁ ἄνθρωπος πλανᾶται, ἀφοῦ καὶ ἀπείρως πλείονα ἀγνοεῖ καὶ τὴν δημιουργὸν αἰτίαν τῶν πάντων δὲν ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ καὶ εἰς αὐτὴν νὰ πιστεύσῃ, ἀλλ' ἐξετράπη εἰς ἔργα πλάνης, σκότους, ἡδονῶν καὶ ἀπολαύσεων, χθαμαλῶν, μηδαμινῶν, προσκαιρῶν.

6. Ἄνθρωποι τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως ἄνθρωποι σκαπανεῖς καὶ πρωτεργάται τῶν θαυμαστῶν ἀνακαλύψεων, δι' ὧν ἐξαίρεται καὶ θαυμάζεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ εὐφραίνεται ἀγαλλόμενος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι «ἄνθρωπος» ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ παναγάθου Θεοῦ, μνήσθητε τῆς ρήσεως τοῦ θυμοσόφου κωμικοῦ Μενάνδρου (παρὰ Στοβαίῳ, Ἀνθολ. 5,11) «ἡ χάριεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ἦ». «Καλλίπετε σκοτίνην νυκτός, φωτός δὲ λάβεσθε», κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα. Τὸ «Φῶς» δὲ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ «Φῶς» τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος «ἦν τὸ Φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὸ Φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει». Οὗτος «ἦν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ

ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΛΟΓΟΣ*

«Τὰ σώματα αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν ζῆ εἰς γενεάς· σοφίαν αὐτῶν διηγῶνται λαοὶ καὶ τὸν ἔπαινον ἐξαγγέλλει Ἐκκλησία» (Σοφία Σειράχ μβ' 14-15).

Μακαριώτατε,

Δικαίως ἐν τῷ περιφώμῳ αὐτοῦ βιβλίου, ὁ σοφὸς Σειράχ, τοὺς ἄνδρας, οἵτινες κατηνάλωσαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τονίζει ὅτι περιβάλλονται ὑπὸ αἰωνίου δόξης, τὰ σώματα αὐτῶν ἀναπαύονται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ, τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μένει ἑσαεὶ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπαινοῦνται αἰωνίως τὰ ἔργα αὐτῶν.

Αἱ ἐπιγραμματικαὶ καὶ πράγματι θεόπνευστοι σκέψεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ἀπόσταγμα τῆς πείρας τῆς εὐσεβείας καὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, ἰσχύουν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, κατὰ μείζονα λόγον καὶ διὰ τοὺς ἀοιδίμους Ἀρχιεπισκόπους Ἀθηνῶν, τοὺς κλεισαντας τὸν Ἀποστολικὸν θρόνον τοῦ κλεινοῦ Ἀστεως, τὸ ὁποῖον διὰ μέσου τῶν αἰώνων διεκρίθη

* Ἐξεφωνήθη τὴν 16 Νοεμβρίου 1969 ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν κατὰ τὸ Μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἀοιδίμων Ἀρχιεπισκόπων Ἀθηνῶν.

κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' Αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος Αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἤλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι Αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν» (Ἰωάν. 1,4,9-13).

*

Τὴν «θείαν ταύτην γνῶσιν» ὀφείλομεν οἱ πάντες νὰ καλλιεργῶμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν, εἰς τοὺς ἐγγυς καὶ τοὺς μακράν, διὰ τῶν λόγων, διὰ τῶν ἔργων, διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, διὰ παντός προσιτοῦ μέσου καὶ διὰ πάσης ἀποτελεσματικῆς μεθόδου ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου, ἐν τῷ σχολείῳ, ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ, ὀδηγοῦντες καὶ ὀδηγούμενοι οὕτως εἰς τὸ ἀληθινὸν «Φῶς» τῆς μακαρίας καὶ σωζούσης ἡμᾶς «θείας γνώσεως».

Ἄλλὰ θὰ συνεχίσωμεν.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ἐπὶ θεοσεβείᾳ, σοφίᾳ, καλλιτεχνίᾳ, τῷ λόγῳ καὶ γενικώτερον διὰ τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πολιτισμόν. Διὰ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς, ἐντολῆ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐξαγγέλλεται ἐπ' Ἐκκλησίας ὁ ἔπαινος κατὰ τὴν εὐσημον ταύτην στιγμὴν, καθ' ἣν τελεῖται τὸ ἱερὸν αὐτῶν μνημόσυνον.

Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ μοὶ ἀνέθεσεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, νὰ εἴπω δηλαδὴ τὰ προσήκοντα δι' αὐτοὺς σημερινόν, δὲν εἶναι ἐγχείρημα εὐκόλον. Περικλείει πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας. Ἐνατενίζοντες ὁμῶς πρὸς τὴν θείαν Χάριν, ἣτις «τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῖ», καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὑποτάσσομαι τῇ ἐντολῇ.

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐλάμπρυνον πολλοὶ ἱεράρχαι, οἵτινες «κατὰ τὴν δωρεάν τοῦ Χριστοῦ» ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τοιαύτην περιωπὴν, ὥστε νὰ ἀποβῆ ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ οὐ μόνον τὸ διορθόδοξον κέντρον καὶ διεκκλησιαστικόν, ἀλλὰ καὶ παγχριστιανικὸν τοιοῦτον.

Ὡς πρῶτον μέλημά των οἱ ἀοιδίμοι ἔθεσαν τὸ ζήτημα τῆς τακτοποιήσεως τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Ἦτο θέμα ἀρχῆς καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπρεπεν ἡ Ἐκκλησία νὰ δρᾷ καὶ νὰ κινῆται ἐλευθέρως, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ὑψηλοὺς αὐτῆς σκοπούς, καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἐπιρροῶν ἀντιτιθεμένων πρὸς τὰς Εὐαγγελικὰς ἐπιταγὰς καὶ τὰς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τοιαύτας.

Πολλοὶ τῶν Ἀρχιεπισκόπων ἠγωνίσθησαν σθεναρῶς, παρὰ τὰς ποικίλας ἀντιδράσεις, πλειῆσαι τῶν ὁποίων προήρχοντο ἐκ τῶν ἔνδον, λόγῳ φιλοδοξίῶν καὶ μὴ κατανοήσεως τῆς ἀξίας τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ λόγῳ συγχύσεως τῶν ὀρίων αὐτῆς εἰς ἃ ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἴσταται, διὰ νὰ ἐπιτελῇ ἀπροσκόπτως τὸ σωτήριον αὐτῆς ἔργον.

Παρὰ τὰς ἀντιδράσεις ταύτας παρετηρήθη εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μεγίστη πρόοδος, ὥστε ἐν τοῖς περισσοτέροις ἡ Ἐκκλησία νὰ ρυθμίξῃ τὰ ἑαυτῆς ἐλευθέρως καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν συμφέρον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Εἰς πόσους ὁμῶς ὑπεβλήθησαν κόπους καὶ εἰς πόσας θυσίας! Πόσας πικρίας καὶ θλίψεις ἔδοκίμασαν οἱ ἀείμνηστοι οὗτοι ἄνδρες! Πλειστάκις «οὐκ ἔδωσαν τοῖς βλεφάροις αὐτῶν νυσταγμὸν» καὶ αἱ προσευχαὶ αὐτῶν μετ' ἀγωνίας ἀνεπέμφθησαν πρὸς τὸν Θεῖον Δομήτορα τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα λαλήσῃ ἀγαθὰ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀρχόντων, διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν τινὰ ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτῆς.

Ἀρμύζει εἰς αὐτοὺς, λοιπόν, ὁ ἔπαινος νὰ ἐξαγγέλλεται ἐπ' Ἐκκλησίας!

Ἄλλὰ καὶ περὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας οὐ τὴν τυχοῦσαν προσέφερον ὑπηρεσίαν, βοηθούμενοι ἐκάστοτε καὶ ὑπὸ σεβασμίων

ἀρχιερέων καὶ ειδικῶν πρὸς ταύτην πιστῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ σοβαρότητος ἐπελήφθησαν τοῦ ὡς ἄνω θέματος καὶ βαθείας συναισθήσεως τῆς εὐθύνης ἐναντι τοῦ Θεοῦ, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ὥστε ἐξελικτικῶς καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν σήμερον κανονικώτεραν διοικητικὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς.

Καὶ διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἱεροῦ κλήρου δὲν ἠτόνησεν ἡ προσπάθεια αὐτῶν. Εἰργάσθησαν ἀόκνως, ὅπως διασφαλισθῇ τοῦτο μὲν ἡ πνευματικὴ καὶ θεολογικὴ κατάρτισις αὐτοῦ, δι' ἰδρύσεως Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, ποικίλων ἐκάστοτε τύπων, ἀναλόγως τῶν ἐμφανιζομένων ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ ἡ οἰκονομικὴ αὐτοῦ διασφάλισις, ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐπαιτεία, ἥτις ὑπεβίβαζεν αὐτὸν ἐνώπιον τῶν πιστῶν καὶ οὕτως νὰ ἐπιδοθῇ ἀπροσκόπτως εἰς τὸ ποιμαντικὸν ἔργον του.

Τὴν δὲ κοινωνικὴν μέριμναν καὶ φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας δὲν παρηγάκωνσαν. Τὸναντίον μάλιστα τὴν ἀγάπην ἦν μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς πρῶτος ὁ Κύριος, ὑλοποίησαν, δι' ἰδρύσεως ποικίλων Ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων εὐποιΐας πρὸς ἐπούλωσιν πληγῶν κοινωνικῶν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ παρηγορίαν τῶν δεομένων. Τεκμήρια πλείστα ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ τῆς ὡς ἄνω ἐκδηλώσεως ὑφίστανται καὶ σήμερον, ἅτινα ἐξαγγέλλουσι τὸν ἔπαινον αὐτῶν καὶ τὰ ὁποῖα ὀλοκληροῦνται καὶ ἐπεκτείνονται, ὥστε νὰ ἀπαλείψωσιν ὅσον ἔνεστι τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν καὶ πόνον, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, ἵνα ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ μετ' ἐμπιστοσύνης ἐνατενίζῃ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐπαναπαύηται.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐγένοντο πολλαὶ προσπάθειαι, ὥστε νὰ διατηρηθῇ τοῦλάχιστον μέρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀπὸ τὰς ἀδιστακτοὺς ἀπαλλοτριώσεις, χάριν δῆθεν τῶν ἀκτημόνων καὶ τῶν ἀρπακτικῶν διαθέσεων ἐνίων, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς δίψης πρὸς ἄσκοπον καὶ εὐκόλον πλουτισμόν, εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ εἶναι ἀληθές, ὅτι θὰ ἠδύναντο πολλὰ νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀλλ' αἱ δύσκολοι ποικίλαι συνθήκαι εἰς ἃς εὐρέθησαν, τὸ ἥπιον τοῦ χαρακτῆρος ἐνίων, ἡ ἔλλειψις συλλήψεως τοῦ ὅλου θέματος καὶ οἱ μὴ κατάλληλοι σύμβουλοι πρὸς τοῦτο, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς ὀλοκληρωμένον ἐπίτευγμα ἐπὶ τοῦ τόσον ζωτικῶ καὶ σοβαροῦ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν θέματος, τὸ ὁποῖον λυόμενον θὰ παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς αὐτὴν τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν ποικίλων αὐτῆς ἔργων καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τούτων εἰς πάσας τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις.

Εἰδικώτερον, μετ' ἐγκαυχήσεως δυνάμεθα νὰ ἐξάρωμεν τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀειμνήστων Ἀρχιεπισκόπων διὰ τὴν διάδοσιν καὶ συστηματοποίησιν τοῦ κηρύγματος, τῆς κατηχήσεως, τῆς ἱεράς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς ἐνίσχυσεως πάσης προσπάθειας διὰ τὴν ἐν γένει ἐποικοδομὴν τῶν πιστῶν. Ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ ἐπεδείξαντο διὰ τὴν ἰδρυ-

σιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὅστις συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον πάντων τῶν πεδίων τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε μετ' ἐπιτυχίας νὰ ἐπιτελῆται ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἱεραποστολή.

Πρὸς τοῦτοις οἱ Προκαθήμενοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προσέφερον καὶ ὡς Ἑλληνες μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Ἔθνος. Εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας αὐτῶν συμμετέσχον ὀλοψύχως, οὐχὶ μόνον διὰ τῆς ἀδιαλείπτου δεήσεως αὐτῶν πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ τῆς ἀγαθῆς ἐκβάσεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδρύσεως ποικίλων ὀργανισμῶν συνέβαλον εἰς τὴν εὐστάθειαν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς τὴν καλύτεραν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατευομένων καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας σοβαρὰς ἐκδηλώσεις Χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης.

Κατὰ δὲ τὰς δυσμενεῖς διακυμάνσεις τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος ἡμῶν, δὲν ἐπτοήθησαν πρὸ τῶν ἀπειλῶν καὶ σκληρῶν πιέσεων τῶν ἰταμῶν κατακτητῶν τῆς πατρώας γῆς. Προέβαλον τὰ στήθη των, ἵνα διασώσωσιν ἐκ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου οὐ μόνον τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλοδοξοὺς. Συνέβαλον διὰ τῆς ἀνυστάκτου δράσεώς των εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐπαύξησιν αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐξέλθῃ, ὅσον ἔνεστι, ὁδὸς ἐκ τῆς σκληρᾶς αὐτοῦ δοκιμασίας καὶ ἐκ τῆς ἀνευ προηγμένου εἰς βαναυσότητα καὶ κακότητα δουλείας, ἀκέραιος ἐν πᾶσι. Πράγματι, οἱ αἰοδιμοὶ δὲν ἐφείσθησαν οὐδὲ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν. Τὰ πάντα ἐθεώρησαν σκύβαλα, χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος.

Καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς θλιβεράς ἡμέρας τοῦ ἐμφυλίου πολέμου οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν προσέφερον ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῆς εἰρηνεύσεως καὶ σωτηρίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς λεπτομερείας ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἅτινα κατέστησαν καθημαγμένην καὶ αἰμάσσοσαν τὴν Πατρίδα ἡμῶν. Πάντες γνωρίζομεν αὐτὰ καὶ τὰ ἐξήσαμεν. Καὶ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀμερίστου αὐτῶν ἐνδιαφέροντος εἶναι ὁ ἀγὼν των ὑπὲρ τῶν ἀρπαγέντων παιδίων, ἡ πρόνοια διὰ τοὺς ἐπαναπατριζομένους ἐκ τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις ἑκατοντάδων ἱερῶν ναῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀειμνήστων Ἀρχιεπισκόπων ἐνηγκαλίσθη καὶ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς ἀλυτρώτους Βορειοηπειρώτας καὶ Κυπρίους. Τὴν φωνὴν αὐτῶν ὕψωσαν διάτορον πρὸς πάντας τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, καλοῦντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἐνὸς δικαιοτάτου αἰτήματος, τοῦτο μὲν ἵνα ἀπαλλάξωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν σκληρὰν πίεσιν μιᾶς δουλείας «μὴ ἐχούσης οὐδὲν σέβασμα» καὶ ἀπὸ τυράννων «ἀντικειμένους καὶ ὑπεραιομένους, ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν» (Β' Θεσ. β', 4), τοῦτο δὲ νὰ παράσχωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς

“ΘΕΟΣ ΕΦΑΝΕΡΩΘΗ ΕΝ ΣΑΡΚΙ,,

“Όταν οἱ κώδωνες τῶν ἱερῶν ναῶν ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου θὰ ἠχήσουν καὶ πάλιν πανηγυρικῶς κατὰ τὰς πρώτας ὀρθρινὰς ὥρας τῆς γενεθλίου ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ὁ οὐράνιος κόσμος θὰ στραφῆ πρὸς τὸν προνομιούχον πλανήτην τῆς γῆς, διὰ νὰ καταγράψῃ τοὺς κτύπους τῶν χριστιανικῶν καρδιῶν καὶ νὰ τοὺς μεταφέρῃ εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ἡμῶν ὡς προσφορὰν εὐγνωμοσύνης διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας Του. Ἐὰν οἱ Χριστιανοὶ δὲν μείνουν ἀπλῶς εἰς τὴν συναισθηματικὴν συγκίνησιν τὴν προκαλουμένην ἐκ τῆς ἑορτῆς, ἀλλὰ θελήσουν νὰ παραδώσουν τὰς σκέψεις των εἰς θεολογικὴν ἐμβάθυνσιν τοῦ γεγονότος τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ νὰ θεωρήσουν τὴν ἀπροσδιόριστον διάστασιν τῆς θεϊκῆς συγκαταβάσεως εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὡς διαρκῆς λυτρωτικὸν μυστήριον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τότε ἡ συμμετοχὴ των εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως δὲν θὰ εἶναι τυπικὴ ἐπανάληψις συνήθων καθηκόντων, ἀλλὰ ἀνανέωσις τῆς ἐσωτερικῆς μαρτυρίας ὅτι ὁ «*Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί*»¹ καὶ «*ὅτι ἐν αὐτῷ ἐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι καὶ δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν*»².

1. Α΄ Τιμοθ. γ΄, 16.

2. Κολασ. α΄, 20.

Πατρίδος ἡμῶν, ἀδελφῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας στεροῦνται τῆς θαλπωρῆς καὶ τῆς προστασίας αὐτῆς.

“Όλα τὰ πεδία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Ἐθνικῆς ζωῆς ἐπεσφραγίσθησαν διὰ τῆς προσωπικότητος τῶν ἀειμνήστων Προκαθημένων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Παρὰ τὰς ἀντιζοότητας καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας, κατὰ τὸ χάρισμα ὃ ἐδόθη εἰς ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, προσεπάθησαν νὰ κατευθύνωσι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ τὴν ὁλκάδα τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ὑψηλὸν καὶ μέγαν προορισμὸν αὐτῆς.

Μακαριώτατε,

Ἐψηλὸν καὶ μέγα τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, οὐχὶ διὰ τὴν αἴγλην μεθ’ ἧς περιβάλλεται, οὐδὲ διὰ τὴν τιμὴν ἣν ἀποδίδουσιν εἰς αὐτό, ἀλλὰ διὰ τὰς βαρείας εὐθύναις καὶ τοὺς ἀτρύτους πόνους οὓς ἐπωμίζεται ὁ ἐκάστοτε ἀνερχόμενος τὰς βαθμίδας αὐτοῦ. Αἱ πικρῆαι καὶ αἱ θλίψεις, αἱ ὀποθενδήποτε προερχόμεναι, αἱ ἀνησυχῆαι καὶ ἀγωνίαι, αἵτινες εἰς ἕκαστον βῆμα τῆς ζωῆς των, λόγῳ τῆς «μερίμνης πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν» σωματικῶς αὐτοὺς φθείρουσιν, ἀλλ’ ἢ λάμψις, ἢ ἐκ τῶν ἔργων τῆς προσφορᾶς αὐτῶν προερχομένη, καθιστᾷ αὐτοὺς ἀξίους μάρτυρας ἐν τῷ κόσμῳ «τοῦ ἐσφαγμένου Ἀρνίου, τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ» (Ἀποκ. ε΄, 12).

Α΄

Ἡ σύμπτωσις τῶν πρώτων λέξεων («*ἐν ἀρχῇ*»)³ εἰς τε τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἔχουν τὴν ἀναφορὰν των εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν τῆς προδημιουργικῆς αἰωνιότητος⁴. Εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἱερά ταῦτα κείμενα ἀκολουθεῖ ἢ διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀσάρκου ἔτι τότε, δημιουργία τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τὸ εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν («*προπτευαγγέλιον*»)⁵ τῆς μελλούσης σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς λύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διὰ τῶν μεσσιακῶν καὶ τῶν λοιπῶν προφητικῶν ρήσεων δὴκει εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὃ ἐν Τριάδι Εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ ἀσάρκου Θεοῦ Λόγου δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐν ἀγίῳ Πνεύματι μέχρι τῆς ἐν σαρκί ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐν Χριστῷ, τῷ ἐνσάρκῳ Λόγῳ, ἐν ᾧ «*κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς*»⁶· μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἐνσώματον ἀνάληψιν τοῦ Λόγου, ὡς διαλαμβάνει ἢ Καινὴ Διαθήκη, ὁ αὐτὸς Εἷς Θεὸς τὸ

3. Γεν. α΄, 3. Ἰωάν. α΄, 1.

4. Φιλιππίδου Λεων., Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ἀθήναι 1968, σ. 818.

5. Γεν. γ΄, 15.

6. Κολ. α΄, 9.

Τοῦτο εἶναι θαυμαστόν, ὅτι δὲν κάμπτονται πρὸ τῶν δυσκολιῶν καὶ τῆς προσκαίρου κακότητος. Δὲν ὑποχωροῦσι πρὸ τῶν πλέον ἀπιθάνων καὶ ἀδιστακτικῶν ἀντιδράσεων καὶ χαμερπῶν συκοφαντιῶν. Γνωρίζουσι καλῶς ὅτι εἰς τοῦτο κείνται. Ἐπιγινώσκουσι πλήρως, ὅτι διαρκῶς πρέπει νὰ ἀνέρχωνται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ Θείου Δομήτορος τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἀνέρχωνται, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο ἀπαιτῆ τὴν προσφορὰν τῆς ζωῆς των. Τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια ἔργα ἐπισφραγίζονται διὰ τῆς θυσίας πάντοτε. Τοῦτο εἰς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ὑποτασσώμεθα, ἐφ’ ὅσον εἴμεθα λειτουργοὶ τῶν μυστηρίων αὐτοῦ. Οὕτως ἀποβαίνουσι φῶς ἐπὶ τὴν λυχνίαν εἰς ἣν ἔθεσεν αὐτοὺς ἢ Θεῖα Χάρις. Φῶς τὸ ὅποιον αὐτοὺς μὲν προάγει εἰς τελείωσιν, ἡμᾶς δὲ εἰς μίμησιν αὐτῶν προτρέπει, μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν αἰώνιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Δικαίως λοιπὸν ἀρμόζει εἰς τοιοῦτους ἀγωνιστὰς καὶ πνευματικούς πατέρας καὶ τῆς θείας ἐπιστήμης θεράποντας ἢ ἐν εἰρήνῃ ἐναπόθεσις τοῦ σκηνώματος αὐτῶν, ἢ αἰώνιος δόξα, ἢ διὰ μέσου τῶν γενεῶν διατήρησις τοῦ ὀνόματός των καὶ ἢ ἐξαγγελία τοῦ ἐπαίνου αὐτῶν ἐπ’ Ἐκκλησίας.

Τῶν ἀοιδίμων Ἀρχιεπισκόπων Ἀθηνῶν αἰωνία ἢ μνήμη!

† Ὁ Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

διὰ τοῦ ἐνσάρκου Θεοῦ Λόγου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγκαινισθὲν ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον Αὐτοῦ συνεχίζει διὰ τοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ ἐπικαταπεμφθέντος καὶ ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντος ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐπαγγελίαν⁷. Τὴν συνέχειαν αὐτῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς διαπιστῶν ὁ ἱερός Χρυσόστομος γράφει· «οὐδὲν γὰρ ἄγραφον κεῖται οὔτε ἐν τῇ Καινῇ οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ· ἀλλὰ προέλαβε τὴν Καινὴν ἢ Παλαιὰ καὶ ἠρμήνευσε τὴν Παλαιὰν ἢ Καινὴν. Καὶ πολλάκις εἶπον, ὅτι δύο Διαθήκαι καὶ δύο παιδίσκαι καὶ δύο ἀδελφαὶ τὸν ἕνα Δεσπότην δορυφοροῦσι. Κύριος παρὰ προφήταις καταγγέλλεται· Χριστὸς ἐν Καινῇ κηρύσσεται· οὐ καινὰ τὰ καινὰ· προέλαβε γὰρ τὰ παλαιὰ· οὐκ ἐσβέσθη τὰ παλαιὰ· ἠρμηνεύθη γὰρ ἐν τῇ Καινῇ»⁸.

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀποκαλύπτει εἰς ὀλόκληρον τὸν λαὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης τὴν περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν, ἥτοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· «ἐρευνάτε τὰς γραφάς... καὶ ἐκεῖνα εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»⁹. Καὶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς Ἐμμαοῦς, μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του, ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Λουκᾶν καὶ τὸν Κλεόπαν «ἀρχάμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν καὶ διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ»¹⁰. Τὸ αὐτὸ ἐδήλου καὶ πρὸς τοὺς συγκεντρωμένους μαθητάς, ὅτι «δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ»¹¹. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Π.Δ. προφητεύεται ὀλόκληρον τὸ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πραγματοποιηθὲν λυτρωτικὸν ἔργον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἐν τῷ παρόντι θὰ διαλάβωμεν ἐλαχίστας μόνον μεσσιακὰς προφητείας, διὰ νὰ ἀνανεώσωμεν ἐν τῇ χριστιανικῇ συνειδήσει ἡμῶν τὴν εὐρυτάτην πληρότητα τῆς ἀγιογραφικῆς μαρτυρίας περὶ τοῦ Λυτρωτοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «πρωτεναγγέλιον»¹² τὸ δοθὲν κατὰ τὴν προπατριарχικὴν περίοδον εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, ὁ Θεὸς παρέχει τὴν ὑπόσχεσιν εἰς τοὺς Πατριάρχας, ὅτι θὰ εὐλογηθοῦν πάντες οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ὡς πρόγονοι τοῦ Μεσσίου, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ὑπακούουν καὶ θὰ ἐλπίζουν πάντες οἱ λαοί· «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μητρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν»¹³. Ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς Δαυὶδ ψάλλει· «νῆπιός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε»¹⁴. Καὶ εἰς τὸν χριστολογικὸν 71ον ψαλμὸν ὁμιλεῖ κατὰ τρόπον ἐκκλησιαστικὸν διὰ τὸν

Μεσσίαν ὡς ἰσχυρὸν βασιλεῦσα, τὸν ὁποῖον θὰ προσκυνήσουν εὐλαβῶς οἱ μάγοι εἰς τὸ πτωχὸν λίκνον, ὅπου πρὸς στιγμὴν μόνον φαίνεται ταπεινὸς ἄνθρωπος· «βασιλεῖς Θαυρῶν καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσιν, βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάξουσιν. Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ὅτι ἐρρόσαστο πτωχὸν ἐκ δυνάστον καὶ πέννητα, ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός... ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ ἐντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν»¹⁵. Τὸ προαιώνιον μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας ἀναμέλπει καὶ πάλιν ὁ προφητὰναξ· «ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε· ὠμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»¹⁶.

Τοῦ χοροῦ τῶν ἐνδόξων καὶ ἁγίων προφητῶν ἠγεῖται ὁ μεγαλοφωνότατος πάντων Ἡσαΐας, ὁ ὁποῖος περιγράφει μετὰ ζωηρότητος καὶ σαφηνείας πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκ παρθένου γεννηθέντα Ἐμμανουήλ¹⁷, ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐκ Δαβὶδ καὶ ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ καταγωγῆς¹⁸ Αὐτοῦ, μέχρι τῶν παθημάτων Του καὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἕως οὐ θὰ ἐπιστραφοῦν εἰς Αὐτὸν πάντες οἱ λαοὶ καὶ θὰ ἐπέλθῃ ἡ θριαμβευτικὴ νίκη τοῦ Μεσσίου¹⁹. Εἰς τὴν προφητικὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἰεζεκιήλ ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται κατασκηνῶν ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ παρέχων εἰς αὐτοὺς τὸν ἁγιασμόν εἰς τοὺς αἰῶνας· «καὶ ἔσται ἡ κατασκηνώσις μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ μου ἔσονται λαός. Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτοὺς ἐν τῷ εἶναι τὰ ἁγία μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα»²⁰. Ἀνάλογος καὶ ἐξ ἴσου ἀποκαλυπτικὴ εἶναι ἡ προφητεία τοῦ Ζαχαρίου· «τάδε λέγει Κύριος· ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή καὶ τὸ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος ὄρος ἁγίων»²¹. Παραστατικώτερος ὁ προφήτης Δανιὴλ μεταφέρει τὸν μελετητὴν του εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου ὡς υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποιεῖται ἐναρξίν τῆς θεολογίας καὶ τῆς ἐκκλησιολογίας προφητικῶς, ἀφοῦ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου θὰ δοθῇ ἡ ἀρχή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑποταγοῦν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ὑπάρξῃ τέλος καὶ φθορά· «ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσήνεχθη. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαί, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύσουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ

7. Ματθαίου ι', 20.

8. Ἰωάννου Χρυσοστόμου PG 50, 796.

9. Ἰω. ε', 39.

10. Λουκᾶ, κδ', 27.

11. Λουκᾶ κδ', 44.

12. Γεν. γ', 15.

13. Γεν. μθ', 10.

14. Ψαλμ. β', 7.

15. Ψαλμ. οβ', 10-14.

16. Ψαλμ. ρθ', 3.

17. Ἡσ. ζ', 14.

18. Ἡσ. ια', 1.

19. Ἡσ. ξ', 1-4.

20. Ἰεζεκ. λζ', 27-28.

21. Ζαχαρ. η', 3ε7.

οὐ διαφθαρήσεται»²². Τὴν παγκοσμιότητα τῆς νέας βασιλείας, τὴν ἔλευσιν τοῦ Προδρόμου καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνανθρώπησιν ὑποτυποῖ καὶ ὁ Μαλαχίας, ὅστις βλέπει τὸν Ἐρχόμενον ὡς ἥλιον τῆς δικαιοσύνης· «καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἥλιος δικαιοσύνης καὶ ἴσσις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ»²³.

Εἰς πάσας τὰς μεσσιακὰς παλαιδιαθηκικὰς προφητείας ὁ Χριστὸς παρίσταται ὡς ὁ μέλλων νὰ ἀποσταλῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος υἱὸς Αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς αἰώνιος, ὅταν θὰ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην διακηρύσσει μετὰ ταῦτα ἡ Καινὴ Διαθήκη· «ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν»²⁴. Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης, μετὰ τοῦ ἱεροῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐπαφῆς, διαπιστοῦται ὅτι ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται ἐν αὐτῇ ἀμέσως ἐν τῷ ἐνανθρωπήσαντι Θεῷ Λόγῳ, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Χριστιανοί, προκειμένου νὰ γνωρίσουν τὸν Θεόν, «δὲν ἐπλησίασαν εἰς βουνόν, τὸ ὁποῖον δύναται ἀπλῶς νὰ ψηλαφηθῆ καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη κατῆ, ὅπως ἦτο τὸ Σινᾶ. Οὔτε πάλιν ἐπλησίασαν εἰς μέλαν νέφος καὶ εἰς σκότος καὶ εἰς θύελλαν, καὶ εἰς τρομακτικὸν ἦχον σάλπιγγος καὶ εἰς τὴν φοβερὰν φωνὴν λόγων, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀκούσαντες εἰς τὸ Σινᾶ Ἰουδαῖοι ἠρνήθησαν καὶ παρητήθησαν νὰ τὴν ἀκούσουν καὶ παρεκάλεσαν νὰ μὴ προστεθῆ εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλος λόγος»²⁵. Οἱ ἄνθρωποι οἱ εὐρεθέντες εἰς τὸ ἀκροτελευτίον τῆς Π.Δ. καὶ τὸ ἐναρκτήριον τῆς Καινῆς σημείον μετέφεραν εἰς πάντας τοὺς μετὰ τούτους ἀδελφοὺς τῶν τὴν εἰδησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Θεανθρώπου μετὰ μεγαλειώδους ἀπλότητος, ὑποτυποῦσης τὸ μέγα μυστήριον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσης περιγραφικῆς λεπτομερείας, ἥτις πλέον ἀποτελεῖ ἀδιαμφισβήτητον ἱστορικὴν μαρτυρίαν, πρωτοτύπως διατυπωθεῖσαν καὶ γενομένην ἀποδεκτὴν, ἀφοῦ ἐπρόκειτο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου φανερώσεως, τοῦ σημείου δηλονότι τῆς τομῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ τῆς ἐνότητος τῆς γῆς μετὰ τοῦ οὐρανοῦ. «Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι»²⁶. Οὐρανός, ἄνθρωποι, ἄγγελοι, ψάλμοι, οὐράνια σώματα, ἄλογος δημιουργία, σοφοὶ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μία μικρὰ ἀφιλόξενος πόλις εἶναι πτωχότατος διάκοσμος διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίας. Εἶναι καὶ τοῦτο τὸ γεγονός ἀφορμὴ διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν «τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα γνωρι-

σθῆ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς διὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ»²⁷.

Τὸ ἀκατάληπτον τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἐγκτεται καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ («ἔπρεπε») τῷ Θεῷ, «δι' οὗ τὰ πάντα καὶ δι' ὃν τὰ πάντα», «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι»²⁸, παρὰ ταῦτα ἡ ἐνανθρώπησις αὐτῆ δὲν ἐπεβλήθη ὡς ἀνάγκη τις εἰς τὴν ἐν Τριάδι Θεότητα, ἀλλ' ὡς ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἀπολύτως ἐλευθέρα καὶ ὡς θεία εὐδοκία καὶ ἀγαθότης. «Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»²⁹ ἔψαλλεν ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων παρὰ τὴν Βηθλεὲμ κατὰ τὴν νύκτα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ἐπιβεβαιούσα, ὅτι ἡ εἰς τὴν γῆν διὰ τοῦ Σωτῆρος δωροφορουμένη εἰρήνη προήρχετο ἐκ τῆς ἀγαθῆς καὶ μόνον θελήσεως τοῦ Θεοῦ, ὅστις «ἐπιθυμητικῶς ἔσχε τοῦ ἐδεργετῆσαι τοῖς ἀνθρώποις», κατὰ τὸν Ὁριγένην, δι' αὐτὸ καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν τοῦ εἰς αὐτούς³⁰. Διὰ τῆς εὐδοκίας ταύτης καταφαίνεται ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀφθαρσία τοῦ Θεοῦ, πραγματοποιεῖται δηλονότι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἢ δόξα τῶν θείων ιδιοτήτων τῆς Θεότητος. Ἡ ἀπροσμέτρητος καὶ παντὸς θαυμασμοῦ ἀνωτέρα ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι Ἐκεῖνος πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ δὴ καὶ τόσον, ὥστε «τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν»³¹.

Ἡ φανέρωσις τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ἁμαρτωλοῦ κόσμου ἐσήμαινεν ἐναρξιν τῆς πάλης κατὰ τοῦ πονηροῦ ἀντιδίκου, ἀφοῦ «εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου»³². Τοῦτο θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ταυτοχρόνου παρουσίας τοῦ ὡς Θεοῦ τελείου καὶ ὡς ἀνθρώπου τελείου, κατὰ πάντα ὁμοίου πρὸς ἡμᾶς, ἀπηλλαγμένου ὅμως πάσης ἁμαρτίας τῆς τε προπατορικῆς καὶ τῶν προσωπικῶν. Οὕτως ἡ ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμηνικῇ Σύνοδος στοιχοῦσα τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καλεῖ τὸν Χριστὸν «Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος... ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα»³³. Τοιοῦτον ὁμολογοῦμεν σήμερον οἱ Χριστιανοὶ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθιστάμεθα μέτοχοι τῆς χάριτος Αὐτοῦ. Καὶ ἐνῶ θὰ ἤμεθα νεκροὶ πνευματικῶς ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ εἰς τὸ θέλημα τοῦ πονηροῦ, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως Αὐτοῦ, τοῦ φρικτοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατου, τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας Του «χάραι ἔσμεν σεσωσμένοι

22. Δανιὴλ ζ', 13-14.

23. Μαλαχ. δ', 2.

24. Γαλάτ. δ', 4.

25. Ἐβραίους ιβ', 18-19.

26. Λουκ. β', 7.

27. Ἐφεσ. γ', 9.

28. Ἐβρ. β', 10.

29. Λουκ. β', 14.

30. Τρεμπέλα Παν., Δογματικὴ, τ. 2, σ. 31.

31. Ρωμ. η', 32.

32. Α' Ἰω. γ', 8.

33. Ἀνδρούσου Χρ., Δογματικὴ, σ. 173.

διὰ τῆς πίστεως... Αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς»³⁴.

Ἡ περιγραφή τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ ἡ διὰ θείας ἀποκαλύψεως ἐμβάθυνσις τοῦ θείου Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο, διατυποῦντος ἐν περιληπτικῇ ἐκφράσει, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί»³⁵, ὁλόκληρον τὴν περὶ θείας οἰκονομίας θεολογίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ γράφων καὶ ἐν πλάτει περὶ τούτου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν, παρέσχε τὴν δυνατότητα εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων νὰ ἀσχοληθοῦν ἐκτενῶς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐπιφανείας. Ὅσακις δὲ ἡ αἰρετικὴ μανία ἐπέβαλλε τὴν προάσπισιν τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου διδασκαλίας, ἡ περὶ Αὐτοῦ πατερικὴ θεολογία ἀποτελέσασα κεφαλαϊώδη καὶ ἀδιάσειστα δόγματα τῆς πίστεως κατεχωρίσθη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων.

Β'

Ἡ πατερικὴ ἀναφορά εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως δὲν περιορίζεται εἰς ἀπλοῦς ρητορικοὺς λόγους ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἀλλ' ἀποτελεῖ συστηματικὴν θεολογικὴν ἐνασχόλησιν εἰς πάντα τὰ χριστολογικὰ καὶ χριστοκεντρικὰ χαρακτηριστικὰ κείμενα. Ἡ ἀνάλοσις, ἐπὶ παραδείγματός, τοῦ ἀ' στίχου τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου («ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος») παρέχει τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸν Μέγαν Βασιλεῖον³⁶ νὰ θεολογήσῃ περὶ τοῦ Λόγου. «Μέλλον (ὁ Ἰωάννης) παραδίδόναι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἄλλην τῷ λόγῳ ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν ὄλων ἔδωκεν»³⁷. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην διαστέλλονται τὰ πανηγυρικοῦ χαρακτῆρος κείμενα ἀπὸ τὰ καθαρῶς θεολογικά.

Θεολογικώτατος ἐκ τῶν μεγάλων πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων ὁ Μέγας Ἀθανάσιος συνεξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀναγκαιότητος διὰ μίαν θεόθεν προκαλουμένην ἀναγέννησιν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν «ἐνσωμάτωσιν» τοῦ Θεοῦ Λόγου. «Ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς, λέγοντας περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς, ὅτι ἡ ἡμῶν αἰτία ἐκείνω γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου, καὶ ἡ ἡμῶν παρόβασις, τοῦ Λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν Κόριον ἐν ἀνθρώποις. Τῆς γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις, καὶ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπέσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι σώματι»³⁸. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Θεὸς

ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον («ἐξ οὐκ ὄντων») παρέσχε μετὰ ταῦτα εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τῆς «ἐπιφανείας» τοῦ Λόγου. «Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ μόνον ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τοῦ Λόγου χάριτι»³⁹. Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ ἦτο γεγονός πολυδιαστάτου ἐκτάσεως, ἡ ὁποία παρέσχε μίαν πεπληρωμένην εἰκόνα γνωστικῆς ἀντιλήψεως τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Θεὸν κατὰ τὸ μέτρον τῆς παρασχεθείσης ἀποκαλύψεως. «Πανταχοῦ γὰρ τοῦ Λόγου ἐναντὸν ἀπλώσαντος, καὶ ἄνω, καὶ κάτω, καὶ εἰς τὸ βάθος, καὶ εἰς τὸ πλάτος· ἄνω μὲν εἰς τὴν κτίσιν, κάτω δὲ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν, εἰς βάθος δὲ εἰς τὸν ἕθνη, εἰς πλάτος δὲ εἰς τὸν κόσμον· τὰ πάντα τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως πεπλήρωται»⁴⁰.

Ἡ βάσει τῆς συμφωνίας τῶν Πατέρων καὶ τῶν σχετικῶν ὄρων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου ἔχει ὡς ἀκολουθῶς· ἡ ἐνανθρώπησις, ἡ κένωσις, ἡ ἐπιφάνεια, ἡ ἐνσωμάτωσις καλουμένη, ἂν καὶ ἐπραγματοποιήθη διὰ κοινῆς τῆς ὅλης Ἁγίας Τριάδος ἐνεργείας, ὑπῆρξε πρόσληψις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπὸ μόνου τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἔνωσις αὐτοῦ μετ' αὐτῆς. Οὕτως ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει ὁ μὲν Πατὴρ ἠδύοκῃσεν, ἵνα ἀποστείλῃ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ὁ δὲ Υἱὸς κατήλθε καὶ ἐνηθρώπησε καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐξαγιάσας τὴν Παρθένον παρέσχε ἐἰς αὐτὴν καὶ δύναμιν γεννητικὴν⁴¹. Τὸ διατὶ ἐνηθρώπησεν ὁ Λόγος καὶ οὐχὶ ἕτερον τῶν θεῶν προσώπων, τοῦτο παραμένει μυστήριον ἀπρόσιτον καὶ ἀνεξιχνίαστον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ὁλόκληρον δὲ τὸ μυστήριον εἶναι («ὑπὲρ λόγον») οὐχὶ δὲ καὶ «παρὰ λόγον». Καὶ εἶναι ὄντως πέρα τῆς λογικῆς δυνατοτήτος τοῦ ἀνθρώπου τὸ μυστήριον τῆς ἐνώσεως θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόγου ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως, διὰ τοῦ ὁποίου «δὲν ἀναιρεῖται μὲν ἡ τῶν φύσεων διαφορὰ διὰ τὴν ἔνωσιν, συντρέχει ὅμως ἡ ἰδιότης ἐκατέρας φύσεως εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν»⁴². Ἐνίοτε οἱ σοφοὶ τῆς Ἐκκλησίας πατέρες προσφεύγουν εἰς παρομοιώσεις τοῦ μυστηρίου, διὰ νὰ παράσχουν ἰκανοποίησιν τινα εἰς τοὺς περιεργότερους τῶν ἀκροατῶν τῶν «Τίνα τρόπον ἐν σαρκὶ ἡ θεότης; Ὡς τὸ πῦρ ἐν σιδήρῳ· οὐ μεταβατικῶς, ἀλλὰ μεταδοτικῶς»⁴³.

Πολλάκις ὅμως ἐνώπιον τῆς ὑπερλογικῆς καὶ μυστηριακῆς σφαίρας, τῆς κυκλώσεως τὴν θεῖαν ἐνανθρώπησιν, κάμπτεται ἡ ἀνθρωπίνην ἀναζήτησις, ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι καλοπροαίρετος, διὸ καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς προτρέπουν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς πιστοὺς· «καταλείπωμεν οὖν τοὺς λόγους τοὺς περὶ τῆς αἰδίου ἐκείνης καὶ ἀροῆτου γεννήσεως, ἐκεῖνο ἐνθυμηθέντες, ὅτι

34. Ἐφεσ. β', 8, 10.

35. Α' Τιμοθ. γ', 16.

36. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία ΙΣΤ', εἰς τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». ΡΓ, 31 σ. 472-481.

37. Μεγάλου Βασιλείου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 473.

38. Μεγάλου Ἀθανασίου, ΒΕΠΕΣ, 30, σ. 78.

39. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 78.

40. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 79.

41. Τρεμπέλα Παν., Δογματικῆ, σ. 2, σ. 22.

42. Ὅρος τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

43. Μεγάλου Βασιλείου, ΡΓ, 31, σ. 1461.

ὁ μὲν νοῦς τῶν πραγμάτων ἐλάττων, ὁ δὲ λόγος τῶν νοουμένων πάλιν καταδεέστερος»⁴⁴. Αὐτὴ ἡ συναίσθησις τῆς ἀδυναμίας καὶ ἀναξιότητος ὁδηγεῖ τοὺς ἱεροὺς πατέρας εἰς νέαν θεώρησιν τῆς ἀνθρωπολογίας, εἰς ἀνακατάταξιν τῶν ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς πρὸς τὸν θεῖον φορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως· «Μάνθανε, ὅτι διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκί, ἐπειδὴ ἔδει τὴν καταραθεῖσαν σάρκα ταύτην ἀγιασθῆναι, τὴν ἀσθενήσαν ἐνδυναμωθῆναι, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν Θεοῦ, ταύτην οἰκειωθῆναι αὐτῷ, τὴν ἐκπεσοῦσαν τοῦ παραδείσου, ταύτην εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῆναι»⁴⁵. Ἐπομένως αἱ οὐσιαστικώτεροι ὄντολογικαὶ ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου «εἶναι» ἔχουν ἱκανοποιηθῆ ἅπασθαι διὰ πάντος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Διότι εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, τὰς ἀφορώσας εἰς τὸν ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον κόσμον, ὁ Θεάνθρωπος ἀπαντᾷ ὡς Θεὸς κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον, ἐνῶ εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, τὰς ἀφορώσας εἰς τὸν περὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον κόσμον, ὁ ἴδιος ἀπαντᾷ ὡς ἄνθρωπος κατὰ τρόπον θεῖον⁴⁶.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου εἶναι ἡ ἀνακαίνισις καὶ ὁ ἀγιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς ὑπάρξεως. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς παρετηρήθη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δι' ὅλων τῶν οὐμανιστικῶν νοσταλιῶν του, περὶ ὃν τόσος λόγος γίνεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας, οὐσιαστικῶς κραυγάζει διὰ τὸν Θεάνθρωπον⁴⁷. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς ὡς Θεάνθρωπον Πρόσωπον εἶναι ἡ ὑψίστη ἀξία, Αὐτὸς (ὡς τοιοῦτον πρόσωπον) εἶναι ταυτοχρόνως καὶ τὸ ὑψιστον κριτήριον ὄλων τῶν ἀληθινῶν ἀξιών⁴⁸. Τοῦτο ὀφείλεται καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς πρῶτος καὶ μόνος ἔλυσε ἐντελῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ τὸ ἔλυσε πραγματικῶς, φανερώσας ἐν τῷ θεανθρωπίνῳ προσώπῳ Αὐτοῦ, τὴν ἐνσαρκωθεῖσαν, τὴν ἐνανθρωπήσαν ἀθανασίαν καὶ αἰωνίαν ζωὴν⁴⁹. Εἰδικώτερον, προσλαβόμενος ὁ Χριστὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, διὰ τῆς κενώσεώς Του ταύτης ἐξωοποίησε τὸ σῶμα καὶ ἀπολυτοποίησε τὴν παρουσίαν Του εἰς πάντα τὰ ἀνθρώπινα· «Ὁδοκοῦν ἀκολούθως, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος σῶμα ἀνέλαβε, καὶ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται, ἵνα καὶ ζωοποιήσῃ τὸ σῶμα, καὶ ἵν' ὡσπερ ἐν τῇ κτίσει διὰ τῶν ἔργων γνωρίζηται, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐργάσῃται, καὶ δείξῃ ἐαυτὸν πανταχοῦ, μηδὲν ἔρημον τῆς ἐαυτοῦ θεϊότητος καὶ γνώσεως καταλιμπάνων»⁵⁰. Ἡ ζωοποίη-

σις τοῦ σώματος ἐν ὠλοκληρωμένη ἀποκαλυπτικῇ καὶ ἐσχατολογικῇ ἐννοίᾳ, νοεῖται, ὡς καθορίζεται ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δευτέρας Αὐτοῦ παρουσίας· «δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν»⁵¹.

Ἡ προσφορά τῆς γῆς πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς «φανερώσεως» τοῦ Λόγου, εἶναι ἡ Παρθένος Μαρία. Ἄλλα καὶ τοῦτο ἡ ἰδικὴ Του πρόνοια καὶ ἀγαθότης ἠκονόμησε· «Ἐκεῖνο δὲ φάμεν, ὅτι καθαρὰν σάρκα καὶ ἀγίαν καὶ ἄμωμον καὶ ἀμαρτία ἀπίση γεγεννημένην ἄβρατον ἐκ παρθενικῆς μητέρας ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ οἰκεῖον διωρθώσατο πλάσμα»⁵². Αἱ περὶ τοῦ προσώπου τῆς Θεοτόκου Μαρίας καὶ ἰδίᾳ αἱ περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς συμβολῆς αὐτῆς εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας φανερώσεως ἀναφεύσαι διαμφισβητήσεις καὶ αἰρέσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατεπολημήθησαν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ τελικῶς διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διευκρίνησαν ὀρθοδόξως πάντα τὰ ἀφορώντα εἰς τὴν Θεοτόκον⁵³. «Ὅθεν ἀμολογοῦμεν τὴν Ἁγίαν Παρθένον Θεοτόκον διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνώσαι ἐαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν»⁵⁴.

Ἐναντιβόλως ἡ διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας κειμένων μελέτη τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐπιφανείας οἰκοδομεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καλοπροαιρέτου ἀνθρώπου τὴν βεβαιότητα ὅτι «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» καὶ «ἐπιτελεῖται τὸ πάντων καιῶν καινότατον, τὸ μόνον καιρὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον» (Ἰωάννης Δαμασκηνός). Ἡ συναισθησις τῆς διαρκείας καὶ τῆς συνεχείας τοῦ μυστηρίου μέχρι τῆς σταυρικῆς θυσίας καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ «σαρκί φανερωθέντος» Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν λυτρωτικὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας, ἐνθα οὗτος καθίσταται δεκτικὸς τῆς χάριτος. Ἡ πορεία αὕτη πρὸς τὴν σχετικὴν κατανόησιν τοῦ μυστηρίου δὲν εἶναι ἐφικτὴ μόνον διὰ τῆς μελέτης· περισσότερον ταύτης ἰσχύει ἡ καθαρότης τοῦ βίου καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀρετὴ· «Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν ἔρευναν καὶ γνώσιν ἀληθῆ, χρεῖα βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαροῦ καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς, ἵνα, δι' αὐτῆς ὁδεύσας ὁ νοῦς, τυχεῖν ὧν ὀρέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνήθῃ, καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἐστὶ τῇ ἀνθρώπων φύσει περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου μανθάνει»⁵⁵.

44. Μεγάλου Βασιλείου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1460.

45. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 1464.

46. Πόποβιτς Ἰουστίνου, Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος Ἀθῆναι 1969, σ. 108.

47. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10Ε.

48. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 114.

49. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 112.

50. Μεγάλου Ἀθανασίου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 112.

51. Α' Κορινθ. ιε', 53.

52. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ΡΓ, 49, σ. 359.

53. Τρεμπέλα Παν., ἐνθ' ἄνωτ. σ. 204-216.

54. Καρμίρη Ἰω., Γὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1960. Τόμ. Ι, σ. 155 (Ἐκθεσις Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμ. Συνόδου).

55. Μεγάλου Ἀθανασίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 121.

Γ'

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξῆραν τοὺς τέσσαρας σταθμοὺς⁵⁶ τῆς ἀπολυτρωτικῆς ἐνεργείας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἥτοι α) τὴν ἐνανθρώπησιν, β) τὴν θεϊαν διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν νομοθεσίαν, γ) τὴν σταυρικὴν θυσίαν καὶ δ) τὴν Ἀνάστασιν. Καὶ περὶ μὲν τῶν γεγονότων τούτων πολλὰ ἐγράφησαν, ἀλλ' ἡ ζῶσα παρουσία των ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ὑψίστην πράξιν τῆς ἐορτολογικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ σύνδεσις δὲ αὕτη τοῦ μυστηριακοῦ γεγονότος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐορτῆς δὲν εἶναι οὔτε τυχαία, οὔτε ἀπλῶς ἐξωτερικὴ. Εἶναι βαθεῖα ὀργανικὴ σχέσις ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ συνόλου μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνην τελεσιουργεῖται ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὑποκειμενικὴ προσοικειώσις τῆς ἀπολυτρώσεως⁵⁷. Οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, περὶ ἧς εἰδικῶς ἐνταῦθα γίνεται λόγος, εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῆ ὅτι ὀνομάζων ὁ θεῖος Παῦλος τὴν Ἐκκλησίαν *«σῶμα Χριστοῦ»* συνδέει τὸ εἶναι αὐτῆς μὲ τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ δεικνύει ὅτι ἡ ζῶσα καὶ ἀναλλοίωτος βῆσις τῆς ἱστορικότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐγκριεῖται ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Καὶ δεικνύει ἀκόμη ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἐπειδὴ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐξαρτᾶται ἀμέσως καὶ συνεχῶς ἀπὸ τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν Λόγον εἰς ὅ,τι τὴν καθιστᾷ Ἐκκλησίαν⁵⁸. Ὡς διακηρύσσεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διευτώθη ἤδη ἐνταῦθα, ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἢ πρόσωπον θεανδρικόν· ὡς τοιοῦτος ὁ Χριστὸς εἶναι ἀνεπανάληπτος, ἀλλ' ὡς θεανθρωπίνῃ δυνάμει καὶ ζωῇ ἐπαναλαμβάνεται διαρκῶς εἰς ἕκαστον Χριστιανόν, ἐπειδὴ ἕκαστος Χριστιανὸς εἶναι ὀργανικὸν μέλος τοῦ Θεανθρωπίνου Σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας⁵⁹. Κατὰ ταῦτα τὸ γεγονὸς τῆς ἐν σαρκὶ φανερώσεως τοῦ Λόγου δὲν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς ἐορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως μόνον, ἀλλὰ διήκει δι' ὅλης τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἄνευ διακοπῆς τινος.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ μέθοδος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐν ἀναγεννητικῇ καταστάσει διατήρησιν τῶν μελῶν της εἶναι θεανθρωπίνη. Ὁλητὴ ἡ μέθοδος τῆς θεανθρωπίνης δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν κόσμον περιέχεται εἰς τὸν Θεανθρωπίνον ἀποστολικὸν ὀρισμὸν *«ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν»*⁶⁰. Τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ ὀδηγηθοῦν οἱ πάντες διὰ τῆς θεανθρωπίνης πίστεως εἰς τὸ μέτρον

56. Καρμίρη Ἰωάννου, Σύνοψις τῆς Δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1960. σ. 52.

57. Καρμίρη Ἰωάννου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 77.

58. Πόποβιτς Ἰουστίνου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 119.

59. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 119.

60. Πράξ. ιε', 28.

τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ νὰ θεανθρωποποιηθοῦν, νὰ ἔχουν πλήρεις τὰς δωρεὰς καὶ τὴν ἠθικὴν τελειότητα τοῦ Χριστοῦ⁶¹. Εἰδικώτερον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν πάντα τὰ στοιχεῖα αὐτῆς ἔχουν θεανθρωπίνον χαρακτήρα· καὶ ἡ γνώσις καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ σκέψις καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ δογματικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ζωή. Ἡ θεανθρωπότης εἶναι ἡ μόνη κατηγορία, εἰς τὴν ὁποῖαν κινοῦνται καὶ λαμβάνουν χώραν πᾶσαι αἱ ἐκφάνσεις τῆς Ὁρθοδοξίας⁶². Ἐν προκειμένῳ εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονὸς, ὅτι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνογραφίαν τῆς ἐορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἐνῶ τὸ κεντρικὸν πρόσωπον εἶναι ὁ νεογέννητος Χριστὸς, ἐν τούτοις μετ' ἐμφάσεως τονίζεται ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος σχέσις Αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀκριβῶς διὰ νὰ φανῆ ἡ ἰδικὴ Του κένωσις καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις. Οὕτως εἰς τὰ προσόμοια τῶν αἰώνων τῆς παραμονῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἀφοῦ ὁ ποιητὴς μνησθῆ τῶν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν Προφητῶν, θά φθάσῃ εἰς τὴν Θεοτόκον, τὴν πρώτην ἐκ τῆς χορείας τῶν γυναικῶν τῆς πίστεως:

*ᾠφθης ἡ ἀπ' αἰῶνος ἐν γῆ
κηρυττομένη προφητῶν ἐν τοῖς φθέγμασι
Παρθένος ἢ Θεοτόκος, ἦν πατριάρχαι σοφοὶ
καὶ δικαίων δῆμοι καταγγέλλουσι
μεθ' ὧν συγχορεύει καὶ γυναικῶν ἡ εὐπρέπεια,
Σάρρα, Ρεβέκκα καὶ Ραχήλ σὺν τῇ Ἄννῃ τε
καὶ ἡ ἔνδοξος Μαριάμ ἢ Μωσέως ὁμοῦ·
ταύταις συνεπαγάλλονται καὶ κόσμον τὰ πέρατα,
σύμπασα κτίσις γεραίρει,
ὅτι Θεὸς παραγίγνεται σαρκὶ τοῦ τεχθῆναι
καὶ δωρησασθαι τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.*

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου δημιουργεῖ ἀπορίαν εἰς τὸν ποιητὴν, παρ' ὅτι γνωρίζει τὴν ἐρμηνευτικὴν ἐπὶ τοῦ μυστηρίου ὀρολογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν χαρίεσσαν ταύτην μορφήν τῶν ἐρωταποκρίσεων διὰ στίχων ἀπολαμβάνομεν εἰς τὰ καθίσματα τοῦ ὄρθρου τῆς μεγάλης ἐορτῆς·

*Τί θαυμάζεις Μαριάμ, τί ἐκθαμβεῖσαι τῷ ἐν σοί;
Ὅτι ἄχρονον Υἱὸν χρόνω ἐγέννησα, φησί,
τοῦ τικτομένου τὴν σύλληψιν μὴ διδαχθεῖσα.
Ἄνανδρός εἰμι, καὶ πῶς τέξω υἱόν,
ἄσπορον γονὴν τίς ἐώρακεν;
ὅπου Θεὸς γὰρ βούλεται, νικᾶται φύσεως τάξις,
ὡς γέγραπται. Χριστὸς ἐτέχθη ἐκ τῆς Παρθένου
ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.*

61. Ἐφεσ. δ', 13.

62. Πόποβιτς Ἰουστ., ἐνθ' ἄνωτ. σ. 118.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐκ τῶν προειρημένων συνάγεται, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, αἰεὶ παρὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνεργεῖ ἐν αὐτῇ οὕτως, ὥστε οἶαν θέσιν κατέχει καὶ ὅ,τι ἐνεργεῖ ἢ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν αὐτὴν καὶ μείζονα ἔτι θέσιν κατέχει καὶ τὰ αὐτὰ καὶ μείζονα ἔτι ἐνεργεῖ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. «Καθάπερ ἐν σώματι πνευμά ἐστι τὸ πάντα συνέχον καὶ ἐν τι ποιοῦν τὸ ἐν διαφόροις ὄν μέλεσιν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· διὰ γὰρ τοῦτο τὸ Πνεῦμα ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένηι καὶ τρόποις διαφόροις διεστηκότας ἐνώση»⁴². «Ὡστε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συνέχει καὶ συνεννοῖ τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνθέτει τὸν ὅλον ὄργανισμόν αὐτῆς καὶ τελειοῖ τὴν Ἐκκλησίαν, συνεχίζον δι' αὐτῆς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτήρος καὶ ἰδιοποιῶν τοῦτο τοῖς καθ' ἕναστον πιστοῖς, ὧν ἀπεργάζεται τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸν ἁγια-

σμόν. Διὰ τοῦτο ἐξακριβώθη ὑπὸ πολλῶν Πατέρων καὶ θεολόγων τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς ἡ ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ζωοποιὸς καὶ ἁγιαστικὴ καὶ ἐνοποιὸς δύναμις τοῦ σώματος αὐτῆς. Π.χ. ὁ ἱερός Αὐγουστίνος γράφει: «ὅ,τι εἶναι ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι, τοῦτο εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία»⁴³. «Ὅπως δὲ ἡ ψυχὴ εἶναι ἐν ὀλοκλήρῳ τῷ σώματι καὶ ἐν παντὶ μέλει αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἐν τῇ οἰκουμένῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν παντὶ μέλει αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ὅπως ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ζωοποιὸς δύναμις αὐτῆς, ἥτις συνέχει καὶ συγκροτεῖ καὶ κατευθύνει ὅλον τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μὲν Χριστὸς εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα «ἀρχιτεκτονεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ», ὥστε εἰς τὸ διηγετικὸν «ἔχειν τὴν

42. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 9,3, PG 62, 72.

43. Αὐγουστίνου, Sermo 267, 4,4, PL 38, 1231

Ὁ διάλογος μεταφέρεται εἰς προσωπικὰς ἀπορίας τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἀπαντήσῃ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας.

*Ὁ ἀχώρητος παντὶ πῶς ἐχωρήθη ἐν γαστρὶ;
Ὁ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς πῶς ἐν ἀγκάλαις τῆς μητρὸς;
Πάντως ὡς οἶδεν, ὡς ἠθέλησε καὶ ὡς ἠδύοχησεν.
Ἄσαρκος γὰρ ὢν, ἐσαρκώθη ἐκὼν
καὶ γέγονεν ὁ ὢν, ὁ οὐκ ἦν δι' ἡμᾶς.
Καὶ μὴ ἐκστὰς τῆς φύσεως,
μετέσχε τοῦ ἡμετέρου φυχράματος.
Διπλοῦς ἐτέχθη Χριστὸς,
τὸν ἄνω κόσμον θέλων ἀναπληρῶσαι.*

Ὁλόκληρος ὁ ἐορτολογικὸς διάκοσμος τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τεσσαρακονθημέρου μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἀποβλέπει εἰς τὴν συνειδητοποίησιν τοῦ γεγονότος ὅτι «Χριστὸς γεννᾶται, τὴν πρὶν πεσοῦσαν ἀναστήσων εἰκόνα». (Προεόρτιος ὕμνος). Αὐτὴ ἡ ἔννοσις τῶν ἄνω μετὰ τῶν κάτω, τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τῆς γῆς, τοῦ ἀσάρκου Λόγου μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός, τοῦ ἀχρόνου μετὰ τοῦ χρόνου, τοῦ ἀχωρήτου μετὰ τοῦ πεπερασμένου χώρου, τῆς δόξης μετὰ τῆς ἀφανείας ἑνὸς σπηλαίου, τοῦ ἀπαθοῦς μετὰ τῶν παθημάτων ἐκτὸς ἀμαρτίας, παρέχει πλούσιον ὑλικόν, μυστηριακῆς πάντοτε ὕψους, διὰ νὰ συνθέσῃ οἱ ἱεροὶ ποιηταὶ μακροῦς ὕμνους, ἥτοι καταβασίας, κανόνας, ἰδιόμελα, τροπάρια αἰῶνων ἢ καὶ περιληπτικὰς, ἀλλὰ περιεκτικὰς συνθέσεις, ὡς τὸ γνωστὸν ἑξαποστειλᾶριον

*Ἐπεσκέφατο ἡμᾶς
ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν
ἀνατολὴ ἀνατολῶν,
καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ,
εὔρομεν τὴν ἀλήθειαν·
καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου
ἐτέχθη ὁ Κύριος.*

Οὕτως ἐντὸς τοῦ κλίματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς διὰ τε τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ἥτις μεταφέρεται ζῶσα ἐντὸς ἡμῶν διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν, αἰσθάνεται δι' ὅλης του τῆς ὑπάρξεως ὅτι ἡ ἐν σαρκὶ φανέρωσις τοῦ προαιωνίου Λόγου δι' ὅλον Αὐτοῦ τῶν παθημάτων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου, εἶναι καθολικόν, ἀναλλοίωτον καὶ διαρκὲς γεγονός τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησιαστικότητος.

★

Ἐπιλέγοντες εἰς τὴν παροῦσαν προσπάθειαν, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν βαθυτέραν βίωσιν τῆς ἐπιθύρας μεγάλης ἐορτῆς τῆς Θείας Ἐπιφανείας, ἐπαναλάβωμεν πρὸς τὸν ἀναγνώστην τὸ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς: «Ταῦτα μὲν σοι παρ' ἡμῶν δι' ὀλίγων, ὅσον πρὸς στοιχείωσιν καὶ χαρακτῆρα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας ἀναθεῖσθαι, ὡ φιλόχριστε ἀνθρώπε. Σὺ δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ τούτων λαβὼν, εἰς ἐντυγχάνους ταῖς τῶν Γραφῶν γραμμασι, γνησίως αὐτοῖς ἐφιστάνων τὸν νοῦν, γνώσῃ παρ' αὐτῶν τὰ λεγόμενα, τελειότερον μὲν καὶ τρανότερον τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν»³.

Ἀρχιμ. ΑΝΘΙΜΟΣ ΡΟΥΣΣΑΣ

63. Μεγάλου Ἀθανασίου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 120.

Ἐκκλησίαν τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος»⁴⁴. Ἡ μᾶλλον θὰ ἡδυνάμεθα ἀκριβέστερον καὶ πληρέστερον νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θεϊαν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας, λέγοντες ὅτι ὁ Θεὸς - Πατὴρ ἐδημιούργησε τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ καθ' ὅσον μὲν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰδρύθη ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνανεωθεῖσα καὶ ὀλοκληρωθεῖσα ἡ Ἐκκλησία, εὐλόγως λέγεται καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν Ἐκκλησία Χριστοῦ, φέρουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Θεανθρώπου, οὐσα καθ' ἑαυτὴν θεανθρώπινος ὀργανισμὸς. Καθ' ὅσον δὲ καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἰδρύθη ἡ Ἐκκλησία, οἰοῦνται ἐμφυχωθεῖσα καὶ ζωοποιηθεῖσα καὶ κινητοποιηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ δευτερευόντως καὶ ὡς Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι, ὅπως τῇ ἐπελεύσει καὶ ἐπισκιάσει καὶ ἐπενεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸν Εὐαγγελισμὸν ἐγένετο ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου, «σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου»⁴⁵, καὶ συνετελέσθη ἡ μόρφωσις τῆς φυσικῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τοιοῦτοτρόπως τῇ καθόδῳ καὶ ἐπενεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐγένετο καὶ ἡ ἐπίσημος ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνισις καὶ δραστηριοποίησις τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀποτελεῖ συνέχισιν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ οἰκοδομεῖ καὶ διαμορφοῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἷαν λοιπὸν σημασίαν ἔχει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν πραγματικὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει κατ' ἀναλογίαν καὶ διὰ τὸ ἑαυτοῦ μυστικὸν σῶμα, δηλ. τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' ὅσον σκοπὸς πάσης ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος εἶναι «ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4, 4 ἐξ. Β' Κορ. 3, 2-3. Α' Κορ. 12,12 ἐξ.), συντελουμένη διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν μυστηρίων κυριακῶν. Καὶ ὅπως ἐν τῷ Θεανθρώπῳ ἠνώθησαν ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνοῦνται καὶ συνεργοῦσι τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἐφαρμοζομένου καὶ ἐπ' αὐτῆς τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνος. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ Ἐκκλησία δέον νὰ νοῆται πρὸ πάντων καὶ κατ' οὐσίαν ὡς «Ἐκκλησία Χριστοῦ».

Διὰ ταῦτα ἡ παρουσία καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποτελεῖ βασικὸν καὶ οὐσιαστικὸν στοιχεῖον αὐτῆς καὶ ἀπαραίτητον παράγοντα ἐν τῇ καθόλου ζωῇ καὶ δράσει τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ καθὼς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ «Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ» (Ῥωμ. 8,9. Φιλ. 1,19), τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, οὕτως εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ σώματος αὐτοῦ, τ.ἔ. τῆς Ἐκκλησίας, οἰκοῦν ἐν αὐτῇ αἰωνίως καὶ ἀχώριστως ὡς ἐν ναῶ (Ῥωμ. 8,11. Α' Κορ. 3,16. 6,19), ἀχρίσαν καὶ σφραγισάμενον ἡμᾶς καὶ διαμέμον ὡς «ἄρραβων ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (Β' Κορ. 1,22. 5,5. Ἐφ. 1,13-14. 4,30. Α' Ἰωάν. 2,20. 27) καὶ ὡς «πνεῦμα υἱοθεσίας» (Ῥωμ. 8,15),

ἐμψυχοῦν καὶ ζωοποιοῦν καὶ μορφοποιοῦν καὶ ἀγιάζον καὶ γεωργοῦν καὶ ποδηγετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωτηριώδους ἀποστολῆς της ἐν τῷ κόσμῳ, αὐτὸ ὄν ἅγιον, ζωοποιόν, ἀφθαρτον, ἀναλλοίωτον, ἀίδιον, δίκαιον, σοφόν, εὐθέες, ἡγεμονικόν, ἀγαθόν, δυνατόν, ἀγαθῶν πάντων παρεκτικόν καὶ πρὸ γε πάντων αὐτῆς τῆς ζωῆς... μετὰ πάντων ὄν τῶν ἀξίων» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ⁴⁶. Ὁ ἀγιασμὸς, ἄρα, τῶν πιστῶν καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ὑπερφυσικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας συντελεῖται διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ γενικῶς συναντιλαμβανομένου ταῖς ἀσθενεῖαις αὐτῶν (Ῥωμ. 8,26). «Μέγα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐργαζόμενον ἡμῖν τὸν ἀγιασμόν»⁴⁷, τὸ ἐνοικοῦν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν καὶ ἀναγεννῶν καὶ ἀναπλάσσειν αὐτοὺς καὶ ὀδηγοῦν εἰς ζωὴν καὶ προσωπικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ γενικῶς δημιουργοῦν τὴν καινὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὅθεν εὐλόγως χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν Πατέρων ὡς τὸ «τελειοῦν» τὰ πάντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπερφυσικῆς ζωῆς ἐν αὐτῇ, ἅτε ἐνεργοῦν πᾶν ὅ,τι ὑπερφυσικόν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διαφυλάσσειν αὐτὴν πιστὴν εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν της καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ τόπους καὶ λαοὺς. Ὡστε δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ζῆ καὶ κινεῖται καὶ δρᾷ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἄλλως τε δι' αὐτοῦ ὁμοίως ἐνεργεῖ καὶ ὁ πέμψας αὐτὸ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀεζέχεε πλουσίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτήν»⁴⁸. Ἐκ τῶν εἰρημένων δὴλον, ὅτι ἀχώριστα εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἥτις δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ λυτρωτικὸν ἔργον της ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ τῆς διηνεκοῦς ἐν αὐτῇ παρουσίας καὶ τῆς παντουργοῦς συνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ πληροῦντος ὅλον τὸ εἶναι αὐτῆς καὶ τελειοῦντος τὸ ἔργον της. Δι' ὃ προσφωῶς ἐδιδάχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Πατέρων, ἡγουμένου τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου: «ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Dei, et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia»⁴⁹, ὑπὸ δὲ τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου: «ὃ γὰρ μέγιστον ἦν δῶρον, τοῦτο δέδωκεν... τί δέ ἐστι τοῦτο; τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον... τοῦτο γὰρ πάντων

44. Μ. Βασιλείου, Εἰς Ἡσαΐαν 3, 107, P 6830, 29/92.

45. Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. τ. P, σ. 77.

46. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 22, PG 45, 1328. Πρβλ. καὶ Ἰ. Πούλου, Τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Νύμφη, Ἀθήναι 1951, σ. 57: «Τὸ Πνεῦμα χειραγωγεῖ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ μακάριον καὶ πολυπόθητον τέρμα τῆς δευτέρας Παρουσίας. Τὴν ὀδηγεῖ εἰς προϋπάρχουσαν τοῦ δεδοξαμένου Χριστοῦ, τὴν ὁθεῖ εἰς τὰ βᾶθη τοῦ προορισμοῦ της, μυσταγωγεῖ τὴν ἑνωσιν τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τὸν Θεόν, τὴν ἐτοιμάζει διὰ τοὺς γάμους της μετὰ τὸ Ἄρδιον. Τὸ Πνεῦμα δὲν ἐπιφέρειται πλέον «ἐπάνω τοῦ ὕδατος» (Γεν. 1,2). Εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀνανεώνει τὸν κόσμον καὶ τὸν ζωοποιεῖ... Ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ πέραν ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι πλέον «στερεούσα». Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν ὄργωσε καὶ τὸ Πνεῦμα τὴν γονιμοποιεῖ».

47. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Β' Θεσ. ὁμιλ. 4,2, PG 62, 488.

48. Μ. Βασιλείου, Περὶ κρίσεως Θεοῦ 1, PG 31,653.

49. Εἰρηναίου, Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ... III, 24,1, PG 7, 966.

αίτιον ἀγαθῶν, τὸ παραμένειν ἡμῖν αἰεὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος»⁵⁰. Προστεθῆτω, ὅτι καίτοι ἡ σχέσις καὶ σύνδεσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι στενοτάτη, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, ὅμως ἀμφότερα μετὰ τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν τῆς Ἐκκλησίας διατηροῦσι τὴν αὐτοτέλειαν καὶ αὐτοπαρξίαν καὶ προσωπικότητα αὐτῶν.

Τέλος δεόν νὰ διευκρινισθῇ, ὅτι πᾶσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προέρχεται οὐχὶ μονομερῶς καὶ κειωρισμένως ἐκ μόνου τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαρέτου Τριάδος, καθ' ὅσον «ἡ χάρις ἀδιασπᾶστος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀξίους ῥέουσα φέρεται... προσήκει οὖν δύναμιν ἐκ Πατρὸς ἀρχομένην καὶ δι' Υἱοῦ προϊούσαν καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τελειομένην νοεῖν»⁵¹. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν χαρισματικὴν ἐνέργειαν τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος τονίζεται: «ὅπερ τὸ Πνεῦμα χαρίζεται, τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν, τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν διατάττειν καὶ παρέχειν φησίν» (ὁ Παῦλος Α' Κορ. 12,4-6)⁵². Κατὰ ταῦτα, τὸ ἔργον τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀνήκει καὶ

εἰς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Πατὴρ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἁγιασμοῦ: «ἁγιάσον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου» (Ἰωάν. 17,17), τ.ἔ. ἐν τῇ αὐτοαποκαλύψει ἐν τῷ Υἱῷ. Ἀλλ' ὁ ἁγιασμός πραγματοποιεῖται δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι: «ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (Α' Κορ. 6,11). Στηρίζεται δὲ ὁ ἁγιασμός ἐπὶ τῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Λυτρωτοῦ, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ὁποῦ «ἡγιάσθη» ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὅσον οὗτος «ἐπαθεν, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν» (Ἐβρ. 10,29. 13,12), οὕτως ὥστε «ἡγιασμένοι ἐσμὲν διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ» (Ἐβρ. 10,10). Ὁ Χριστός, λοιπόν, γέγενετο ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ ἀπολύτρωσις ἡμῶν» (Α' Κορ. 1,30) «κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης» (Ῥωμ. 1,4), καὶ αὐτὸς «ἡγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ» (Ἐφ. 5, 25-26) καὶ παραστήσῃ ἡμᾶς «ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ» (Κολ. 1,22). Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ἐτονίσθη ἡδὴ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου καὶ μεταγενεστέρων Πατέρων, ὅτι ὅπου ὁ Χριστός, ἐκεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία, καθ' ὅσον ὁ Χριστός εἶναι ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι τὸ σῶμα του, καὶ δι' αὐτοῦ κοινωνεῖ καὶ μετὰ τῶν δύο ἄλλων προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐπομένως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «ἀγιάζει καὶ ζωοποιεῖ καὶ φωτίζει καὶ παρακαλεῖ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μηδεὶς κατ' ἐξαιρέτην ἀπονεμέτω τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἁγιαστικὴν ἐξουσίαν... Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁵³. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρουσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν πρέπει νὰ νοηθῆται ἄνευ τῆς πραγματικῆς παρουσίας ἐν αὐτῇ τοῦ σταυρωθέντος καὶ δοξασθέντος Χριστοῦ, ἢ ὡς περιορίζουσα ὀπωσδήποτε τὴν «οἰκονομίαν» τοῦ Υἱοῦ ἐν αὐτῇ, ἥς κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης καὶ σωτὴρ παραμένει πάντοτε ὁ Χριστός, αὐτὴ δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἄλλως τε εἶναι «τὰ τῆς Τριάδος ἀδιαίρετα καὶ οὐ τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἡ κοινωνία, εὐρέθη καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ οὐ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἡ χάρις, καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁵⁴.

(Τέλος)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΠΗΣ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

50. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Ῥωμ. ὁμιλ. 9,3, PG 60, 470. Εἰς Ἐβρ. ὁμιλ. 34,2, PG 63, 235. Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω καὶ ὁ Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος, Θεολογικὸς III, Sources Chrétiennes 122, 156/8, ὕμνει τὸ «ἐπιφοιτῶν τοῖς πιστοῖς» Ἁγιον Πνεῦμα, ὡς «Πνεῦμα ζωῆς καὶ συνέσεως, Πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ τελειότητος, Πνεῦμα τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ φιλόνητον, τὸ ἡδύ, τὸ ἐνδοξόν, τὸ τρέφον ὁμοῦ καὶ ποτίζον, τὸ ἐλευθόν, τὸ φωτίζον, τὸ δυναμούν, Πνεῦμα θεῖον ὑπομονῆς, Πνεῦμα χαρᾶς μεταδοτικόν, εὐφροσύνης, σωφροσύνης, σοφίας, γνώσεως, πραότητος, ἀμνησι-κακίας, ἀμεριμνίας τῶν κάτω, θεωρίας τῶν ἄνω, διωκτικῆς ἀκηδίας, ἀμελείας ἀπελατήριον, περιεργίας καὶ πονηρίας φυλακτικῆς, Πνεῦμα μυστηρίων δηλωτικόν, ἀραβῶν οὐρα-νίου βασιλείας, προφητείας πηγὴ, διδασκαλίας κρατῆρ, ἀμαρτίας ἀναιρετικόν, μετανοίας θύρα, τὴν εἴσοδον τοῖς ἀγωνιζο-μένοις ὑποδεικνύον οἷα δὴ θυρωρός, Πνεῦμα ἀγάπης, εἰρήνης, πίστεως, ἐγκρατείας, Πνεῦμα πόθου καὶ πόθον ἐμποιούν... ἀγιάζον καὶ μεταποιούν καὶ φωτίζον ἡμῶν τὰς καρδίας... καὶ ὡς θεοὺς τοὺς ὑποδεχομένους σε ἐργαζόμενον καὶ πᾶσαν μὲν ἀμαρτίαν ἐξαφανίζον, πᾶσαν δὲ ἀρετὴν συνεισφέρον τῇ εἰσόδῳ σου».

51. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 20, PG 45, 1325. Ἐπιστολὴ 24, PG 46, 1093. Ἄλλως τε, κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, «ὁ τὸ Πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Χριστόν· οὐ γὰρ ἐστὶ Πνεύματος παρόντος, μὴ καὶ Χριστοῦ πα-ρεῖναι· ὅπου γὰρ ἂν μία τῆς Τριάδος ὑπόστασις παρῆ, πᾶσα πά-ρεστιν ἡ Τριάς· ἀδιασπᾶστος γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἡνωται μετ' ἀκριβείας ἀπάσης». (Εἰς Ῥωμ. ὁμιλ. 13,8, PG 60, 519).

52. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 29, 3 PG, 61, 244. Πρβλ. καὶ Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 86,3, PG 59, 471.

53. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 109, PG 32, 693.

54. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 30,2, PG 61, 608. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ χωρίζεται ὁ ἁγίος «οἰκονομία» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας ἀπὸ τῆς «οἰκονομίας» τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐπεχείρησεν ὁ V.I. Lossky, Essai sur la Théologie Mystique de l'Église d'Orient, Paris 1944 (β' ἔκδ. 1960, ἑλλην. μετάφρασις ὑπὸ Σ. Πλευράκη, Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964).

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

4. Η ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΕΣΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

α') Ἡ ἔννοια τῆς ἀληθείας ὡς βάσις θεωρήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ἡ ἐκτίμησις πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι ἐκτίμησις αὐτῆς ταύτης τῆς ἀληθείας. Ἡ ἀμεσος καὶ στενὴ σχέση τῆς χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς οὐσιαστικῆς καὶ ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι μία διὰ πᾶν πρᾶγμα, διὰ πᾶσαν σχέσιν καὶ οἰανδήποτε περίπτωσιν. Ἡ γνώσις τῆς ἀληθείας ἀποτελεῖ τὸ ἔργον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται βεβαίως περὶ τὴν διακρίβωσιν τῶν θετικῶν καὶ συγκεκριμένων μορφῶν καὶ ἐκφράσεων τῆς ἀληθείας, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀνάγεται καὶ εἰς τὴν βαθύτεραν οὐσίαν καὶ ἔννοιαν τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Χριστιανισμὸς διδὲν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν λεγομένην φυσικὴν ἀποκάλυψιν, εἰς τὴν αἴσθησιν δηλαδὴ, διὰ τῆς μελέτης τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως, τοῦ ὅπισθεν αὐτῶν κρυπτομένου ὑπερφυσικοῦ μυστηρίου. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἀποτελεῖ κατὰ τὴν θεολογίαν τὸ πνευματικώτερον ἐπίτευγμα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ὑπογραμμίσας τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως, ἡ γνώσις αὐτῆς συνεπάγεται μεγάλας πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς εὐθύνας διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους (Ρωμ. α' 20-23). Ἡ τακτοποίησις τῶν εὐθυνῶν τούτων δὲν ἐπιτυγχάνεται παρά μόνον διὰ τῆς βιώσεως τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνώσιν, κἂν ἔχω τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθίσταναι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι» (Α' Κορ. ιγ' 2). Διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει, ὅτι ἡ αὔξησις τῶν γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου συνεπάγεται καὶ τὴν αὔξησιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων (ὄρα Λουκᾶ ιβ' 47-48). Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ συνεχιζομένη ἀνάπτυξις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἀντίστοιχον ψυχικὴν καὶ ἠθικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀνθρώπου.

β') Σημεῖα συναντήσεως χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀληθείας ἀποτελεῖ τὸν κοινὸν στόχον θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Ἐπ' αὐτῆς συναντῶνται θεο-

λογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Παρὰ ταῦτα οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ἔργον τῆς θρησκείας καὶ ἄλλο τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀναφορὰ ἀμοτέρων πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας ἐκφράζει τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου. Τὴν ἐνότητα ταύτην ὑποδηλοῦν καὶ πλεῖστα ἄλλα θέματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων συναντῶνται θρησκεία καὶ ἐπιστήμη κατὰ τὴν ὑπὸ ἐκάστης τούτων ἄσκησιν τοῦ ἔργου τῆς. Τὰ θέματα ταῦτα εὐρίσκονται κυρίως εἰς τὴν παραμεθόριον ἐκείνην ζώνην τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τὴν ὁποίαν καλύπτει ὁ πέπλος τοῦ μυστηρίου. Τοῦτο ἀφορᾷ εἰς τὴν βαθύτεραν οὐσίαν τῆς ἀληθείας τῶν τε ἐγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων πραγμάτων. Εἰς τὴν παραμεθόριον ταύτην ζώνην ἡ ἀλήθεια παρουσιάζει συνεχόμενας καὶ τὰς δύο αὐτῆς πλευράς, τὴν πλευρὰν τῆς ἐνδοκοσμιότητος, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὴν πλευρὰν τῆς ὑπερκοσμιότητος, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ἐκτὸς τῆς θρησκείας. Εἰς τὴν παραμεθόριον ταύτην, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου ἐκτείνονται πρὸ τοῦ ἀνθρώπου τὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος, θρησκεία καὶ ἐπιστήμη ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς ἀντιμέτωπους φύλακας φρουροὺς τῶν συνόρων, οἱ ὁποῖοι καὶ συναντῶνται, διότι ἔχουν ἐξ ὀνόματος πάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν περιφρούρησιν τῆς ἀληθείας, ὡς κοινὴν καὶ ἐν ταύτῳ ἰδίαν ἀποστολήν. Καὶ ὅμως ἴστανται ἀντιμέτωποι, διότι ἐκάστη τούτων ἔχει ἰδίαν προέλευσιν καὶ διάφορον νοσοτρόπιαν. Πᾶσα ὑπ' αὐτῶν ὑπέρβασις τῆς μεθορίου γραμμῆς τῶν συνόρων ἀποτελεῖ ὑπέρβασις δικαιοδοσίας καὶ προσπάθειαν ἐπιβολῆς, διὸ καὶ ἄγει ἀφεύκτως εἰς συγκρούσεις. Αἱ συγκρούσεις καθίστανται πυκνότεραι, ὅπου ἡ μεταξύ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης διαχωριστικὴ γραμμὴ δὲν παρουσιάζεται καὶ τόσον εὐδιάκριτος. Πολλάκις ἀκόμη καὶ σήμερον τίθεται κατηγορηματικῶς τὸ ἐρώτημα: ποῦ ἀκριβῶς εὐρίσκεται ἡ παραμεθόριος διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξύ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης;

Αἱ ὑπερβάσεις αὗται δὲν συνεπάγονται καὶ συγκρούσεις, ὅπου πρυτανεῦει σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐκφράζεται δὲ οὗτος ὡς ἱερὸν δέος πρὸς τὰς ἀγνώστους πτυχὰς τῆς ἀναζητουμένης ἀληθείας. Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη ὁμοιάζουν εἰς πᾶσαν τοιαύτην περίπτωσιν πρὸς δύο θεραπευτικὰς ἀφωσιωμένους ἐν ταπεινώσει εἰς τὸν Κύριον τῶν. Ἡ οἰαδήποτε ὑπέρβασις τῶν καθηκόντων τῶν δὲν ἐκφράζει παρά τὴν εὐγενῆ αὐτῶν ἀμιλλαν τῆς καλυτέρας ἐξυπηρητήσεως τοῦ Κυρίου τῶν. Οὕτω καὶ πᾶς ἐπιστήμων ἐρευνητὴς δικαιούται ὑπερβαίνων τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρμοδιότητός του νὰ ὁμιλῇ καὶ περὶ θρησκείας, πλὴν ὅμως ὡς ἀπλοῦς χριστιανὸς καὶ ἐφ' ὅσον δὲν κάμνει κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κύρους του. Αἱ ὁμολογίαι πίστεως τῶν μεγάλων συγχρόνων ἐρευνητῶν ἔχουν

ἀκριβῶς μεγάλην θρησκευτικὴν ἀξίαν, οὐχὶ ὡς ἐπιστημονικὰ πορίσματα, ἀλλ' ὡς ἔκφρασις τῆς πλήρους ἑναρμονίσεως, καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἐρευνητῶν τούτων, τῶν δεδομένων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὡς γνωστόν, ὁ Max Plank διεκήρυσσεν κατὰ τὸ 1937 εἰς τὸν λόγον του «Θρησκεία καὶ Φυσικαὶ ἐπιστήμαι» τὴν πλήρη ἁρμονίαν θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. «Ὅπου καὶ ἂν στραφῶ» ἔλεγεν «οὐδεμίαν βλέπω ἀντίθεσιν μεταξύ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, τὸναντίον βλέπω τὴν μίαν νὰ συμπληρῶν τὴν ἄλλην». Ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς ἐδέχετο, ὅτι «ὁ Θεὸς ἴσταται διὰ μὲν τὴν θρησκείαν εἰς τὴν ἀφειρητὴν αὐτῆς, διὰ δὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου τῶν». Ὁ δὲ Werner Heisenberg ἑθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν Μηχανικὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς θεολογίας, καθόσον οἱ δι' αὐτῆς συντιθέμενοι μηχανισμοὶ ἀποτελοῦν ἀσθενῆ μόνον ἀπεικονίσματα τοῦ ὅλου μηχανισμοῦ τῆς θείας δημιουργίας.

Ὡς προελέχθη, τὰ σύνορα θρησκείας καὶ ἐπιστήμης διαγράφονται ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος. Ταῦτα ὅμως, ἐνῶ εἶναι κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, παρουσιάζονται ἀνοικτὰ μόνον διὰ τὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία τὰ γνωρίζει δι' ἀποκαλύψεων. Ταῦτα εἶναι: ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργία τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ μηδενός, ἡ ἔκτασις καὶ αἱ ἀναλογίαι μακροκόσμου καὶ μικροκόσμου, ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος συμπάσης τῆς δημιουργίας, τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας, καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιπάντων τούτων ἄλλη εἶναι ἡ θεώρησις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἄλλη ἡ τῆς θρησκείας. Πάντως εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ καθαρὰ μηχανοκρατικὴ θεώρησις τῶν θεμάτων τούτων ὑπὸ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἔχει κατὰ πολὺ ἀναθεωρηθῆ ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν. Ἡ ἀντίθετος πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ μηχανοκρατικὴ θεώρησις τῶν πάντων οὐδεμίαν πλέον ἔχει σήμερον βάσιμον θέσιν μεταξύ τῶν σοβαρῶν ἐρευνητῶν. Ὑπ' αὐτῶν προβάλλεται ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἢ ἔννοια τοῦ «μυστηρίου», τοῦ καλύπτοντος τὸ σύμπαν, καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον λίαν ἀντίστοιχον πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ ἔννοια τοῦ «μυστηρίου» προβάλλεται σήμερον ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ὡς ἡ ὑπερτάτη ἀλήθεια, ἡ καλύπτουσα τὰ πάντα. Ὡς παρατηρεῖ ὁ R. Oppenheimer, «ὁ φυσικὸς ἐπιστήμων καὶ ὁ θεολόγος ζοῦν καὶ οἱ δύο εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ μυστηρίου καὶ καλύπτονται συνεχῶς ἀπὸ τὸ μυστήριον». Οὕτω δύναται νὰ γίνῃ πιστευτὸν, ὅτι παρήλθεν πλέον ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων καὶ οὐσιαστικῶν ἀντιθέσεων μεταξύ χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ὡς προεδηλώθη, ἡ σύγχρονος ἀνάπτυξις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἔγκειται βεβαίως εἰς τὰ καταπληκτικὰ αὐτῶν ἐπιτεύγματα, περισσότερον ὅμως ἔγκειται εἰς τὸν πνευματικὸν χαρακτήρα, τὸν ὅποιον προσδίδουν εἰς αὐτὰς ἡ πνευματικότης καὶ ἡ θρησκευτικότης πολλῶν ἐκ τῶν μεγάλων συγχρόνων ἐπιστημῶν ἐρευνητῶν. Ὁ πνευματικὸς οὗτος χαρακτήρ ἐκφράζεται πρῶτον διὰ τῆς συλλογικῆς χρήσεως τῆς ἐπιστημονι-

κῆς πείρας τοῦ παρελθόντος, ὡς καὶ διὰ τῆς ἁρμονικῆς συνεργασίας πολλῶν ειδικοτήτων, καὶ δεύτερον διὰ τῆς συμβολῆς τῶν πλέον πνευματικῶν λειτουργιῶν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἥτοι τῆς φαντασίας, τῆς ἐνοράσεως, τῆς κρίσεως καὶ τοῦ προφητικοῦ στοχασμοῦ. Αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι παρουσιάζονται σήμερον, διὰ τοῦ πνευματικοῦ χαρακτήρος αὐτῶν, κατατείνουσαι πρὸς τὴν αὐτὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ σύμπαντος, τὴν ὁποίαν δέχεται καὶ ὁ Χριστιανισμὸς. Οὕτω παρουσιάζονται ἐπιστήμη καὶ θρησκεία ἀναφερόμεναι ἐκάστη κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς τρόπον εἰς τὰ μεγάλα μυστήρια τοῦ σύμπαντος, τὰ ὁποῖα καὶ προβάλλονται διὰ τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ὅπισθεν τούτων ἴσταται κατὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὅ τὰ πάντα διέπων ὑπέρτατος νοῦς, ὁ μόνος ὑπάρχων ἀληθινὸς Θεός. Τὴν προσωπικὴν ὑπόστασίν Του ὑπαγορεύει ἡ ἐν τῇ φύσει, τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων συνεχῶς ἀποκαλυπτομένη πανσοφία, παντοδυναμία καὶ παναγαθότης Του.

γ') Αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἐπιταγαὶ τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Κατὰ τὸν Πασκάλ, αἱ παρουσιασθεῖσαι κατὰ καιροὺς ἀντιθέσεις μεταξύ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης ὑπῆρξαν ἀντιθέσεις προσώπων καὶ οὐχὶ πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστήμη ἔχει, κατὰ τὸν Πασκάλ, ἀνάγκην ἀνθρώπων σοβαρῶν καὶ θεοσεβῶν καὶ οὐχὶ ἐπιπολαίων, οἰηματοῦν καὶ ἀλαζόνων. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον εἶναι πάντοτε λειτουργημὰ ἱερόν, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἐρμηνείας τῶν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ζωῇ ὑπερφυσικῶν μυστηρίων. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν τὸ ἔργον τοῦτο νὰ ἀσκηθῆ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπιπολαίων καὶ ἀφρόνων. Ὁ ἐπιστήμων, ὁ ὁποῖος μετὰ κόπου ἐρμηνεύει διὰ τοῦ ἔργου του τὰ κατὰ λόγον φυσικὰ πράγματα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποφαινεταὶ ἐπιπολαίως διὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπὲρ λόγον θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε οὐδέποτε εἶναι παράλογα. Τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν Newton, Pascal, Plank, Oppenheimer Heisenberg, Weizsäcker κλπ. πείθουν, ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης συντελουμένη βαθυτέρα ἐπίγνωσις τῆς οὐσίας τῶν φυσικῶν πραγμάτων βοηθεῖ τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς προσωπικῆς αὐτῶν θέσεως ὑπὲρ τῶν θεμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὸ προσωπικὸν δὲ κύρος τῶν ἐρευνητῶν τούτων συμβάλλει ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔργου τῆς θεολογίας.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν συγχρόνων ἐπιστημῶν ἀντιλαμβάνονται ἐπαρκῶς τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξιώσεις τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν ἐρευνητῶν, πλὴν ὅμως ἀρκοῦνται εἰς μίαν περιωρισμένην φιλοσοφικὴν ἐνημέρωσιν καὶ τοποθέτησιν. Αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη παρὰ μόνον σχετικὴν ἀξίαν ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ χαρακτήρος τῶν θεωριῶν αὐτῆς. Τοῦτο γίνεται σαφές ἐκ τῆς πολυαριθμίας τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς αὐτῶν.

Τὰ θέματα καὶ τῶν πνευματικῶν διαφερόντων τῶν ἀνθρώπων εἶναι κατὰ θεῖαν πρόνοιαν διατεταγμένα κατὰ βαθμίδας. Οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία καταλαμβάνει τὴν θέσιν τῆς μεταξύ τῶν θεμάτων τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Αὕτη δὲν εἶναι οὔτε θρησκεία οὔτε ἐπιστήμη, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον. Ἡ φιλοσοφία δηλαδὴ ἔρχεται νὰ καλύψῃ τὸν χώρον ἐκείνον τῆς μεταξύ αὐτῶν παραμεθορίου ζώνης, ὅστις ὑπάρχει ἀκάλυπτος μεταξύ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Ἡ φιλοσοφία νοεῖται ὡς ἡ φωτεινότερα καὶ λεπτοτέρα ἔκλαμψις τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς ἐρμηνείαν τῆς βαθύτερας οὐσίας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ὀπισθεν αὐτῶν ἀληθείας. Ἡ ἔκλαμψις ὅμως αὕτη ἔχει καθαρῶς ὑποκειμενικὸν χαρακτήρα καὶ δὲν εἶναι ἴδιον παντὸς ἀνθρώπου παρὰ μόνον τῶν χαρισματούχων, ἐκείνων δηλαδὴ οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ προνόμιον τοῦ «σωκρατικοῦ δαιμονίου», διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ὁ βαθμὸς συγγενείας τοῦ πνεύματος αὐτῶν πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς μεταφυσικῆς πραγματικότητος. Ἔργον καὶ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ συστηματικὴ προσπάθεια ἐναρμονίσεως τῶν φυσικῶν γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν μεταφυσικὴν πραγματικότητα.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἐκτιμῶσα ἐξ ἀντικειμένου τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς φιλοσοφίας, δέχεται αὐτὴν ὡς τὴν προπαιδείαν καὶ τὴν θεραπαινίδα τῆς θρησκείας. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι φύσει δυνατὸν νὰ ὑποκαταστήσῃ οὔτε τὴν θρησκευτικὴν πίστιν οὔτε τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν καὶ ἔρευναν. Πρῶτον, διότι αὕτη δὲν παρέχει οὔτε ἀποκαλύψεις ὑπὲρ τῆς υπερτάτης ἀληθείας, οὔτε ἐπιστημονικὰς γνώσεις περὶ αὐτῆς. Δεύτερον, διότι πᾶσα προσπάθεια ὑποκαταστάσεως ὑπ' αὐτῆς εἴτε τῆς θρησκευτικῆς πίστεως εἴτε τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως θὰ ἐσθῆμαινε τὴν ἀποκήρυξιν αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποστάσεως τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ὑπερβάσεις τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς φιλοσοφίας συνεπάγονται ἀσυνέπειαν καὶ συγκρούσεις, αἱ ὅποιοι εἶναι δυνατὰ μόνον ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχει καλὴ ἐκπροσώπησις αὐτῆς. Ἡ ἐκτροπὴ ἄλλωστε τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς ἀποστολῆς τῆς δὲν συμφέρει οὔτε εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν οὔτε εἰς τὴν θρησκείαν. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἀφήνει ἀκριβῶς εὐρύτατα περιθώρια εἰς τὴν φιλοσοφίαν διὰ δύο κυρίως λόγους. Πρῶτον, πρὸς ἔξαρσιν διὰ τοῦ ἔργου τῆς φιλοσοφίας τῆς πνευματικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δεύτερον, διότι αὕτη ἐξυπηρετεῖ πλήρως τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δυσκολεύονται, ὡς ἐκ τῆς ἰδιοτυπίας τῆς προσωπικότητός των, νὰ δεχθῶν τὰς ὑπερφυσικὰς ἀποκαλύψεις τῆς πίστεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῶν. Οὗτοι παρουσιάζονται ἔχοντες ἄμεσον ἀνάγκην πνευματικῆς προπαίδειας πρὸς ἀποδοχὴν τῶν ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπὲρ λόγον θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ συνέπεια καὶ ὁ ἀλληλοσεβασμὸς μεταξύ ἐπιστήμης, φιλοσοφίας καὶ θεολογίας διευρύνουν καὶ τὰς δυνατότητας καὶ τὰ ὅρια ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας. Ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἡ χριστιανικὴ πίστις ὡς προσπάθεια ὑποκαταστάσεως τοῦ ἔργου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας,

οὕτω δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποκατασταθῇ καὶ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ φιλοσοφικῆς γνώσεως. Καὶ αἱ τρεῖς ἔχουν ἀποστολὴν νὰ συντελέσουν διὰ τῆς καθαρᾶς συμβολῆς των εἰς τὴν οὐσιαστικὴν βοήθειαν τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τοῦτοις ὑπογραμμίζεται, ὅτι καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις διατρέχει ἄνευ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τὸν κίνδυνον νὰ ἀποβῇ μαγεία καὶ δαιμονισμὸς, καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις νὰ καταστῇ ἄνευ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως κακῆς ποιότητος γνωστικισμὸς ἢ ἀγνωστικισμὸς καὶ ἐπιστημονικὸς μηδενισμὸς, ἡ δὲ φιλοσοφία νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς νοσηρὰ συστήματα ἐρμηνείας τῶν πάντων, ὡς ἡ θεοσοφία, ὁ πανθεισμὸς κλπ. Τὸ κατάντημα τοῦτο ἔχει μεγίστην σημασίαν, διότι ἐντὸς τῶν ἐκτροπῶν τούτων θάπτεται κατὰ τὸν δραματικώτερον τρόπον ἡ ἐννοία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, χάριν τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θεολογία, καὶ χάριν τῆς ὁποίας ἐνεσαρκώθη καὶ ἐθυσιάσθη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

δ') Τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρώπου μακρὰν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τὰ ἐπιτεύγματα τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως ἐξαίρουν τὸ δρᾶμα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Αὕτη, ἐνῶ κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ κρούσῃ ἐκεῖ τὰς κεκλεισμένας θύρας τῶν μυστηρίων τοῦ σύμπαντος, ὑπόκειται συνεχῶς εἰς τοὺς νόμους τῆς φθορᾶς καὶ εἰς τοὺς κινδύνους τῆς ἐξουθενώσεως καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ. Ἐνώπιον τῆς δραματικῆς αὐτῆς καταστάσεως μόνον ὁ Χριστιανισμὸς παρέχει ἀθετητικὰς πληροφορίας καὶ ἱστορικὰς καὶ ὑπεριστορικὰς ἐγγυήσεις περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τῆς ἀκαταλύτου ἀξίας τῆς προσωπικότητός του, περὶ τῆς ὀρθῆς θέσεώς του ἐντὸς τοῦ σύμπαντος, περὶ τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς καὶ περὶ τοῦ προρισμοῦ του.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ σήμερον, ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, πᾶς ἀνθρώπος δύναται ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, ἐξ ἴσου νὰ πιστεῦῃ ἢ νὰ μὴ πιστεῦῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν ὑπερφυσικῶν ἀξιών, ἀληθειῶν καὶ ἀποκαλύψεων, εἰς τὴν ἀθανασίαν λ.χ. τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ὑπαρξιν προσωπικοῦ Θεοῦ κλπ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι καὶ πάλιν καθίσταται ρυθμιστὴς τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῆς χριστιανικῆς πίστεως οὐχὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις ἢ ἀκόμη καὶ αὕτη ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ ἡ προσωπικότης ἐνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, ἡ ὁποία καὶ παρουσιάζει τὰς διαφοροποιήσεις αὐτῆς κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Ἡ διαπίστωσις αὕτη σημαίνει, ὅτι καὶ πάλιν ἔχει θέσιν τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων «πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπος». Διὰ τῆς διαπιστώσεως ταύτης ἐξαιρεται ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ συμβολὴ αὐτῆς ἐξ ἴσου διὰ τὴν τελείωσιν ἢ τὴν καταστροφὴν τῆς. Εἰς τὴν συμβολὴν ταύτην τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ὀρθῆς θέσεώς της μεταξύ χάους καὶ μεγαλειότητος, βασιζέται καὶ ἡ περὶ προσωπικῆς εὐθύνης διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Σήμερα, ὅποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προβληθῆ φρονίμως ἡ μηχανοκρατική καὶ ὑλοκρατική ἐρμηγεία τοῦ σύμπαντος οὐδὲ ὑπὸ τῶν πλέον θετικιστῶν ἐρευνητῶν, ἀποκτοῦν διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἰδιαιτέραν ἀξίαν αἱ ὁμολογίαι τῶν ἐρευνητῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διαβεβαίουν, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις τῶν συνετέλεσε σοβαρῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τῶν. Σήμερα ὁμολογεῖται πλέον ὑπὸ τῶν σοβαρωτέρων ἐκπροσώπων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὅτι μόνον ἡμιμαθεῖς, οἰηματῖαι καὶ ἐπιπόλοιοι ἐρασιτέχναι τῆς ἐπιστήμης βλέπουν ἀντιθέσεις μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Ἡ διακήρυξις τοῦ ἀθέου Γάλλου φυσικοῦ Laplace, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσῃ ἐξήγησιν τῶν ἀγνώστων εἰς τὴν ἐπιστήμην μυστηρίων τῆς φύσεως, εὐρίσκει κάλλιστα σήμερον τὴν ἀπάντησίν τῆς εἰς τὴν διαπίστωσιν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ σύγχρονος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν δὲν ἐνισχύει ποσῶς τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀθέων. Ταύτην ἐνισχύει μόνον ἡ πνευματικὴ ἀδιαφορία καὶ στείρωσις τῶν ἀνθρώπων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρουσιάζεται ἀτυχῶς εὐρύτερον ἐπεκτεινόμενον. Ὡς μὴ ὠφελε, τοῦτο ἐνισχύεται ἐνίοτε καὶ διὰ τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀσυνεπείας τῶν κακῶν ἐκπροσώπων τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Δι' αὐτῶν ἐκφράζεται ἡ ἀποκορύφωσις τοῦ δράματος τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ρήματος τοῦ Κυρίου· «εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν, τὸ σκότος πόσον;» (Ματθ. στ' 23). Ὅμως αἱ περιπτώσεις αὗται συνειδητοποιοῦν καλύτερον παντὸς ἄλλου περιστατικοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ πρόδοτον τοῦ κακοῦ, ὡς καὶ τὴν ἀνάγκην ἀφυπνίσεως καὶ ἐπιστρατεύσεως πασῶν τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου πρὸς διασφάλισιν τῆς πανταχόθεν ὑποσκαπτομένης ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ἐπιτρέπεται ὁ ἀνθρώπος νὰ εἶναι τὸ θῦμα τῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ πολιτισμοῦ.

ε') Ἡ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον ἀποστολὴ τῆς θεολογίας.

Ἡ ἀποστολὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐρμηγείας καὶ ἀναπτύξεως ὑπὸ τῆς θεολογίας διαγράφεται ὡς μία ἀσφαλιστικὴ δικλείς τοῦ κατεχομένου ἀπὸ τὴν μεγάλην παραζάλην ἀνθρώπου ἐκ τῶν καταπληκτικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ θεολογία πρέπει νὰ προσφέρῃ καὶ πάλιν τὴν δύναμιν τῆς πνευματικῆς ἀσφαλείας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τῆς ἰσορροπίας κοινωνικῆς ζωῆς ἀτόμων καὶ λαῶν, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τὴν προστατευτικὴν ἀσπίδα τοῦ πολιτισμοῦ. Χριστιανικὴ πίστις καὶ θεολογία ἀντέχουν πλήρως εἰς τὴν ἀποστολήν ταύτην, ἡ πραγματοποιήσις τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖ τὴν συστηματικὴν προσπάθειαν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀρμοδίων καὶ ὑπευθύνων. Ἡ ἀποστολὴ τῆς θεολογίας ἦτο ἀνέκαθεν οὐ μόνον ἡ οὐσιαστικὴ ἐρμηγεία καὶ ἡ συστηματικὴ ἔκθεσις τῶν διδασκαλιῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσφαλὴς ρυθμισίς τῆς στάθμης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ὑγιούς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ σύγχρονος ἀνάπτυξις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν παρ-

έχει εἰς τὴν θεολογίαν λαμπρὰς εὐκαιρίας πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἐπαληθεύσεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς θείας δημιουργίας (ὄρα Γενεσ. α' 28, Ψαλμ. η' 5-7 καὶ ργ' 23-24). Κατὰ τὴν θεολογίαν, ἡ σύγχρονος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ νέαν μορφήν ἐκφράσεως τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον. Ἡ δι' αὐτῆς θετικὴ ἀποκάλυψις τῶν μεγαλειῶν τῆς θείας δημιουργίας προφυλάσσει τὴν θεολογίαν ἀπὸ πάσης ὑποκειμενικῆς αὐθαιρεσίας καὶ παρερμηγείας τῆς θείας ἀποστολῆς τῆς.

Ἡ θεολογία προβάλλει κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔργου τῆς τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως, ὡς τοῦτο παρουσιάζεται διὰ τῶν θετικῶν δεδομένων τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Δι' ἀμφοτέρων τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ἡ θεολογία παρουσιάζει τὴν ἱστορίαν ὡς τὸν φορέα, ἅμα δὲ καὶ ὡς τὸν πλέον ἀξιόπιστον μάρτυρα τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ θεολογία, βασιζομένη κυρίως ἐπὶ τῶν θετικῶν δεδομένων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἐκτιμᾷ τὰ ἐπιτεύγματα αὐτῆς ὡς τὴν πλέον θετικὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκφρασιν τῆς πνευματικῆς ἐφέσεως καὶ ἰκανότητος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κατάρκτησιν τῆς γνώσεως. Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου ἡ θεολογία βλέπει σαφῶς καὶ τὴν σύνδρομον ἐκφρασιν τῆς θείας χάριτος, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγήσῃ τις τὰς φάσεις τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τοῦ πολιτισμοῦ, μάλιστα δὲ τὴν ἔξαρσιν τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς τῶν περιόδων ἐκείνων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὡς εἶναι αἱ περίοδοι τοῦ κλασσικοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας πᾶσαι αἱ ἐκφάνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ παρουσιάζουν μίαν ὄντως καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ ἄθροια αὕτη καὶ ὄντως ἀξιοθαύμαστος ἀνάπτυξις πασῶν τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἐκφράσεων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῆ φυσικῶς.

Ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἀναντιρρήτως πολιτισμὸς μεγάλης ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως. Παρὰ ταῦτα, τοῦτο διακρίνει μία λίαν ἐπικίνδυνος μονομέρεια, ὀφειλομένη εἰς τὴν καθυστέρησιν ἀναπτύξεως καὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν. Οὕτω παρουσιάζεται σήμερον ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ ἀσύμμετρος καὶ ἐπικινδύνως ἀνισόρροπος. Τὴν διαπίστωσιν ταύτην ἐκφράζουν σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς καὶ ἡ συνειδητὴ ἀγωνία τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐπίσημοι ἐκφράσεις τῆς ἀγωνίας ταύτης εἶναι καὶ αἱ εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ τῶν διαχριστιανικῶν ὀργανισμῶν, ὡς λ.χ. τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν κλπ. Ἡ τεραστία προσπάθεια ὅλων τῶν κλάδων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, χημείας, μηχανικῆς, τεχνολογίας, φυσικῆς, βιολογίας, ἰατρικῆς, ἀστρονομίας κλπ. καὶ ἡ ὑπεράνθρωπος συμβολὴ τῶν ἐκπροσώπων τῶν κλάδων τούτων τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ ἀγνώστου, δὲν εὐρίσκουν τὴν ἀπαιτουμένην ἀνάλογον ἀνάπτυξιν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο αὐξάνει ἐτι περισσότερο τὸ χρέος τῆς θεολογίας πρὸς τὸν σύγχρονον

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ FILIOQUE*

Ὅσακις ἐγένοντο σοβαραὶ ἐνωτικάι προσπάθειαι μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, τὸ Filioque κατεῖχε πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν σκέψιν τῶν θεολόγων. Τὸ αὐτὸ εἶναι φυσικὸν νὰ συμβαίῃ καὶ σήμερον. Ἐν ὄψει δὲ αὐτοῦ τοῦ σημερινοῦ οἰκουμενικοῦ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαλόγου γράφονται αἱ ἀκόλουθοι ἐπὶ τοῦ θέματος σκέψεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν ἄλλαν σκοπὸν ἢ νὰ ἐκφράσουν τὴν τοποθέτησιν τῶν Ὀρθοδόξων ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Θὰ ἤθελα νὰ ἀρχίσω μὲ γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις, ἀναφερόμενος εἰς τὴν συμβολὴν τῶν νεωτέρων βιβλικῶν σπουδῶν ἐπὶ τοῦ θέματος. Διεξερχόμενός τις τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν διαπιστώνει, ὅτι δὲν ἔσχον αἱ σπουδαὶ αὗται ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν δογματολόγων ἐν τῇ διαπραγματεῦσιν τοῦ θέματος τοῦ Filioque. Οἱ ἐξηγηταὶ τῆς Δύσεως συνεχίζουν ἐκ τῶν παραδεδομένων αὐτῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων νὰ ἐρμηνεύουν τὰ σχετικά πρὸς τὸ θέμα τοῦ Filioque χωρία. Ἐν Ἰωάνν. 15,26 π.χ. παρὰ πάντων τῶν δυτικῶν ἐξηγητῶν τὸ «ἐκπορεύεσθαι» ταυτίζεται πρὸς τὸ «πέμπειν». Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀμφοτέρω καταννοῦνται ἐντὸς τῆς ἀποκαλυπτικῆς σημασίας ποὺ ἔχουν καὶ αἱ πέντε ἀναφοραὶ εἰς τὸν Παράκλητον ἐν τῷ ἀποχαιρετιστηρίῳ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς Μαθητάς. Οὕτως οἱ προτεστάνται ἐξηγηταὶ B. Weiss, W. Bauer, W. Howard, R. Bultmann κ.ά. Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ ἐξηγηταὶ

* Ἐδημοσιεύθη ἀγγλιστὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Eastern Churches News Letter», No 52 June 1969.

ἄνθρωπον. Εἶναι δὲ τὸ χρέος τοῦτο ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀξιοποίησις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην τῆς χριστιανικῆς πίστεως περισσότερον πάσης ἄλλης ἐποχῆς. Ἡ ὑπὸ πάντων συνειδητοποιήσις τῆς ἀνάγκης ταύτης εἶναι ἔργον τῆς θεολογίας. Ὡς λέγει ὁ Βάκων· «ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ἄρωμα, τὸ ὅποῖον προφυλάσσει τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῆν σῆψιν». Ἡ ὀρθόδοξος θεολογία, διεπομένη ἀπὸ τὸν «νοῦν τοῦ Χριστοῦ» (Α' Κορινθ. β' 16), δι' οὗ μόνου ἀποκτᾶται τὸ χριστιανικὸν ἦθος, κατανοεῖ πλήρως τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως διὰ τὴν οὐσιαστικὴν πρόοδον καὶ ἐξύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη ὅμως κατανοεῖ καλλύτερον παντὸς ἄλλου καὶ τοὺς ἐκ τῆς προόδου ταύτης ἀπειραρίθμους κινδύνους διὰ τὴν πνευματικὴν κυρίως ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατὰ Χριστὸν ἐκτίμησις τῆς πνευματικῆς ἀξίας τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς, ὡς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς κινδύνων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἀποτελοῦν, ὡς προεδηλώθη, τὸ νέον χρέος τῆς θεολογίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς τὸν πολιτισμὸν καθόλου. Πλὴν ὅμως τὸ χρέος τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ μόνον ὑπὸ θεολόγων ἐχόντων

διατηροῦν ὠρισμένας ἐπιφυλάξεις καὶ ἐπιτρέπουσιν τὴν δυνατότητα τῆς παρὰ τοῦ χωρίου ἐκφράσεως τῆς αἰωνίας τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐν τῇ θεότητι, ἐφ' ἧς ἐρείδεται τὸ «πέμπειν», τοῦτο ὅμως γίνεται πάντοτε ὑπὸ τοὺς ὅρους τοῦ Filioque. Οὕτως ἡ Βίβλος τῆς Ἱερουσαλήμ (σελ. 1422) σημειοῖ ὅτι ἡ ἐκφρασις «ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται» σημαίνει («la 'mission' de l' Esprit dans la Trinité»), ὁ δὲ Langrange: «...il nous semble... que le présent ἐκπορεύεται opposé à πέμψω indique une émanation, ou selon le terme reçu et plus textuel, une procession éternelle de l' Esprit par rapport au Père. Cette procession va de soi pour le Fils, comme le nom même l'indique; il fallait l' indiquer pour l' Esprit, pour marquer son autorité suprême» (Evangile selon St. Jean, Paris 1927⁴, σελ. 314). Ἀντιθέτως, οἱ ἀνατολικοὶ δέχονται τὴν ἀναφορικὴν πρότασιν ἐν τῇ ὅλῃ συναφείᾳ οἰονεὶ ὡς παρένθεσιν, τὸ δὲ «ἐκπορεύεσθαι» ὡς ἄχρονον ἐνεστῶτα, διακρίνουσιν δὲ σαφῶς τὸ «ἐκπορεύεσθαι» τοῦ «πέμπειν». Οὕτως ἐρμηνεύουν, συμφώνως πρὸς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τοῦ Ζυγαβηνοῦ, ὁ Νικ. Δαμαλάς (Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σελ. 624) καὶ ὁ Παν. Τρεμπέλας (Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σελ. 559).

Νομίζω ὅμως ὅτι διὰ τῶν νεωτέρων βιβλικῶν ἐρευνῶν συνέβησαν τρία τινά, τὰ ὁποῖα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω, ἐμμέσως ἐνίσχυσαν τὴν ἀποψιν τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ τοῦ θέματος: α) Ἡ ἀνάλυσις τῆς ἐννοίας τοῦ Πνεύ-

βαθείαν συνείδησιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς των καὶ δυναμένων νὰ ἐπαναλάβουν τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν· «Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν...» (Α' Κορ. β' 5-8).

Διὰ πάντων τῶν ἐκτεθέντων κατανοεῖται πόσον ἡ θεολογία ἐκτιμᾷ καὶ ἀξιοποιεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ πόσον πάλιν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα συμβάλει εἰς τὸ ἔργον τῆς θεολογίας. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐξέφραξε πρὸ παρομοίων διαπιστώσεων τὴν δοξολογίαν του πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τῶν κατασκευτικῶν λόγων του· «ὡ βάρους πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» (Ρωμ. ια' 33).

ΜΑΡΚΟΣ ΑΝΤ. ΣΙΩΤΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ τῆς Ἑρμηνείας τῆς Κ. Δ. παρὰ τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ματος τοῦ Κυρίου, ἐν σχέσει μάλιστα πρὸς τὸν Λόγον τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἡ σύγχρονος βιβλικὴ ἐπιστήμη ἐπανεφέρε τὴν τριαδολογίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς παλαιᾶς στερεᾶς πατερικῆς βάσεως, ἥτοι ἐπὶ τῆς Π. Διαθήκης. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀνέπτυξαν τὸ τριαδικὸν δόγμα αὐτῆς ἐξ ἀφορμῆς τῶν διαφόρων ἐρεθισμάτων τοῦ συγχρόνου τῶν κόσμου ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν περὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγγέλου, Malak Jahwe, τῆς σοφίας, τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. β) Κατέστη διὰ τῆς συγχρόνου μελέτης τῶν Εὐαγγελίων πλέον σαφῆς καὶ συνειδητῆς ὁ ρόλος τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Ἰησοῦ. Τοῦτο δὲν συνέβαινε κατὰ τὸ παρελθόν. Τὸ ἔργον τοῦ Ο. Holzmann, War Jesus Ekstatiker, 1903 ἦτο ἀπλῶς ἡ ἀπαρχή. γ) Ἡ βιβλικὴ ἔρευνα κατέστησε σαφεστέρην καὶ πλέον συνειδητὴν τὴν ἔννοιαν τῆς περιόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτοι τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας Οἰκονομίας, καθὼς καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Πνεύματος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ πιστοῦ.

Ἡ σημασία τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων ἐγκρίεται εἰς τὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ βιβλικῇ ἐρευνῇ διαπίστῳσιν τοῦ ρόλου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ ἐν σχέσει πρὸς ὀρισμένας αἰτιάσεις δυτικῶν τινῶν θεολόγων κατὰ τῆς πνευματοκρατίας καὶ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ. Προσωπικῶς πιστεύομεν, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ δικαίας καταδίκης ἀκραίων ἀπόψεων. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῆς πνευματολογίας ἐν τῇ συγχρόνῳ βιβλικῇ ἐπιστήμῃ νομιζομεν ὅτι δύναται νὰ βοηθήσῃ τοὺς δυτικούς χριστιανούς νὰ ἐννοήσουν καλύτερον τοὺς ἀνατολικούς, ἐμμέσως δὲ καὶ τὸν ἀγῶνά των κατὰ τοῦ Filioque.

Ἡ σημερινὴ θέσις τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Filioque θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰς ἀκολούθους τρεῖς τοποθετήσεις:

α) Τὸ Filioque ὑπάρχει εἰς ἱκανούς ἐκ τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, με ὀρθόδοξον ἔννοιαν, δηλοῖ δηλ. τὴν ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας τῆς θεότητος ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγ. Πνεύματος καὶ δὲν σημαίνει ὑποστατικὴν ιδιότητα τοῦ Υἱοῦ. Ἡ Δύσις προσεπάθησεν, ἐκ φόβου πρὸς τὴν πολυθεΐαν, νὰ τονίσῃ τὴν ἐνότητα ἐν τῇ θεότητι διὰ τοῦ Filioque, ἡ Ἀνατολὴ ἐπεδίωξεν ἀκριβῶς τὸ αὐτό, ἥτοι τὸν τονισμὸν τῆς μοναρχίας ἐν τῇ θεότητι διὰ τῆς ἀποκρούσεως αὐτοῦ. Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ κυρίως σκανδαλῶδες εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Filioque ὑπῆρξεν ἡ εἰσδός του εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, παρὰ τὴν ρητὴν πρὸς τοῦτο ἀπαγόρευσιν ὅλων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ὅποιαι ἀναθεματίζουν οἰανδήποτε ἀλλοίωσιν τοῦ Συμβόλου Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Οἰοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν οἱ λόγοι τῆς εἰσόδου τοῦ Filioque εἰς τὸ Σύμβολον ἐν Ἰσπανίᾳ — ἴσως νὰ ἦτο ἡ ἀπόκρουσις ἀρειανικῶν αἱρέσεων — εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὸν ὅτι ὑπῆρξεν ἡ γερμανικὴ θεολογία κυρίως, ὑποκινουμένη ἐκ τῆς δυσαρσεκείας τοῦ Καρολομάγνου διὰ τὴν μὴ γαγνῶρισίν του ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου, ἡ ὁποία προέβα-

λε τὸ θέμα τοῦ Filioque ὡς θέμα ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ Πάπας ἐπαίξε τὸν ρόλον μεσολαβητοῦ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 863, ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχε διασαλευθῆ ἐκ τῶν θεμελίων. Μόνον ὅταν, μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς παπῶσνης καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς διὰ κυριαρχίαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ἀπαιτήσεις αὗται καὶ ἡ γερμανικὴ θεολογία περὶ τοῦ Filioque συνεδέθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν ἐν Ἰταλίᾳ, τότε τὸ Filioque, καθὼς καὶ αἱ περὶ ὧν πρόκειται ἀπαιτήσεις τῶν Παπῶν διήρρεσαν ἐκ τῶν θεμελίων τὴν Ἐκκλησίαν.

Κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν, χωρὶς νὰ παραθεωρῆται ἡ σημασία τῶν θρησκευτικῶν καὶ δογματικῶν θεμάτων εἰς τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τονίζονται ὅπως ἰδιαίτερος οἱ ἱστορικοί, πολιτιστικοί, οἰκονομικοί, κοινωνικοί, γλωσσικοὶ κ.ἄ. λόγοι, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν εἰς τὸ Σχίσμα ὄχι αἰφνυδίως, ἀπὸ λάθος τι τακτικῆς τοῦ Πάπα Νικολάου ἢ τοῦ Φωτίου, ἀλλ' ἕνεκα βαθυτέρων ἀλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἐπῆλθον εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, οὕτως ἵστε τὰ δύο αὐτὰ τμήματα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας νὰ χωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων καὶ νὰ παύσουν τελικῶς νὰ ἐννοοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Καὶ πάλιν δὲ—πιστεύεται ὑπὸ τῶν θεολόγων αὐτῶν—ἡ εἰσαγωγή τοῦ Filioque εἰς τὸ Σύμβολον ὑπὸ τῶν Δυτικῶν δὲν θὰ ἀπετέλει θανάσιμον πλήγμα κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβει ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Σλαύων, καὶ μάλιστα ἂν αἱ Σταυροφορίαι δὲν ἐξετρέποντο εἰς λεηλασίας καὶ καταστροφάς, ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, τελικῶς δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204 καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας εἰς πλεῖστα ὅσα τμήματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, εἰς πολλὰ τμήματα ἀπὸ αἰῶνος καὶ ἐκ παραδόσεως ἑλληνικά. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διὰ τὸν ὀρθόδοξον τὸ Filioque κατήνησε τὸ σύμβολον τῆς κατακτῆσεως τῶν Παπῶν, τῶν Φράγκων, τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Γενοβέζων εἰς τὴν Ἀνατολὴν.

Φυσικᾶ, σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ παρελθόν, ποὺ ἐδημιούργησε τὴν κατάστασιν αὐτὴν. Ἀντιθέτως, νέοι ἱστορικοὶ παράγοντες ἔλκουν τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀλλήλας. Ἐὰν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἀνατολικῶν παύσῃ ἡ σύνδεσις τοῦ Filioque μετὰ τὸ Drang nach Osten τῶν Παπικῶν, χωρὶς νὰ λυθῇ τὸ θέμα τοῦ Filioque ἀπὸ θεολογικῆς πλευρᾶς, ἀφοῦ καὶ μόνη ἡ εἰσαγωγή του εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀποτελεῖ πρόβλημα, αἱ Ἐκκλησίαι θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς ἐν εἶδος κοινωνίας καὶ εἰς τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχον κατὰ περιόδους ἀπὸ τοῦ Φωτίου μέχρι καὶ τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας. Τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τοῦ Filioque, χωρὶς τὸ συναισθηματικὸν ὑπόβαθρον τῶν Ἀνατολικῶν, δέχεται πλὴν μᾶς μικρᾶς μερίδος ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ μίᾳ μεγαλύτερα μερὶς Ἑλλήνων διανοουμένων, οἱ ὅποιοι εἴτε δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ βαθύτερα θεολογικὰ θέ-

ματα είτε πιστεύουν ότι εις τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὅλος ὁ θόρυβος γίνεται διὰ λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἄνευ οὐσιαστικοῦ νοήματος διὰ τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν.

β) Ἡ μεγαλύτερα μερὶς τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων θεολόγων πιστεύει, ὅτι τὸ Filioque ὄχι μόνον ὡς προσθήκη εἰς τὸ Σύμβολον Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπόψεως οὐσίας ἀποτελεῖ αἵρεσιν. Οἱ θεολόγοι οὗτοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν πλειονότητα, ἐπαναλαμβάνουν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Φωτίου ἐκ τοῦ ἔργου του «Περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μυσταγωγίας». Ὁ Φώτιος ἐκεῖ ἀπαριθμεῖ πλεῖστα ὅσα ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ Filioque, ἐξ ὧν τὰ κύρια εἶναι δύο: Καταργεῖται διὰ τοῦ Filioque ἡ μοναρχία ἐν τῇ θεότητι ἀπ' ἐνός καὶ μειοῦται ἡ ὑπόστασις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Τριάδι ἀπ' ἐτέρου. Ἀμφότερα εἶναι λίαν σοβαρά, αἱ δὲ ἐπιπτώσεις των ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ὄχι μικραί. Δι' ἓνα ὀρθόδοξον πιστὸν ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς εἰς τὴν οἰκίωσιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς Παναγίας Τριάδος. Ἐσφαλμένη, ἐπομένως, τριαδολογία σημαίνει ἐσφαλμένον θρησκευτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν βίον. Θὰ ἀναφέρω δύο παραδείγματα: Δι' ἓνα ὀρθόδοξον τὸ Filioque ἐκφράζει μίαν λανθασμένην μοναρχοκρατίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διευκολύνει κατὰ τινὰ τρόπον μίαν ἐν αὐτῇ μοιραρχοκρατίαν τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης ὡς διαδόχου τοῦ Πέτρου καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπίσης, δι' ἓνα ὀρθόδοξον ὁ κληρικαλισμὸς τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐκφρασις τοῦ Filioque, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ μοναχισμὸς καὶ τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ εὐδέποτε θὰ ἠδύναντο νὰ καθέξουν τὴν θέσιν πλὴν κατέχουν ἄνευ ἀπορρίψεως τοῦ Filioque. Ἄλλωστε δὲν ἀπαιτεῖται πολλὴ καχυποψία διὰ νὰ προσέξῃ κανεὶς, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τὰ δύο προβλήματα - Filioque καὶ μοναρχοκρατία τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης-ὡς προβλήματα ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐνεφανίσθησαν σχεδὸν συγχρόνως. Τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, οἰοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν οἱ πολιτικαὶ καὶ ἄλλοι λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνεδέθησαν μὲ τὰ θεολογικὰ αὐτὰ θέματα.

γ) Μίαι σχετικῶς μικρὰ μερὶς θεολόγων ἀνεβίωσε κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μίαν ἔννοιαν τοῦ Filioque, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἡσυχαστῶν καὶ ἐναντίον τῶν λατινοφρόνων, κατὰ τὰ μέσα τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ περιεργὸν εἶναι, ὅτι ἡ ἐπιχειρηματολογία αὕτη τοῦ Παλαμᾶ εἶχε σχεδὸν λησμονηθῆ, ἔτι δὲ πλέον περιεργὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας τὸ 1438-39 οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι οὐδαμῶς ἐμφανίζονται χρησιμοποιούντες τὴν ἐπιχειρηματολογίαν αὐτήν. Σήμερον ἡ ἄποψις αὕτη ἔχει ἐπιφανεῖς τινὰς ἐκπροσώπους ἐντὸς τῆς Ὀρθοδοξίας. Κατ' αὐτήν, τὸ Filioque στηρίζεται

εἰς τὴν σύγχυσιν θείας οὐσίας καὶ ἀκτίστου θείας ἐνεργείας ἐν τῇ θεολογίᾳ τῆς Δύσεως, ἡ ὁποία γνωρίζεται μόνον θείαν οὐσίαν καὶ κτιστὴν θείαν ἐνέργειαν. Ἡ πέμψις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι βεβαίως κτιστὴ θεία ἐνέργεια ὡς ἐκ τούτου οἱ Δυτικὸι θεολόγοι ἀνήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν θείαν οὐσίαν, ὅποτε πέμψις καὶ ἐκπόρευσις κατανοοῦν νὰ σημαίνουσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Οὕτω, φυσικῶς τῷ λόγῳ, φθάνομεν εἰς τὸ Filioque. Κατὰ τοὺς ἀνατολικούς θεολόγους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν τῆς Ἐκκλησίας χρόνων ποιοῦνται σαφῆ μεταξὺ θείας οὐσίας, ἀκτίστου θείας ἐνεργείας καὶ κτιστῆς τοιαύτης διακρίσιν, ἡ μὲν ἐκπόρευσις ἀνήκει εἰς τὴν θείαν οὐσίαν, ἡ δὲ πέμψις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰς ἀκτίστους θείας ἐνεργείας. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν, εἴτε εἴπωμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα πέμπεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ σημαίνει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ἐκπορεύεται ὅμως τὸ Πνεῦμα μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅπως μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται ὁ Ἰησοῦς. Ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις εἶναι σχέσις τῆς Τριάδος ἐντὸς τῆς θείας οὐσίας ἡ πέμψις τοῦ Πνεύματος εἶναι ἄκτιστος θεία ἐνέργεια, ἀνήκει δηλ. εἰς ὅ,τι ὀνομαζόμενον Θεόν, σχετίζεται πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, ὄχι ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἄρρητον, ἀνερμήνευτον, ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Ἐκείναιον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν ἢ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία», γράφει ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός («Ἐκδοσις Ὀρθοδόξου Πίστεως I, 4 P. G. 94,800B).

Ἐὰν πράγματι τὸ Filioque σχετίζεται πρὸς τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ δυτικῇ θεολογίᾳ μεταξὺ θείας οὐσίας καὶ ἀκτίστου θείας ἐνεργείας, τότε τὸ Filioque ἐκφράζει πολὺ βαθυτέρας διαφορὰς μεταξὺ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Ἰδοὺ π.χ. τί γράφει ὁ ἅγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας ἡ θεία οὐσία, καὶ τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, οὐδὲν διοίσει τοῦ ποιεῖν· ποιεῖ δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δι' Ἰησοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὡστε καὶ γεννᾶ καὶ ἐκπορεύει κατὰ τὴν τῶν ἐναντίον δόξαν καὶ τῶν κατ' αὐτούς, δι' Ἰησοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι» (P.G. 150,1189)· καὶ προσθέτει: «Εἰ κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίον λήρους, καὶ τοὺς κατ' αὐτούς φρονούντας, μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἡ θεία ἐνέργεια, καὶ τὸ ποιεῖν, ὃ τῆς ἐνεργείας ἐστὶ, κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, ἢ τῆς οὐσίας ἐστίν. Εἰ δὲ τὸ ποιεῖν τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν οὐ διενήνοχε, καὶ τὰ ποιήματα κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ προβλήματος· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει κατ' αὐτούς, ὃ τε τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁγιον κατ' οὐδὲν διοίσει τῶν κτισμάτων, καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἔσται τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατὴρ γεννήματα καὶ προβλήματα, καὶ θεοποιηθῆσεται ἡ κτίσις, καὶ ὁ Θεὸς συντάξεται τοῖς κτίσμασι. Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Κύριλλος τὴν διαφορὰν ἐπιδεικνύς τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας, τῆς μὲν θείας φύσεως εἶναι φησι τὸ γεννᾶν, τὸ δὲ ποιεῖν τῆς αὐτῆς θείας ἐνεργείας καὶ προσαποφαίνεται σαφῶς λέγων· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταῦτόν» (αὐτόθι).

Ἡ δυτικὴ θεολογία, ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἰδίᾳ καὶ ἐξῆς, λόγῳ τῆς μὴ διακρίσεως θείας οὐσίας καὶ θείων ἐνεργειῶν, ἤρμηνευσε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὡς γενομένην διὰ κτιστῶν συμβόλων, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς πρὸς καιρὸν ἐδημιούργει καὶ κατῆργει ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀποκαλύψεως, τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὰς προϋποθέσεις τῆς Αὐγουστίνου θεολογίας, ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ θὰ ἤρχετο εἰς σχέσιν πρὸς τὸν κόσμον, ἕπερ ἀδύνατον χωρὶς νὰ περιπέσωμεν εἰς πανθεισμόν. Πᾶς τις ὅμως ἀντιλαμβάνεται, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ἀποκάλυψις πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κοινωνία τοῦ Θεοῦ μετ' αὐτῆς, ἐν τῇ βιβλικῇ ἐννοίᾳ, καθίσταται προβληματική. Αὐτὸ πού ὀνομάζεται «γνώσις» τοῦ Θεοῦ, ἡ ἔνωσις τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ θέωσις καθίστανται προβληματικά. Διὰ τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐν τῷ Θεῷ, ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν Θεόν, κοινωνοῖ καὶ ἐνοῦται μετ' Αὐτοῦ, θεοῦται, χωρὶς νὰ μετέχη τῆς θείας οὐσίας ἀλλὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, αἱ ὅποια εἶναι Θεός, χωρὶς νὰ ταυτίζονται πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὑποβάθρου ἡ πέμψις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως καὶ ἡ πέμψις τοῦ Υἱοῦ, εἶναι ἄκτιστοι ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ Θεός, ἡ θεία χάρις, κατερχομένη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, σχετίζονται πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν, τὴν κοινωνίαν, τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τὸ γεννᾶν τὸν Υἱόν ἢ ἐκπορεύειν τὸ Πνεῦμα ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς Τριάδος ἐντὸς τῆς θείας οὐσίας.

Τοιουτοτρόπως, τὸ Filioque, θεωρούμενον καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκφράζον μίαν διάφορον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐννοίαν τῆς ἀποκαλύψεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸν ἄνθρωπον. Διότι εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ περὶ ἀκτίστων τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν διδασκαλία κατοχυρώνει τὴν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, καὶ δὴ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἄμεσον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἄνθρωπος μετέχει τῆς χάριτος καὶ δόξης τοῦ Θεοῦ, μεταμορφοῦται, θεοῦται χωρὶς τὸ παράπαν νὰ μετέχη τῆς θείας οὐσίας. Ὅλη ἡ πνευματικότης τῆς Ἀνατολῆς στηρίζεται ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, ἣν ἐκφράζει θεολογικῶς ὁ ἅγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς. Ἡ πνευματικότης δὲ αὕτη ἐκφράζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων οὐχὶ ὡς τινων ταμείων κτιστῶν θείων χαρίτων ἀλλ' ὡς ἀμέσου ἐκλάμψεως τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τῆς ἁγίας Τριάδος ἐντὸς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς κατευθυνομένης ἐν ταῖς συνάξεσι τῶν ἐκπροσώπων

αὐτῆς ἐπισκόπων ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν σχέσεων κλήρου καὶ λαοῦ κτλ. Ἡ ἀληθὴς ὀρθόδοξος θεολογία ὑπῆρξε πάντοτε μία θεολογία τῆς λατρείας καὶ τῶν μυστηρίων, δηλ. τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Συμπέρασμα: α) Ὁ θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἡ συζήτησις ἐπὶ θεμάτων ὡς τὸ Filioque δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν ἄνευ προηγουμένου διαχωρισμοῦ τῶν θεολογικῶν θεμάτων ἀπὸ τὰ ψυχικὰ συνακόλουθα, διὰ τῶν ὁποίων ἐφόρτισε τὰ πρῶτα ἡ ἱστορία (σχίσματα, σταυροφορίες, προπαγάνδαι κτλ.). Ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης εἶναι ἀπαραίτητος πρὸ τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας καὶ οἱ ἅγιοι πάπαι τῆς Ρώμης ἐπετέλεσαν ἀρκετά, καὶ πολλὰ ἀκόμη δύναται νὰ ἐπιτελέσουν (περὶ τῆς Οὐνίας π.χ.), εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Ἡ ἱστορία θὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ τὸ ἔργον αὐτό. β) Ὁ θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τοῦ Filioque, θὰ ἔχη αὐτὴν τὴν φορὰν λίαν οὐσιαστικὸν περιεχόμενον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι εἶχε συμβῆ εἰς τὸ παρελθόν ἐν Λυῶνι (1274) καὶ Φλωρεντίᾳ (1438) λόγῳ πολιτικῶν καὶ ἄλλων πιέσεων. Δὲν θὰ ἀφορᾷ δηλ. «θέματα—προσχήματα» διὰ τὴν ἄσκησιν κηδεμονίας ἐνὸς τμήματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ θὰ ἀφορᾷ τὴν ἀναγέννησιν ὁλοκλήρου τῆς χριστιανωσύνης. Ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι αἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα (α) καὶ (γ) ἀπόψεις μόνον ὑπὸ μικρᾶς μειωψείας μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων ἐκπροσωποῦνται, παρουσιάζει τὸ Filioque ὡς πρόβλημα καὶ ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου πλευρᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ θεολογικοῦ διαλόγου ὡς μέσου διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ὅλης χριστιανωσύνης. γ) Ἐν τῇ συζήτησει περὶ τοῦ Filioque μεταξὺ Παλαιοκαθολικῶν—Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, αἱ ὅποια εἶχον τὴν ἀρχὴν των εἰς τὰ Συνέδρια τῆς Βόννης τοῦ 1874 καὶ 1875, ἔχει ἐπανειλημμένως διαφανῆ, ὅτι οἱ Παλαιοκαθολικοὶ καὶ Ἀγγλικανοὶ ἀδελφοὶ δὲν ἀποδίδουν τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὸ Filioque, πιστεύουν ὅτι πρόκειται περὶ ὅρου ἐκφράζοντος μᾶλλον παρανοήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ ἀδυναμίαν κατανοήσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων. Κατέστη ὅμως ἤδη φανερόν ὅτι μία τοιαύτη τοποθέτησις ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς καρποφόρον συζήτησιν.

Σ. ΑΓΟΥΡΙΑΔΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΤΗΣ

(ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΙΜΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ)

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

Ἐφ' ὅσον αἱ δραστηριότητες τοῦ Γραφείου τῆς Μονίμου Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας δέον νὰ ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς πολλαπλὰς καὶ ποικιλομόρφους πτυχὰς τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς ταύτης, εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ παρούσα εἰσήγησις, διὰ νὰ ἀποφύγη τὸν κίνδυνον τῆς ἐκτροπῆς αὐτῆς εἰς ἐκτενῆς παιδαγωγικὸν σύγγραμμα, ὅπως δύσχρηστον διὰ τὴν Ἐπιτροπὴν, δέον νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν εὐσύνοπτον διατύπωσιν ὁρισμένων αἰτημάτων ἢ δεοντολογικῶν σκέψεων καὶ ὑποδείξεων, ἀναφερομένων εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γραφείου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐπιτροπῆς. Πρὸς ἐπιτευξίν τοῦ εὐσύνοπτου τῆς διατυπώσεως ἐπιβάλλεται εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ χρῆσις ἑλλιπῶν, ἀλλὰ βεβαίως σαφῶν προτάσεων.

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ παρουσιασθησομένη δεοντολογία δέον νὰ προβλέπη κλιμακωτὴν πορείαν ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰ δυσκολώτερα, ἀπὸ τῶν μερικωτέρων εἰς τὰ γενικώτερα, ἀπὸ τῆς διατηρήσεως ἢ διευρύνσεως ἢ ποιητικῆς βελτιώσεως τῶν παραδεδομένων καὶ ὑπαρχόντων ἤδη τομέων ἐργασίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὅπως νέων δραστηριοτήτων. Ὅθεν ἡ πορεία τῆς ἐργασίας τοῦ Γραφείου τῆς Ἐπιτροπῆς μας δέον νὰ κατευθύνηται ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὴν ἄμεσον ἢ ταχυτάτην πραγματοποίησιν τῶν βραχυπροθέσμων σκοπῶν καὶ ἐπιδιώξεων, ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὴν ἐκπόνησιν μεσοπροθέσμου προγράμματος δραστηριοτήτων, ὡς καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ, καὶ ἐκ τρίτου πρὸς τὴν ἐτοιμασίαν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀποκρυστάλλωσιν μακροπροθέσμου προγράμματος, ἀποβλέποντος εἰς τὴν συστηματικὴν ὀργάνωσιν τῆς ὁλότητος τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς Χριστιανικὴν μόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Ἡ στρατηγικὴ τακτικὴ μας πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε ἐπὶ μέρους συγκεκριμένων περιπτώσεων δέον πάντοτε νὰ γίνηται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ὅλον τῶν ἀντικειμενικῶν στόχων καὶ σκοπῶν, πρὸς ἐπιτευξίν τῶν ὁποίων μεθ' ὑπομονῆς δέον νὰ τείνουν πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους φάσεις τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον θὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἐπιτροπὴ μας.

Γενικῶς ἡ προσπάθεια πρὸς καθορισμὸν τῆς δεοντολογίας τῶν συγκεκριμένων κατευθύνσεων τοῦ ἔργου μας, δέον ἔνθεν μὲν νὰ ὀρμάται πάντοτε ἐκ τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ιδεώδους, ἐτέρωθεν δὲ νὰ προσαρμόζηται εἰς τὸ αἷτημα τῆς θεωρίας τῆς μορφώσεως περὶ τῆς ἐν τῷ μορφωτικῷ ἔργῳ χρήσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ὁλότητος:

α') Τὸ ὀρθόδοξον μορφωτικὸν ιδεῶδες, ὁδηγοῦν εἰς «μέθεξιν» τῆς μυστικῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ὑποβοηθεῖ πρὸς ἀνύψωσιν «εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ὡς δυνατόν». Ὅθεν πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς διανοίας τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν μετὰ κατανοήσεως βίωσιν τοῦ καθ' ὅλου χριστιανικοῦ μυστηρίου, ὅπερ εἶναι τὸ ἔσχατον θεμέλιον τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ἔργου. Δι' αὐτὸ ἡ παραμέλησις τῆς λειτουργικῆς μορφώσεως συντελεῖ εἰς τὴν νοθείαν τοῦ γνησίου ὀρθοδόξου πνεύματος καὶ εἰς τὴν κατολίθησιν καὶ ἐκτροπὴν τοῦ ἔργου τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς εἰς μίαν ἀπλήν «οὐμανιστικὴν», ἠθικὴν καὶ πολιτιστικὴν προσπάθειαν, ἔχουσαν καθαρῶς ἔμμονον καὶ ἐνδοκοσμικὸν χαρακτῆρα καὶ τροφοδοτουμένην μόνον ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνταλμάτων τῆς θύραθεν παιδαγωγικῆς.

Ἄλλ' ὁ ὑπερφυσικὸς καὶ μυσταγωγικὸς χαρακτῆρ τοῦ μορφωτικοῦ ιδεώδους δὲν πρέπει νὰ ὀδηγῇ τοὺς βιοῦντας εἰς μίαν μονομερῆ κατάφασιν τῶν θρησκευτικῶν ἀξιών, ἀποξενοῦσαν αὐτοὺς τῶν λοιπῶν ἀξιών τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως δέον νὰ ὑποβοηθῇ τὴν καθ' ὕλην ἀρμονικὴν καὶ παμμερῆ ἱκανοποίησιν πασῶν τῶν ἀξιολογικῶν ροπῶν τῆς ψυχῆς τῶν διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὴν μορφωτικῶν ἀγαθῶν, συναποτελούντων σύστημα καὶ ὀργανικὴν ὁλότητα ἱεραρχικῶς διηρθρωμένην.

β') Ἡ ἀρχὴ ἐξ ἄλλου τῆς ὁλότητος Ganzheitsprinzip) ἐπιβάλλει, ἵνα τὸ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν νέων μορφωτικὸν ἔργον ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ταξιθέτησιν τῶν βιωμάτων εἰς ὁλότητα ἐμψυχουμένην ὑπὸ ἐνιαίου νοήματος, δοθέντος, ὅτι ἐν ἐναντία περιπτώσει δημιουργοῦνται παραμορφωτικαὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιδράσεις καὶ ἔστιν ὅτε καὶ παθολογικαὶ καταστάσεις. Τὸ μορφωτικὸν ἔργον δὲν πρέπει νὰ προσφέρῃ τὰ ἐκάστοτε νέα ἐπὶ μέρους μορφωτικὰ

στοιχεῖα διὰ τῆς προσθήκης αὐτῶν ἀπλῶς εἰς τὰ προηγούμενα καὶ διὰ τῆς δημιουργίας ἑνὸς μηχανικοῦ ἀθροίσματος, ἀλλὰ δέον νὰ ὀρμᾶται ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ ὅλου τῶν μορφωτικῶν ιδεωδῶν, ἵνα παρουσιάσῃ τὰ ἐπὶ μέρους μορφωτικὰ στοιχεῖα εἰς ἐπαλλήλους ὁμοκέντρους κύκλους, ὅλον ἐν εὐρυνομένους καὶ πλουτιζομένους, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἡλικίαν ἢ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν μορφουμένων, ἔχον πάντοτε ἐξ ἀρχῆς πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐν τῷ ὅλῳ κειμένην ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ κατεύθυνσιν.

Β' ΣΧΕΔΙΟΝ ΑΜΕΣΩΝ ἢ ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ

1. Ὀ ρ γ α ν ω τ ι κ ἄ.

α') Τὸ Γραφεῖον τῆς Ἐπιτροπῆς δέον νὰ ἐπανδρωθῇ διὰ μονίμου καταλλήλου προσωπικοῦ (Διευθυντής, Γραμματεὺς, Γραφεὺς, Δακτυλογράφος).

β') Πρὸς μελέτην τῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀγωγὴν τῆς νεολαίας, δέον νὰ συγκροτηθοῦν αἱ κάτωθι Ὑποεπιτροπαί: 1) Διὰ τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα (ἐξ ἐκπροσώπων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ τῶν διαφόρων ὀργανώσεων). 2) Διὰ τὰ ζητήματα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας. 3) Διὰ τὰ ζητήματα τῆς μαθητικῆς νεολαίας. 4) Διὰ τὰ ζητήματα τῶν σπουδαστῶν τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων. 5) Διὰ τὰ ζητήματα τῆς ἐργαζομένης νεολαίας. 6) Διὰ τὰ ζητήματα τῶν στρατιωτῶν καὶ 7) Διὰ τὴν λατρείαν, τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν νέων. Εἰς ἐκάστην τῶν Ὑποεπιτροπῶν καλὸν εἶναι νὰ μετέχη ἓν μέλος τῆς Μονίμου Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὰ λοιπὰ μέλη τῶν Ὑποεπιτροπῶν πρέπει νὰ εἶναι ἕτερα εἰδικὰ πρόσωπα, κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν κατεχόντων ἐπικαίρους θέσεις ἐν σχετικαῖς ὑπηρεσίαις ἢ ὀργανώσεσιν. Αἱ προτάσεις τῶν Ὑποεπιτροπῶν θὰ ἔρχονται πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὴν Μόνιμον Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν.

2. Κ α τ η χ η τ ι κ ἄ Σ χ ο λ ε ῖ α.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμὸν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἅτινα εἶναι ἤδη μία σημαντικωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ ὑπὲρ τῆς νεολαίας ἐνδιαφέροντος καὶ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν τὰ ἑξῆς:

α') Μελέτη τοῦ ζητήματος τῆς ἀλλαγῆς ὀνομασίας τῶν Μέσων καὶ Ἀνωτέρων Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ ἀναδιοργάνωσος τοῦ τρόπου λειτουργίας αὐτῶν.

β') Μελέτη τοῦ ζητήματος τῆς ιδρύσεως τριῶν κύκλων Κατηχητικοῦ Σχολείου διὰ μαθητὰς πασῶν τῶν τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

γ') Συγγραφή νέων Κατηχητικῶν Βοηθημάτων μετὰ προκλήρουξιν σχετικοῦ διαγωνισμοῦ ἢ κατόπιν ἀναθέσεως.

δ') Προετοιμασία καὶ ὀργάνωσις Συνεδρίων Κατηχητικῶν Στελεχῶν,

ε') Ὀργάνωσις περιφερειακῶν γενικῶν ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα (ἐν μεγάλαις αἰθούσαις). Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται θὰ προετοιμάζουν εὐρυτέρας σχετικὰς ἐκδηλώσεις ἐν τῷ Σταδίῳ. κ.ά.

στ') Ἐκπόνησις κανονισμοῦ τῆς ἐν τοῖς πλαισίοις τοῦ ἔργου τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων ὀργανώσεως εἰδικῶν Λειτουργιῶν καὶ τῆς προσελεύσεως τῶν μαθητῶν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱ. ἐξομολογήσεως.

ζ') Ἐκπόνησις κανονισμοῦ ἐκδρομῶν καὶ λοιπῶν ψυχαγωγικῶν ἐκδηλώσεων τῶν μαθητῶν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων.

η') Δέον νὰ ἐκπονηθῇ κανονισμὸς τῶν Κατασκευῶν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ νὰ ὀργανωθῇ σεμινάριον καταρτισμοῦ εἰδικῶν στελεχῶν αὐτῶν.

θ') Ἀναδιοργάνωσις τοῦ Φροντιστηρίου ὑποψηφίων κατηχητῶν καὶ κατηχητριῶν.

ι') Ὀργάνωσις τοῦ Φροντιστηρίου Κατηχητῶν καὶ Κατηχητριῶν ἐν ταῖς Παιδαγωγικαῖς Ἀκαδημίαις (Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἢ Ἀποστολικὴ Διακονία ὀργάνωσε τοιοῦτο Φροντιστήριον ἐν τῇ Μαρασλείῳ Παιδαγωγικῇ Ἀκαδημίᾳ).

ια') Ὀργάνωσις συνάξεων τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Κατηχητῶν πρὸς ἀνταλλαγὴν πείρας.

ιβ') Μελέτη τοῦ ζητήματος τῆς ὀργανώσεως κατὰ περιφερείας εἰδικῶν Λειτουργιῶν διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ὡς καὶ σεμιναρίων διὰ μαθητὰς τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, διακονοῦντας παρὰ τὸ Ἱερὸν Θυσιαστήριον.

ιγ') Μελέτη τοῦ ζητήματος τῆς ὀργανώσεως πολυμελοῦς περιφερομένης χορῳδίας μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΠΙ ΜΙΑΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ

Εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τόση γίνεται προσπάθεια προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, πολὺ κακὴν ὑπηρεσίαν προσέφεραν εἰς τοῦτο ἡ τελευταία ἀνακοίνωσις τοῦ Βατικανοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν διαγράφονται ἐκ τοῦ ἀγιολογίου τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τινὲς ἐκ τῶν Ἁγίων, ἄλλοι δὲ ὑποβιβάζονται καὶ ἄλλοι δύνανται νὰ ἔχουν τοπικὴν μόνον τιμὴν καὶ ὄχι παγκόσμιον. Καὶ ἐὰν μὲν οἱ διαγραφόμενοι καὶ ὑποβιβαζόμενοι ἦσαν Ἅγιοι τιμώμενοι ὑπὸ μόνης τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ τοιοῦτον δὲν θὰ ἔθιγε τὰς συνειδήσεις τῶν Ὀρθοδόξων. Ἀτυχῶς ὅμως οἱ πλείστοι ἐκ τῶν διαγραφέντων ἢ ὑποβιβασθέντων ἁγίων, ὡς οἱ Ἅγιος Νικόλαος, Ἅγιος Γεώργιος, Ἁγία Αἰκατερίνη, Ἁγία Βαρβάρα κ.ἄ., ἀνήκουν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερος τιμῶνται ὑπὸ τῆς μόνης γνησίως συνεχισάσης τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο, ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Βατικανοῦ προσέβαλεν εὐθέως τὴν συνείδησιν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος.

Τοὺς Ἁγίους τοὺς καθιεροὶ παρ' ἡμῖν ὀλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, κλῆρος καὶ λαός, ὄχι δὲ μόνον ἡ Ἱεραρχία. Τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαλύπτει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγιότητος ἀνθρώπων ποὺ ἔζησαν καὶ ἀπέθανον ὁσίως. Τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς ἁγίους καὶ εἶναι μάρτυς τῶν θαυμάτων των. Μετὰ ταῦτα δὲ ἔρχεται ἡ αὐθεντία τῆς ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ λεπτομερῆ ἔρευναν τῆς ζωῆς καὶ δράσεώς των, ἐπικυροῖ τὴν γνώμην τοῦ πληρώματος τῆς ἐπισήμως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θείας Λατρείας ἐξαγγέλλουσα τὸ ὄντως μέγα γεγονός, ὅτι νέον ἅγιον πρόσωπον παρουσιάσθη, ἵνα ἀκολουθῶς κατατάξῃ πλέον τὸν οὕτω ἀνακηρυχθέντα Ἅγιον εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἁγίων τοῦ Χριστοῦ. Ὁμοίως ἡ διάκρισις τῶν Ἁγίων εἰς μεγάλους καὶ μικρούς, ὡς καὶ εἰς θαυματουργοὺς καὶ θεραπευτάς, πάλιν ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας προέρχεται. Ἐντεῦθεν, οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα οὔτε ὁ Πάπας, οὔτε ὁ Πατριάρχης νὰ ὑποβιβάσῃ ἢ ὑποτιμήσῃ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους τιμᾷ, καὶ μάλιστα ἀπ' αἰῶνων, ἡ Χριστιανικὴ συνείδησις. Τὰ ἱστορικὰ κριτήρια, τὰ ὁποῖα ἐπικαλεῖται ἡ Παπικὴ ἀπόφασις, δὲν δύνανται νὰ δικαιολογήσουν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν

τὴν ἐκ τοῦ Ἁγιολογίου διαγραφὴν τῶν Ἁγίων. Διότι ποίων ἱστορικῶν ἀποδείξεων ἔχουν ἀνάγκην τὰ πολυπληθῆ θαύματα, παλαιότερα καὶ νεώτερα, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας κ.ἄ. ποὺ ὑπεβίβασεν ὁ Πάπας Παῦλος ὁ ΣΤ'; Πῶς τὸ Βατικανὸν προβαίνει εἰς τὴν διαγραφὴν Ἁγίων, καὶ μάλιστα τῆς πολιτῆς ἀρχαιότητος, ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν δῆθεν κριτηρίων, Ἁγίων τῶν ὁποίων ὁ λαὸς ἔχει ἀπολαύσει, ἐκ τῶν πανθομολογουμένων θαυμάτων των, ἀπείρους θεραπείας καὶ δωρεάς, πρὸς τοὺς ὁποίους καταφεύγει εἰς δυσκόλους στιγμὰς, ἐκζητῶν τὴν μεσιτείαν των πρὸς τὸν Θεόν, τοὺς ὁποίους ἔχει βαθέως εἰς τὴν καρδίαν του καὶ πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων ἔχει ἀνεγείρει μυριάδας οἴκων Λατρείας;

Ἡ αὐθεντία τῆς μαρτυρίας τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος, κατὰ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς αὐθεντίας καὶ Παπῶν καὶ Πατριαρχῶν, ἔτι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Συνόδων. Αὐτὸ μαρτυρεῖ ἡ μακραίων ἐκκλησιαστικὴ Παράδοσις καὶ ἱστορία. Διότι, ὅπως εἶναι γνωστόν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν, προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν ἀποδοχὴν του ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι κλήρου καὶ λαοῦ.

Ταῦτα πάντα ἐξηγοῦν, διατὶ ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Βατικανοῦ περὶ διαγραφῆς καὶ ὑποβιβασμοῦ Ἁγίων τινῶν ἀναγνωρισθέντων ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, καίτοι ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐτραυμάτισε τὰς συνειδήσεις τῶν Ὀρθοδόξων πιστῶν. Διότι, γενικώτερον ἐξεταζόμενον τὸ θέμα, δεικνύει ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Χριστιανικὴν Παράδοσιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα τινὲς ἐκ τῶν διαγραφόμενων ἢ ὑποβιβαζομένων Ἁγίων ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Μαρτύρων.

Δὲν συμφωνεῖ τὸ Βατικανόν, ὅτι θὰ ἔπρεπεν, ἐφ' ὅσον εἰλικρινῶς ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν προσέγγισιν του πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, νὰ προσέχη εἰς τοιοῦτου εἶδους ἐνεργείας του;

Ἄρχιμ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

«Ὁδηγὸς καὶ παραμυθητὴς τοῦ Γένους».

Ὁρθῶς ὁ Τύπος ἐξῆρε τὸ γεγονός τῆς συμπληρωσέως τριακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ κορυφαίου ἐκπροσώπου τῆς μετὰ τὴν Ἀλωσιν ἐκκλησιαστικῆς ρητορείας Ἡλία Μηριάτη, ὅστις, ὡς ἐτονίσθη προσφάτως ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου κ. Εἰδαγγ. Φωτιάδη, ἐγένετο τοῖς πᾶσι γνωστός πρὸ πάντων ἐκ τῶν Διδαχῶν του, αἱ ὁποῖαι ἐκνκλοφορήθησαν εἰς ἐπανελημμένας ἐκδόσεις καὶ συνήρπασαν καὶ συναρπάζουν. Διότι ἡ ἀκένωτος σοφία, ἡ πολύτροπος ἐμπειρία τοῦ βίου, τὸ πρακτικὸν πνεῦμα, ἡ ἀποφυγὴ τοῦ κόμπου καὶ τῆς δοκησιοφίας, ἡ ψυχολογικὴ ἰκανότης, ἡ σύλληψις τοῦ ἐκάστοτε ἐπικαίρου καὶ ἡ ἐμβάθυνσις εἰς αὐτό, ἡ ἀναγωγή τοῦ ἐπικαίρου εἰς τὸ γενικόν, ἡ ἀκρα γνώσις τῶν ρητορικῶν κανόνων, τῶν ὁποίων ὁμως ἡ ἐφαρμογὴ δὲν γίνεται διδασκαλικῶς, ἀλλὰ δημιουργικῶς καὶ μὲ ἀπόλυτον ἀνεσιν, ἡ σπινθηρίζουσα διάνοια τοῦ κομποῦ ρήτορος, ἡ μεθύσκουσα λογοτεχνικὴ χάρις, — ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ συνέκλιναν καὶ συγκλίνουν εἰς τὴν ἐκ τῶν Διδαχῶν συναρπαγὴν».

Διὰ τῶν Διδαχῶν τούτων ὁ Μηριάτης ἐγένετο «ὁδηγὸς καὶ παραμυθητὴς τοῦ Γένους εἰς χρόνους ὀδύνης, φάρος πρὸς τὸν ἀνηφορικὸν δρόμον τῆς ἐγέρσεως».

Ὅλον ἐν καὶ περισσώτερον ἀνιούσα.

Εἰς τὰ τόσον πολλὰ λαμπρὰ παραδείγματα τοῦ προνοιακοῦ ἔργου τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων προσετέθη προσφάτως καὶ τὸ ἐπιτελούμενον ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας καὶ Ὡλένης. Ὡς ἐγένετο γνωστὸν καὶ διὰ τοῦ καθημερινοῦ Τύπου, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ἱ. Μητροπόλις ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῆς, ὅπως καταργήσῃ δι' ἔργων εὐποιίας τὸ ὄνομα τοῦ Σωτήρος, ἀπεφάσισε τὴν ἴδρυσιν ἀφ' ἑνὸς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κέντρου Νεότητος «Ἡ Ἁγία Φιλοθέη», ἥτοι πεντασφύρου κτιριακοῦ συγκροτήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ εὐρίσκουν στέγην καὶ πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν τροφήν αἱ ὄρφαναι κορασίδες τῆς ἐπαρχίας, ὡς καὶ ἄποροι νεάνιδες, φοιτῶσαι ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς πόλεως Πύργου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Οἰκοτροφείου Φραγκαβίλας Ἀμαλιάδος «Ὁ Ἀπ. Παῦλος», ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ προστατεύονται ὄρφανὰ καὶ ἄπορα παιδιὰ τῆς περιοχῆς, φοιτῶντα εἰς τὸ Γυμνάσιον Ἀμαλιάδος ἢ εἰς ἄλλας Τεχνικὰς Σχολὰς.

Ἐκτὸς τῶν φιλανθρωπικῶν τούτων καταστημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνέγερσις προχωρεῖ μὲ γοργὸν ρυθμὸν, ἤρξαντο ἤδη λειτουργοῦντα ἀπὸ τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ δύο ἕτερα Ἰδρύματα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ἥτοι τὸ Οἰκοτροφεῖον Ἀρρένων Λαμπείας «Ὁ Καλὸς Σαμαρείτης», ὅπερ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἀνακαινισθεῖσαν ἱστορικὴν Ἱ. Μονὴν Κάτω Δίβρης, καὶ

τὸ Οἰκοτροφεῖον Ἀρρένων τῆς Ἱ. Μονῆς Σκαφιδιάς. Ὡσαύτως, ἔχει προγραμματισθῆ διὰ τὸ προσεχές ἔτος ἡ ἴδρυσις καὶ ἐτέρων Ὁρφανοτροφείων καὶ Οἰκοτροφείων.

Εἶναι περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι τὰ δείγματα ταῦτα τῆς δραστηριότητος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλείας κ. Ἀθανασίου ἀποτελοῦν νέαν ἐνδειξιν, ὅτι εἶναι ὀλον ἐν καὶ περισσώτερον ἀνιούσα ἡ στάθμη τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

«Λίκνον λαϊκῆς παιδείας».

Ἡ χοροστασία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου θεμελιώσις τοῦ νέου συγχρόνου μεγάρου τῆς «Ἐταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ» ἐχαροποίησε πάντας, ὅσοι γνωρίζουν τὴν θαυμασίαν δρασιν τῆς Ἐταιρείας ταύτης, ἥτις τὰ μέγιστα συνεβάλετο καὶ ἐξακολουθεῖ συμβαλλομένη εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διὰ τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν καὶ θησαυρῶν τῆς ἐλληνορθοδόξου παραδόσεως.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία τῆς Ἐταιρείας ἐγγυᾶται, ὅτι τὸ ὄπ' αὐτῆς ἰδρυθησόμενον «Λαϊκὸν Πανεπιστήμιον» θὰ ἀποτελέσῃ λαμπρὰν ἐστίαν καὶ σύγχρονον «λίκνον ἔθνικῆς παιδείας».

Γενικὴ εἶναι ἡ εὐχὴ, ὅπως αἱ εὐγενεῖς προσπάθειαι τῆς Ἐταιρείας ἀποδώσουν καρπὸν ἑκατονταπλασίονα, πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Καλλιτεχνικὸν Ἡμερολόγιον.

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τεθὲν εἰς κυκλοφορίαν καλλιτεχνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1970, ὅπερ περιέχει λαμπρὰς ἐγχρώμους φωτογραφίας βυζαντινῶν εἰκόνων ἱερῶν μονῶν τοῦ ἁγίου Ὄρους, ληφθείσας ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου ἀρχαιολόγου κ. Μ. Ε. Μιχαηλίδη, ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ συμβάλῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τῶν αἰσθητικῶν μορφῶν τῆς ὀρθοδόξου καλλιτεχνικῆς παραδόσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ νὰ προβάλλῃ εἰς τὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας.

Ὡς ἐτόνισεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου κ. Cyrille Vogel, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἡμερολόγιον ἀποδεικνύει, ὅτι «ἐπὶ τέλους τίθεται τέμα εἰς τὰς λεγομένας ρωμαντικὰς εἰκόνας (τὰς ὁποίας ἡμεῖς ὀνομάζομεν ἰταλικὰς) καὶ ἐπανερχονται εἰς ἰσχὸν αἱ θαυμάσιαι βυζαντινὰ εἰκόνες τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως».

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 20 Νοεμβρίου μέχρι τῆς 5 Δεκεμβρίου ἔ. ἔτους:

Ἐτέλεσε τὴν 23 Νοεμβρίου, εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἡλιουπόλεως, Μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἥρωος τοῦ 1821 Καραϊσκάκη.

—Τὴν 25 Νοεμβρίου τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν πανηγυρίζοντα ἱερὸν Ναὸν Ἁγίας Αἰκατερίνης Κάτω Πετραλώνων.

—Τὴν 26 Νοεμβρίου τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Στυλιανοῦ Γκύζη.

—Τὴν 30 Νοεμβρίου τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν Ἁγίου Ἀνδρέου Ἄνω Πετραλώνων.

—Τὴν 4 Δεκεμβρίου τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν Ἁγίας Βαρβάρας Πατησίων.

Ἐχοροστάτησε τὴν 23 Νοεμβρίου κατὰ τὴν Δοξολογίαν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 20ετίας ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ο.Τ.Ε.

—Τὴν 24 Νοεμβρίου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Αἰκατερίνης Πλάκας.

—Τὴν 28 Νοεμβρίου εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν χάριν τῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Οἱ ἐκ τῆς τηλεοψίας κίνδυνοι.

Ὁρθότατα ἐβδομαδιαία ἐφημερίς τονίζει, ὅτι τὰ διὰ τῆς τηλεοράσεως παρουσιαζόμενα ἀκατάλληλα θεάματα δημιουργοῦν σοβαρὰ προβλήματα παιδαγωγικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως. «Ὁ πειραματικὸς σταθμὸς τῆς τηλεοψίας προειδοποιεῖ μὲν τοὺς ἀκροατὰς του περὶ τῆς καταλληλότητος ἢ μὴ τῶν προγραμμάτων, ὁμοῦς εἰς τὴν οἰκογένειαν εἶναι δυσχερῆς ἢ ἀπομάκρυνσις τῶν ἀνηλίκων ἀπὸ τῆς τηλεοπτικῆς ὁθόνης. Ἄλλη αἰτία τῶν δυσκολιῶν τούτων εἶναι καὶ ἡ ἐσφαλμένη γνώμη, τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐνίοτε οἱ γονεῖς περὶ τοῦ καταλλήλου ἢ μὴ θεάματος, θεωροῦντες ὡς ἀκατάλληλα μόνον τὰ ἀσέμνον καὶ «τολμηροῦ» περιεχομένον θεάματα καὶ ἀγνοοῦντες τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιπτώσεις, τὰς ὁποίας ἔχουν τὰ θεάματα ἀκαταπαύστων προβολισμῶν, ἀγρίων δολοφονιῶν καὶ διαβολικῶν πανουργιῶν ἐπὶ τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου τῶν παιδιῶν».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπιβάλλεται, ὅπως οἱ μὲν ἀρμόδιοι καταβάλλον ἄνευ προσπαθείας, ἵνα μὴ εἰσβιβάζηται διὰ τῆς τηλεοράσεως τὸ πνευματικὸν δηλητήριον εἰς τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενεῖας, οἱ δὲ γονεῖς προσπαθοῦν νὰ διαφωτίζωνται σχετικῶς καὶ ἐπαγρυπνοῦν, ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν νὰ προφυλάσσωνται τὰ τέκνα των ἀπὸ τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὰ κινδύνων.

—Τὴν 29 Νοεμβρίου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Ἄνω Πατησίων.

—Τὴν 3 Δεκεμβρίου κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Βαρβάρας Δάφνης.

—Τὴν 5 Δεκεμβρίου κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου Καλλιθέας.

Ἐβάρτισε τὴν 30 Νοεμβρίου τὸ θυγάτριον τοῦ ζεύγους κ. Μείνταση, ἐγγονὴν τοῦ Ἀ΄ Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Στυλ. Παττακοῦ.

Πρόεδρος τῆς 25 Νοεμβρίου τῶν συνεδριῶν τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τοῦ Δημοκριαδείου Κληροδοτήματος καὶ τοῦ Ἀσύλου Ἁγίου Ἀνδρέου Νέας Σμύρνης.

—Τὴν 26 Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Οἴκου Τυφλῶν.

—Τὴν 28 Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ TAKE.

Συνεργάσθη τὴν 24 Νοεμβρίου μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Ὀργανισμῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας Καθηγητοῦ κ. Ἀθανασίου Χαστούπη, ὡς καὶ μετὰ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ ΟΔΔΕΠ κ. Ἡλ. Στεργιοπούλου.

—Τὴν 2 Δεκεμβρίου μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ν.Ι.Κ.Ε. ἱατροῦ κ. Ἀθ. Καραντώνη, τοῦ πανοσ. ἀρχιμ. Τιμοθέου Σακκά καὶ τοῦ τέως Διευθυντοῦ Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Παπαπάνου.

—Τὴν 5 Δεκεμβρίου μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ε.Ι.Ρ. κ. Ἀναστασιάδου.

Παρέστη τὴν 22 Νοεμβρίου εἰς τὴν ἐναρξιν τῶν μαθημάτων τοῦ Φροντιστηρίου Κατηχητῶν καὶ Κατηχητριῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

—Τὴν 26 Νοεμβρίου εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐκθέσεως ταπητῶν τῆς Βασιλικῆς Προνοίας.

—Τὴν 28 Νοεμβρίου εἰς τὴν συναυλίαν Κουαρτέτου Τυφλῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρνασσοῦ».

—Τὴν 3 Δεκεμβρίου εἰς τὴν τελετὴν ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῶν μαχῶν τοῦ Συντάγματος Μακρυγιάννη, ὡς καὶ εἰς τὴν τελετὴν τῆς ὑποδοχῆς τῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου.

Παρηκολούθησε τὴν 27 Νοεμβρίου τὴν διάλεξιν τοῦ κ. Ἰ. Παναγοπούλου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν.

Παρέκαθησε τὴν 22 Νοεμβρίου εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δοθὲν γεῦμα πρὸς τιμὴν τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ. Βενεδίκτου.

—Τὴν 23 Νοεμβρίου εἰς γεῦμα ὑπερηλίκων τοῦ κύκλου συμπαραστάσεως των τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου.

Ἐδέχθη τὴν 24 Νοεμβρίου τὸν δημοσιογράφον κ. Ἀθανάσιον Παράσχον.

—Τὴν 25 Νοεμβρίου τὸν κ. Χρήστον Κακούρη.

—Τὴν 26 Νοεμβρίου τὸν ἐξοχώτατον πρέσβυν τῆς Ἑλβετίας κ. Guittat, παραστάς τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας

καί εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν ἀποχαιρετιστήριον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ King George δεξίωσιν. Ἐπίσης, ἐδέχθη τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κ. Ἀγάπιον.

—Τὴν 28 Νοεμβρίου τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Νουβίας κ. Συνέσιον, τὸν κ. Π. Λιαροῦτσον καὶ τὸν πανοσ. ἀρχιμανδρίτην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κ. Δαμασκηνὸν Παπανδρέου.

—Τὴν 3 Δεκεμβρίου τὸν ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴν τοῦ Β.Β.Γ.

—Τὴν 4 Δεκεμβρίου τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ε.Ι.Ρ. κ. Μωραϊτίνην καὶ τὸν κ. Ραυτόπουλον

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Ἡ εἰς Μόσχαν ἐκδιδομένη ἐπιθεώρησις «Πολιτικὴ Αὐτοαγωγή» ἐδημοσίευσεν ἄρθρον τοῦ Ν. Γροντιένκο ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Οἰκουμενισμός: ἡ σημασία του, ἡ ἰδεολογία του καὶ οἱ σκοποὶ του», εἰς τὸ ὅποιον κατηγορεῖ τὸν Χριστιανισμὸν ἐν γένει καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν εἰδικώτερον. Ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἔχει υἰοθετήσῃ τὸν ἀντισοσιαλιστικὸν προσανατολισμὸν τοῦ ὡς ἄνω Συμβουλίου, τὸ ὅποιον χαρακτηρίζεται ὡς ἱμπεριαλιστικόν, λόγῳ τῆς στάσεώς του ἐναντι τοῦ πολέμου τῆς Κορέας, τῶν γεγονότων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῶν προσφάτων γεγονότων τῆς Τσεχοσλοβακίας. Οὗτος ἀποδίδει μικρὰν σημασίαν εἰς τὸν πρόσφατον διάλογον μαρξιστῶν καὶ χριστιανῶν. Ἐπίσης, ἰσχυρίζεται ὅτι τάχα «τὰ συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων ὑπερασπίζονται καὶ ὑποστηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ οἰασθῆποτε ἄλλης θρησκείας». Ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου οὐδεμίαν ἀλλαγὴν βλέπει εἰς τὴν στάσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς εἰσδοχῆς ὡς μελῶν αὐτοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν τὸ 1961.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Σερβίας κ. Γερμανός, συνοδούμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνομαθοῦς Ἐπισκόπου Ζίτσης κ. Βασιλείου, ἐπεσκέφθη τὴν 30 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔτους τὴν πόλιν Μπάνια Λούκα, ἡ ὅποια ἐπλήγη σκληρῶς ὑπὸ καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ. Ὁ καθεδρικός ναὸς ὑπέστη σοβαρὰς ζημίας, ὃ δὲ τροῦλλός του μετεκινήθη ἀπὸ τὴν βάσιν του καὶ παρίσταται ἀνάγκη νὰ κατεδαφισθῇ. Τὸ ἐπισκοπικὸν μέγαρον κατέστη ἀκατοίκητον. Ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Μπάνια Λούκα κ. Ἀνδρέας ἐγκατεστάθη μετὰ τὰς ὑπηρεσίας εἰς μίαν ἀποθήκην καὶ δύο σκηνας. Ἐπίσης, ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας καὶ οἱ ναοὶ τῶν περὶ τῆς Μπάνια Λούκα χωρίων. Τὴν 2 Νοεμβρίου ἐτελέσθη εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς τοῦ Βελιγραδίου Μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν θυμάτων τῶν σεισμῶν, ὃ δὲ Μακαριώτατος ἀπηύθυνε τὴν ἰδίαν ἡμέραν συγκινητικὴν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους τοῦ Βελιγραδίου, ὅπως ἐκδηλώσουν τὴν ἀγάπην των καὶ συνδράμουν ὅσον ἡμποροῦν περισσότερον τὸν σεισμοπαθῆ πληθυσμὸν τῆς Βοσνίας.

— Συνεχισθειῶν τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 750 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας ὡς αὐτοκεφάλου, ἡ Αὐτοῦ Μακαριότης ὁ Πατριάρχης Σερβίας κ. Γερμανός ἐτέλεσε τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἱερὰν Μοῦνην τῆς Στουδενίτσης. Εἰς τὴν ὁμιλίαν του,

ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ, ὁ Μακαριώτατος προέβη εἰς δραματικὴν ἔκκλησιν πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς, ὅπως χορηγήσουν ἐπὶ τέλους τὴν ἄδειαν, διὰ νὰ συνεχισθοῦν αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνεγέρσεως ἐν Βελιγραδίῳ τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Ἡ Αὐτοῦ Μακαριότης ὁ Πατριάρχης Βουλγαρίας κ. Κύριλλος ἐπέστρεψε τὴν 29 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔτους ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (Παρίσι καὶ Βιέννην), ὅπου μετέβη πρὸς θεραπείαν.

— Τὸ ὑπ' ἀριθ. 28-29 φύλλον τῆς 1 Νοεμβρίου τοῦ 1969 τοῦ ἐπισήμου Δελτίου τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας «Τσαρκόβεν Βέστνικ» εἶναι ἀφιερωμένον ἐς ὀλοκλήρου εἰς τὰς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὅποια διεξήχθησαν εἰς τὴν Σόφιαν ἀπὸ 8-13 Μαΐου ἐ. ἔτους, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 1100 ἐτῶν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ ἱεραποστόλου τῶν Σλάβων ἁγίου Κυρίλλου. Ὡς γνωστόν, τῶν ἑορταστικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων μετέσχον ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας, ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικόλαος, ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμος καὶ ἀντιπροσωπεῖται τῶν Ἐκκλησιῶν Ρωσίας, Κύπρου, Πολωνίας καὶ Τσεχοσλοβακίας, ὡς καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Θὰ δημοσιευθοῦν εἰς ἰδιαιτέρον τόμον αἱ ὁμιλίαι καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις τῆς 8, 9 καὶ 13 Μαΐου, διὰ τῶν ὁποίων ἐρρίφη ἀπλετον φῶς εἰς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Τὴν 2 Νοεμβρίου ἐ. ἔτους ἐγένετο εἰς τὸν ὀρθόδοξον Καθεδρικὸν Ναὸν τοῦ Τόκιο ἡ χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον τοῦ πανοσ. ἀρχιμ. Θεοδοσίου Ναγκασίμα.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία Ἰαπωνίας, ἰδρυθεῖσα τὸ 1880 ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἱεραποστόλου Νικολάου Κασάτκιν, σήμερον ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ρωσικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, ἀριθμεῖ δὲ 28 ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι εἶναι ἅπαντες Ἰάπωνες. Ὁ ἡλικίας 35 ἐτῶν νέος Ἀρχιερεὺς κ. Θεοδόσιος θὰ εἶναι Βοηθὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Τόκιο.

Ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Κυότο κ. Νικόλαος Σαϊάμα, ὁ ὁποῖος ἔχει τρεῖς ἱερεῖς, ἀναγνωρίζει τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἱεραρχία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν προσφάτου συνελύσεως τῆς ἐτάχθη ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη διὰ ψήφων 145 ἐναντι 68.

— Τὴν 18ην Νοεμβρίου ἐκυκλοφόρησε νέα σειρά γραμματοσήμων τοῦ Βατικανοῦ.

— Ἐν Λούρδῃ ὠργανώθη ἡ δευτέρα γενικὴ συνέλευσις ἐπισκόπων καὶ ἱερέων τῆς Γαλλίας. Αἱ ἐργασίαι αὐτῆς ἀπέβλεπον εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἱεραποστολικοῦ καὶ ποιμαντικοῦ ἔργου.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν πάστῳρ Μπλέκκ, ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἐν Ἑλσίνκι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΜΣΤ' (1969) ΤΗΣ «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ»

ΕΠΙΣΗΜΑ

Ἐόρτια Γράμματα τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου· σελ. 4, 166.

Ἐγκύκλιοι Ἱεραῶς Συνόδου· σελ. 9, 99, 100, 154, 156, 172, 173, 307, 308, 359, 361, 362, 513, 590, 591.

Ἐγκύκλιος ΟΔΔΕΠ· σελ. 362.

Ἐγγραφα Ἱεραῶς Συνόδου· σελ. 59, 88, 91, 305, 454, 582.

Συνέλευσις τῆς Ἱεραῶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας· σελ. 96, 107.

Ἡ πρώτη συνεδρία τῆς Διαρκοῦς Ἱεραῶς Συνόδου τῆς 116ης Συνοδικῆς περιόδου· σελ. 168.

Ἐκλογή καὶ χειροτονία νέων Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων· σελ. 22, 25, 27.

Εὐαρέσκεια πρὸς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Κυθήρων κ. Μελέτιον· σελ. 170.

Πράξεις συστάσεως Ἐκκλησιαστικῶν Ἰδρυμάτων· σελ. 458, 595, 596.

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΑΙ ΕΓΚΥΚΛΙΑΙΟΙ ΚΑΙ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Ἱερωσύμου· ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως,

σελ. 3. — Ἐπὶ τῷ Νέφῳ Ἐτει, σελ. 17. — Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα, σελ. 189.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Β. Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 19/1969 περὶ ἀναβολῆς συγκλήσεως τῆς Ἱεραῶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, σελ. 59. — Νομοθετικὸν Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 126/1969 «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», σελ. 73. — Β. Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 214/1969 περὶ καθορισμοῦ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ἀρχιερέως τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, σελ. 262. — Κανονισμὸς ὑπ' ἀριθμ. 1 «Περὶ Ὄργανισμοῦ Διοικήσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σωμάτων καὶ Ὁργάνων», σελ. 269. — Κανονιστικὴ Διάταξις ὑπ' ἀριθμ. 1 «περὶ τοῦ τρόπου τακτοποιήσεως τῶν ἐκτάκτων ὑπαλλήλων ὡς καὶ διορισμοῦ πρὸς πλήρωσιν ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν», σελ. 287. — Κανονισμὸς ὑπ' ἀριθμ. 2 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», σελ. 317. — Κανονισμὸς ὑπ' ἀριθμ. 3 «περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», σελ. 369. — Κανονισμὸς ὑπ' ἀριθμ. 4 «Περὶ διοργανώσεως, συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὄργανισμοῦ Διοικήσεως καὶ Διαχειρίσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας Ο.Δ.Δ.Ε.Π.»), σελ. 389. — Κανονιστικὴ Διάταξις ὑπ' ἀριθμ. 2 «περὶ Κεντρικῆς καὶ Περιφερειακῆς Διοικήσεως τοῦ ΟΔΔΕΠ», σελ. 693. — Κανονιστικὴ Διά-

σζητήσεις ἐπὶ τοῦ ἀφοπλισμοῦ μεταξὺ ἐκπροσώπων τῶν Η.Π.Α. καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων θὰ ἐπιδείξουν θάρρος καὶ ἐφευρετικότητα κατὰ τὰς συζητήσεις των. Αἱ Ἐκκλησίαι ἐξ ἄλλου τῆς Φιλανδίας, κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν συζητήσεων, ὠργάνωσαν οἰκουμενικὰς δεήσεις ὑπὲρ τοῦ ἀφοπλισμοῦ εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πρωτεύουσας.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 34 παρ. 2 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2/69 Κανονισμοῦ «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρχούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἀγίας Τριάδος Ἁνω Χολαργοῦ, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω μνημονευθέντος Κανονισμοῦ ἀπαιτούμενα προσόντα τῆς ἀμέσως καταωτέρας κατηγορίας, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρύξεως ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28ῃ Νοεμβρίου 1969.

† Ὁ Ἀθηνῶν ἹΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 33 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2/69 Κανονισμοῦ «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ

Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρχούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἀγίου Παντελεήμονος Ἰλισσοῦ, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω μνημονευθέντος Κανονισμοῦ ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρύξεως ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω. Τὸ πρῶτιστον ἔσται τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28ῃ Νοεμβρίου 1969.

† Ὁ Ἀθηνῶν ἹΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 33 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2/1969 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρχούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ Ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἀγίων Ἀναργύρων Ἀμφιθέας Σμύρνης, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω μνημονευθέντος Κανονισμοῦ ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρύξεως ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω. Τὸ πρῶτιστον ἔσται τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1969.

† Ὁ Ἀθηνῶν ἹΕΡΩΝΥΜΟΣ

ταξίς ὑπ' ἀριθμ. 3 «περὶ ὄρων καὶ τρόπου ἐκποιήσεως Ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων καὶ κινήτων», σελ. 409. — Κανονιστικὴ διάταξις ὑπ' ἀριθμ. 4 «περὶ ἐκμισθώσεως τῶν κτημάτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας», σελ. 416. — Κανονιστικὴ Διάταξις ὑπ' ἀριθμ. 5 «περὶ μελέτης καὶ ἐκτελέσεως τῶν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Τεχνικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας ὑπαγομένων ἔργων», σελ. 426. — Κανονισμὸς ὑπ' ἀριθμ. 5 περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2/1969 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 4/1969 Κανονισμοῦ «περὶ διοργανώσεως, συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τοῦ ΟΔΔΕΠ», σελ. 577. — Κανονιστικὴ Διάταξις ὑπ' ἀριθμ. 6 περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν Κανονιστικῶν Διατάξεων ὑπ' ἀριθμ. 2/1969 «περὶ Κεντρικῆς καὶ Περιφερειακῆς Διοικήσεως τοῦ ΟΔΔΕΠ», ὑπ' ἀριθμ. 4/1969 «περὶ ἐκμισθώσεως τῶν κτημάτων τῆς Ἐκκλ. Περιουσίας» καὶ ὑπ' ἀριθμ. 5/1969 «περὶ μελέτης καὶ ἐκτελέσεως τῶν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Τ.Υ.Ε. ὑπαγομένων ἔργων», σελ. 577. — Νομοθετικὸν Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 344/1969 περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ Ν.Δ. 126/69 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», σελ. 580.

NOMOKANONIKA

Τὸ κύρος τῆς συγκροτήσεως τῆς Διαρκοῦς Ἱεραῶς Συνόδου: Ἀπόσπασμα Πρακτικῶν τῆς ἀπὸ 10/3/69 συνεδρίας τῆς Δ.Ι.Σ., σελ. 581. — Τὰ διοριστήρια ἔγγραφα, σελ. 582. — Ἀπόσπασμα Πρακτικῶν τῆς ἀπὸ 27/2/69 συνεδρίας τῆς Δ.Ι.Σ., σελ. 583. — Ἀνακοινώσεις τοῦ Γραφείου τοῦ Μακαριωτάτου, σελ. 585. — Γνωμάτευσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἄν. Χριστοφιλοπούλου, σελ. 585. — Γνωμάτευσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Κωνστ. Μουρατίδου, σελ. 586. — Ἀνακοινωθὲν τῆς Δ.Ι.Σ. τῆς 11/11/69, σελ. 586. — Ἐπιστολὴ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κωνστ. Μουρατίδου, σελ. 587. — Γνωμοδοτήσεις: τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, σελ. 306. — Τοῦ παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ Ἄντεισαγγελέως Στ. Τούσα, σελ. 538. — Τοῦ παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ Ἄντεισαγγελέως Π. Θεράπου, σελ. 592.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Κωνσταντίνου Μπόνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Πρὸς τὴν σπουδάζουσαν Νεότητα, σελ. 41. — Τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 57. — Ὁ νέος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 105. — Τὸ Κοινωνικὸν καὶ Φιλανθρωπικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 205. — Ἡ Κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 233. — Ὁ ὕμνος τῆς Ἀγάπης τοῦ Παύλου, σελ. 245, 441, 521. — Ἐκκλησιαστικὴ Διοικητικὴ Ὁργάνωσις, σελ. 289. — Ὁ ἐν Σόφια τῆς Βουλγαρίας ἐπιτημος ἑορτασμός ἐπὶ τῇ 1100 ἐπετείῳ ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, σελ. 337. — Περὶ θείας γνώσεως, σελ. 373, 545, 605.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ

Μάρκου Σιώτη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Καινὴ Διαθήκη περὶ τῆς σχέσεως τῶν Μυστηρίων Βαπτίσματος, Χρίσματος καὶ Θείας Εὐχαριστίας, σελ. 251. — Σάββα Ἀγοῦρίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἄτομον καὶ πρόσωπον, σελ. 384. — Ἀρχιμ. Ἡλ. Μαστρογιαννοπούλου, Αἱ Σύνοδοι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ὁ ἄνθρωπος, σελ. 446. — Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, σελ. 552, 588, 615. — Ἀρχιμ. Ἀνθίμου Ρούσσα, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», σελ. 609.

ΔΙΟΡΘΩΔΟΣΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ

Ἡ Ἐπίσκεψις τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (2-5 Μαΐου 1969), σελ. 221, 378. — Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, Χρονικὸν τοῦ ἐν Σόφια ἑορτασμοῦ τῆς χιλιεστῆς ἑκατοστῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, σελ. 341.

ΔΙΟΡΘΩΔΟΣΑ ΘΕΜΑΤΑ

Μητροπολίτου Καλαβρίας, κ. Αἰμιλιανοῦ, Θέματα ἐν ὄψει τῆς Συνόδου, σελ. 7, 43, 60, 174, 193, 209.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ

Ἀρχιμ. Τιμοθέου Κοντομέρκου, Ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἀπόδημοι, σελ. 8, 48, 64, 180, 257, 532, 560. — Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ παρά τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ λειτουργοῦσα «Σχολὴ Ἐθελοντῶν Διακονίας», σελ. 559. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ Νεότης, σελ. 626.

ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ

Ἀποστόλου Α. Βαλληνδρά, μουσικολόγου, Ἱστορικὴ συνάφεια τῆς πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἄλωσιν Βυζαντινῆς Μουσικῆς, σελ. 534, 566.

ΔΙΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ

Παν. Τρεμπέλα, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τὰ παθήματα ἅς μᾶς γίνονται μαθήματα, σελ. 33. — Μητροπολίτου Ἡλείας Ἀθανασίου, Ἡ ἐπισκοπικὴ ὀργάνωσις καὶ διοικήσις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, σελ. 45, 62, 176, 194, 211, 239, 250, 382. — Ἀρχιμ. Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου, Ὁρθόδοξοι προϋποθέσεις διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν διάλογον, σελ. 178, 198. — Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Περὶ τὸν διάλογον μετὰ τὸν Ὀρθόδοξον καὶ Ἀντιχάλκαδονεῖον, σελ. 291. — Σ. Ἀγοῦρίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τινὰ περὶ τοῦ Filioque, σελ. 622. — Ἀρχιμ. Καλλινίκου Καρούσου, Ἐπὶ μιᾷς τελευταίας ἀνακοινώσεως τοῦ Βατικανοῦ, σελ. 628.

ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΑ

Μάρκου Σιώτη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Χριστιανικὴ πίστις καὶ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, σελ. 443, 426, 555, 618. — Μητροπολίτου πρ. Κυθήρων Μελετίου, Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Διαστήματος καὶ ἡ Θεολογία, σελ. 547

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Κωνστ. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Τὸ νόημα τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων Χριστιανικῶν ἑορτῶν, σελ. 18. — Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα, σελ. 166. — Δηλώσεις τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου πρὸς τοὺς δημοσιογράφους περὶ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, σελ. 153. — Ἀρχιμ. Ἀνθίμου Ρούσσα, Ὁπτασία καὶ Ἀποκάλυψις, σελ. 258. — Τοῦ αὐτοῦ, Σταυρὸς καὶ Ἐκκλησία, σελ. 449. — Κωνσταντίνου Φράγκου, Καθηγητοῦ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ὁμιλία ἐπὶ τῇ λήξει τῶν μαθημάτων τῶν Κατηχητικῶν Σχολειῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, σελ. 296. — Μητροπολίτου Λαοδικείας Ἰγνατίου, «Ἴδου καινὰ ποιῶ πάντα», σελ. 207, 235, 247.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, «Ἐκκλησία» ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 6. — Σόλωνος Γ. Νινίκα, Φιλάρετος Μητροπολίτης Μόσχας (1782-1827), σελ. 50, 66, 181, 213, 537, 562. — Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Σελήνης, σελ. 375. — Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἱερώνυμος ἐπιτιμον μέλος τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν, σελ. 524. — Κων. Ι. Βουρβέρη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τὸ Διεθνὲς Κέντρον Ἀνθρωπιστικῶν Κλασσικῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἐταιρείας, σελ. 550. — Οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς τοῦ Γραφείου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 574. — Ἐπιστολὴ τοῦ Συνδέσμου Χανσενικῶν πρὸς τὸν Μακαριώτατον, σελ. 161.

ΚΗΔΕΙΑΙ, ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ, ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΙ ΛΟΓΟΙ

Ὁ π. Πέτρος Struve, σελ. 15. — Ἡ κηδεία τοῦ Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Εὐσταθίου, σελ. 185. — Ἡ κηδεία τοῦ Μητροπολίτου Φλωρίνης Βασιλείου, σελ. 239. — Μητροπολίτου Μυτιληνῆς Ἰακώβου, Οἱ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ποιμάναντες τὴν Μητρόπολιν Μυτιληνῆς ἀοίδιμοι Ἱεράρχαι, σελ. 380. — Μητροπολίτου Ναυπακτίας Δαμασκηνοῦ, Ἐπιμνημόσυνος λόγος, σελ. 607.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΙΣ ΑΜΙΑΚΑΝ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΝ

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀμίλλας Ἀλιβιζᾶτος (17 Μαΐου 1887-12 Αὐγούστου 1969), σελ. 469. — Γερασίμου Ι. Κονιδάρη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου,

Ὁ Ἀμίλλας Ἀλιβιζᾶτος (1887-1969) ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 483. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἀμίλλας Σ. Ἀλιβιζᾶτος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῇ Ὁρθοδοξίᾳ (1887-1969). Ἀναθεώρησις καὶ συμπλήρωσις βιογραφίας τοῦ 1958, σελ. 486. — Σ. Ἀγουρίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀμίλλας Ἀλιβιζᾶτος. (Ἡ «νεότης» ὡς τὸ κύριον χαρακτηριστικόν του), σελ. 485. — Ἐμμ. Ι. Κωνσταντινίδου, Δρ. θ., Ἀμίλλας Σ. Ἀλιβιζᾶτου ἀναγραφή τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ λοιπῶν δημοσιευμάτων (1910-1969), σελ. 502. — Συλλυπητήρια τηλεγραφήματα καὶ ψηφίσματα, σελ. 511.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Τὸ Δ' Πανελλήνιον Θεολογικὸν Συνέδριον, σελ. 298. — Πατρολογικὸν Συνέδριον εἰς Chevetogne τοῦ Βελγίου, σελ. 601.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Ἡλίας, σελ. 30. — Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν κ. Παύλου, σελ. 30. — Τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Εὐρίπου κ. Βασιλείου, σελ. 31. — Τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου, σελ. 32. — Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Εὐσταθίου (†), σελ. 186. — Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Φλωρίνης Βασιλείου (†), σελ. 240.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἐχει σημασίαν καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ζῶντας σήμερον. — Τὸ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐνδιαφέρον τῆς Κυβερνήσεως. — Τὸ περικαλλέστατον Μνημεῖον τοῦ Ἐθνους — Τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, σελ. 10. — Θὰ ἐκλείψουν πολλὰ ἄτοπα. — Διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ κτίσεως κόσμου, σελ. 11. — Τὸ ἀρραγὲς θεμέλιον. — Τίθεται τέρμα. — Ἀποτελεῖ ἔθνικὸν χρέος. — Ἡ μορφή τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτήρος, σελ. 36. — Τὸ ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως αἵτημα. — Ἡμέρα τῶν «Χανσενικῶν». — Ἐπίδρασις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. — Καταλλήλως καθοδηγούμενοι. — Δίκαιαι ποιναί, σελ. 51. — Ὁφειλόμενον χρέος. — Ἀσφαλῶς θὰ τύχη τῆς γενικῆς ἐπιδοκίμασις. — Ἐκκλησία καὶ Τέχνη. — Οἱ ἀδίδριστοι θεολόγοι. — «Ἐνδεικτικὸν σημεῖον», σελ. 68. — Ὁ νέος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. — Εἶναι τῶ ἔντι ἱστορικὴ. — Δημήτριος Παναγιωτόπουλος (†). — Πηγὴ πνευματικῆς τροφοδοσίας. — Σπουδαιότατη συμβουλή, σελ. 101. — Ἐν περαιτέρω βῆμα, σελ. 102. — «Ἐιρηνικὴ κατάκτησις». — Θεραπειὰς ἢ Κυρία; — Πορεία πρὸς τὰ πρόσω, σελ. 157. — «Ἐν καινότητι ζωῆς». — Ἑλληνες Θεσσαλονικεῖς. — Πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἀργίας τῆς Κυριακῆς. — Ἡ βλασφημία τῶν Θείων. — Κρίνει τὴν στάθμην τοῦ πολιτισμοῦ μας, σελ. 186. — Ἄς τὸ δώσωμεν ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι. — Τὰ Πατερικὰ Κείμενα. — Τὸ θέμα εἶναι σοβαρόν. — Θετικαί

διαπιστώσεις καὶ ὁμολογίαι, σελ. 201. — Κατέρρευσαν αἱ ἀθεϊστικαὶ προσπάθειαι, σελ. 202. — Ἡ ἐπίσκεψις τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. — Σύνδεσμος ἐνότητος. — Αἱ πατερικαὶ μελέται. — Οὐσιώδεις παραλείψεις, σελ. 216. — Ἀπαιτεῖται σταυροφορία. — Διαμαρτυρίαι Ἀμερικανῶν ἠθοποιῶν, σελ. 217. — Ἀξιόλογοι καὶ καρποφόροι. — Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει διετίας. — Χαράν εἰς τοὺς γέροντας. — «Εἶναι ἐπικίνδυνος ἡ νόσος τοῦ Χάνσεν;». — Τὰ θρησκευτικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν Ἀμερικανῶν σπουδαστῶν, σελ. 241. — Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Παιδεία». — Ἐπίσημοι διακηρύξεις. — Σημαντικὸν βῆμα. — Ἡ δημοσίευσις λογοτεχνικῶν ἔργων, σελ. 263. — Ἀδυνατοῦμεν νὰ τὸ πιστεύσωμεν, σελ. 264. — Τὸ ζήτημα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα. — Πρέπει νὰ διαφυλάττωμεν τὴν ἱερότητα τῶν ναῶν, σελ. 309. — Δὲν εἶναι τόσον ὠριμον. — Ἐξακολουθεῖ νὰ καταρδεύη. — Γεννᾶται ἡ ἀπορία, σελ. 310. — Πλέον ἢ δῆλον. — Ἰστάτη ἐκκλησις. — Εἶναι ἐγγύσις. — Πρὸς χάριν τῶν γερόντων. — Lapsus linguae, σελ. 363. — Ὁρόσημον. — Οἰκουμενικὸν συμπόσιον. — Ἀξιέπαινον ἔργον. — Τὸ πολυσέλιδον τῶν ἐφημερίδων, σελ. 385. — Ὁξεῖα διάστασις γνωμῶν, σελ. 386. — Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος (†). — Αἱ νέαι περὶ τοῦ ΟΔΔΕΠ Διατάξεις. — Ἐξαιρετικῶς πολύτιμος, σελ. 459. — Θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀναβίωσιν. — Εὐθαρσῆς διακηρύξεις, σελ. 460. — Ἡ ἐπανεξδοσις τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου». — Ἀπαιτεῖται ἀλλαγὴ τῶν διαθέσεων τῆς καρδίας. — Εὐθαρσεῖς διακηρύξεις. — Ἀνατολικὸς Ὁρθόδοξος Μοναχισμός, σελ. 514. — Ὑπόμνησις τῆς δεοντολογίας. — Τὸ σπουδαιότερον μέσον, σελ. 515. — «Ἐπιμορφωτικαὶ Συνάξεις Νέων Ἐφημερίων». — Β' Ἐκθεσις Ἀγίας Γραφῆς. — Διεθνὲς Ἀνθρωπιστικὸν Συνέδριον, σελ. 539. — Ὁ ἀληθὴς ἀνθρωπισμός. — Οὐχὶ οὐραγοί, ἀλλὰ πρωτοπόροι καθοδηγηταί. — Ἀπόδειξις τῆς συγχύσεως, σελ. 540. — Ἡ 125ετηρὶς τῆς Ριζαρείου. — Λαμπρὸς πανηγυρικὸς τόμος. — «Σχολὴ Ἐθελοντῶν Διακονίας», σελ. 569. — Σκοπὸς εὐρύτερον ἐθνικόν. — «Γράμμα σ' ἓνα Ἑλληνα ναυτικόν», σελ. 570. — «Δὲν ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα λογικῆς συνεπειᾶς», σελ. 597. — Πληροῖ χαρᾶς καὶ ἐλπίδων. — «Λεσβιακὸν Μηναῖον». — Ὑποτιμητικὴ σύγκρισις. — «Φρικαλέος τρόπος», σελ. 598. — Ὁδὸς καὶ παραμυθητῆς τοῦ Γένους». — Ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἀνιῶσα. — «Λίκνον λαϊκῆς παιδείας». — Καλλιτεχνικὸν Ἡμερολόγιον. — Οἱ ἐκ τῆς τηλεοψίας κίνδυνοι, σελ. 629.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἱερὰ Σύνοδος· σελ. 11, 37, 52, 69, 158, 187, 217, 242, 264, 311, 364, 460, 540, 570, 599,
Ἐκκλησιαστικὸν Συνοδικὸν Δικαστήριον· 69, 158, 242, 264, 386, 460, 541, 599.
Ἀποστολικὴ Διακονία· 69, 311.
Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν· σελ. 12, 37, 52, 70, 102, 158, 187, 202, 217, 242, 264, 311, 365, 386, 461, 515, 541, 570, 599, 630.
Ἱερὰ Μητρόπολις Ἀργολίδος· σελ. 572.

Ἱερὰ Μητρόπολις Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου· σελ. 365.
Ἱερὰ Μητρόπολις Ἡλείας· σελ. 71.
Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης· σελ. 542.
Ἱερὰ Μητρόπολις Κεφαλληνίας· σελ. 219, 462.
Ἱερὰ Μητρόπολις Μαρωνείας· σελ. 203, 312.
Ἱερὰ Μητρόπολις Μεσσηνίας· σελ. 71.
Ἱερὰ Μητρόπολις Μυτιλήνης· σελ. 13, 462.
Ἱερὰ Μητρόπολις Νικαίας· σελ. 53.
Ἱερὰ Μητρόπολις Πατρῶν· σελ. 516.
Ἱερὰ Μητρόπολις Σισανίου καὶ Σιατίστης· σελ. 463.
Ἱερὰ Μητρόπολις Σύρου· σελ. 312.
Ἱερὰ Μητρόπολις Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου· σελ. 542.
Ἱερὰ Μητρόπολις Φωκίδος· σελ. 600.

Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον· σελ. 13, 53, 71, 267, 287, 463, 542, 572, 600.

Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας· σελ. 14, 37, 54, 159, 203, 387.

Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας· σελ. 203, 463.

Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων· σελ. 13, 37, 516, 573

Ἐκκλησία Ρωσίας· σελ. 54, 203, 366, 542, 573, 600.

Ἐκκλησία Σερβίας· σελ. 14, 37, 71, 159, 203, 243, 463, 516, 542, 631.

Ἐκκλησία Ρουμανίας· σελ. 38, 159, 312, 366, 517, 573.

Ἐκκλησία Βουλγαρίας· σελ. 15, 38, 54, 160, 367, 464, 516, 573, 601, 631.

Ἐκκλησία Κύπρου· σελ. 464.

Ἐκκλησία Ἀλβανίας· σελ. 312.

Ἐκκλησία Πολωνίας· σελ. 203.

Ἐκκλησία Τσεχοσλοβακίας· σελ. 313.

Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία· σελ. 517.

Συριακὴ Ἐκκλησία Ἰνδιῶν· σελ. 601.

Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία· σελ. 15, 54, 160, 244, 313, 464, 517, 543, 573, 601, 631.

Οἰκουμενικὴ Κίνησις· σελ. 39, 54, 160, 203, 464, 543, 573, 601, 631.

Προτεσταντισμός· σελ. 160.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Προκηρύξεις ἐκλογῆς ἱερέων· σελ. 16, 39, 55, 72, 102, 163, 187, 204, 219, 244, 267, 313, 367, 387, 465, 517, 543, 575, 602, 631.

Κλητήρια ἐπικρίματα· σελ. 268, 315, 465, 520, 544.

Βιβλιοκρισίαι· σελ. 55, 71, 103, 161, 467, 576, 602.

Νέα βιβλία· σελ. 72, 163, 316, 468, 520.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΙ

Ὁ Ἐξοχώτατος Πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος παραδίδει εἰς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον κ. Ἱερόνυμον τὸν νέον Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλ-

λάδος, σελ. 109. — Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἱερώνυμος, τελῶν τὴν θ. Λειτουργίαν τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν τῷ ἱ. Ναῷ Ἁγίου Παντελεήμονος (Ἀχαρνῶν), συνιερουργούντων ἀπάντων σχεδὸν τῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 115. — Ἡ Α.Ε. ὁ Ἀντιβασιλεὺς, ἀντιστράτηγος κ. Γ. Ζωϊτάκης, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἱερώνυμος καὶ ὁ Ἐξοχώτατος Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κ. Θ. Παπακωνσταντίνου ἐν τῷ μέσῳ τῶν Μελῶν τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 119. — Στιγμιότυπον ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου Τυπογραφικοῦ πιεστηρίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 123. — Στιγμιότυπον ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὸν ἀερολιμένα τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικολάου τοῦ ΣΤ', σελ. 223. — Ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικόλαος ὁ ΣΤ' χοροστατῶν κατὰ τὴν Δοξολογίαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν, σελ. 225. — Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηνάγορας καὶ ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Βουλγαρίας κ. Κύριλλος, συλλειτουργούντες ἐν Σόφια εἰς τὸν ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ, σελ. 343. — Ἀπὸ τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τῆς Σόφιας, σελ. 345. — Στιγμιότυπον ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθαναγόρου εἰς τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν Σόφιας, σελ. 349. — Ὁ Διευθυντὴς τῆς «Ἐκκλησίας» καὶ Καθηγητὴς Παν/μίου κ. Κωνστ. Γ. Μπόνης ὁμιλῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τελῶν τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Σόφιας, μεταφράζοντος τοῦ ἑλληνομαθοῦς Καθηγητοῦ αἰδεσιμ. κ. Μπλάγκοη Τσιφλιάνωφ, σελ. 351. — Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος μεταξὺ τοῦ Πρέσβευος κ. Κολιακοπούλου καὶ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κωνστ. Μπόνη καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐν Σόφια Ἑλληνικῆς Πρεσβείας ὀλίγον μετὰ τὴν βάπτισιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Συμβούλου τῆς Πρεσβείας κ. Ἐξάρχου, σελ. 355. — Ὁ ἀείμνηστος Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος, σελ. 471. —

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Τὰ Γραφεῖα τῶν περιοδικῶν «**ΕΚΚΛΗΣΙΑ**», «**ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ**» καὶ «**ΘΕΟΛΟΓΙΑ**» μετεφέρθησαν εἰς τὸ μέγαρον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140). Παρακαλοῦνται οἱ ἀξιότιμοι συνεργάται καὶ συνδρομηταί, ὅπως ἐφεξῆς ἀποστέλλουν τὰς συνεργασίας των οἱ πρῶτοι καὶ τὰς συνδρομὰς των οἱ δευτεροὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν: Πρὸς τὸ περιοδικὸν «**ΕΚΚΛΗΣΙΑ**», ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆνας (140)—Τηλ. 718-308.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἰωαννῖνων **ΣΕΡΑΦΕΙΜ**

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης **ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ**

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

A) Ἐσωτερικοῦ: Δραχμαὶ, 100 ἐτησίως.

B) Ἐξωτερικοῦ: Δολλάρια 4 ἐτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «**ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ**»

δρχ. 6.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Περὶ θείας γνώσεως (Γ').

Μητροπολίτου Ναυπακτίας Δαμασκηνοῦ, Ἐπιμνημόσυνος λόγος.

Ἀρχιμ. Ἀνθίμου Ρούσσα, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί».

Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Μάρκου Α. Σιώτου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Χριστιανικὴ πίστις καὶ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Σ. Ἀγουρίδου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Τινὰ περὶ τοῦ Filioque.

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ Νεότης.

Ἀρχιμ. Καλλινίκου Καρούσου, Ἐπὶ μιᾷ τελευταίας ἀνακοινώσεως τοῦ Βατικανοῦ.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά.

Προκηρῦξεις ἐκλογῆς νέων ἱερέων.

Περιεχόμενα τοῦ τόμου ΜΣΤ' (1969).

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
Ἀθῆναι, Ἰασίου 1 — Τηλέφ. 710.734.